KONSZTANTYIN SZIMONOV

KÜLÖNTUDÓSÍTÓNK JELENTI

KONSZTANTYIN SZIMONOV

KÜLÖNTUDÓSÍTÓNK JELENTI

MAGVETŐ, BUDAPEST, 1965

ЮЖНЫЕ ПОВЕСТИ
СОВЕТСКИЙ ПИСАТЕЛЬ, МОСКВА, 1962
ЛЮДИ ВОЙНЫ
ВОЕННИЗДАТ, МОСКВА, 1963

Fordították

F. KEMÉNY MÁRTA
MAGOS LÁSZLÓ
WESSELY LÁSZLÓ

A fordítást az eredetivel egybevetette

PAÁL ERNA

Az előszót írta

S. NYÍRŐ JÓZSEF

© *Konsztantyin Szimonov, 1965*

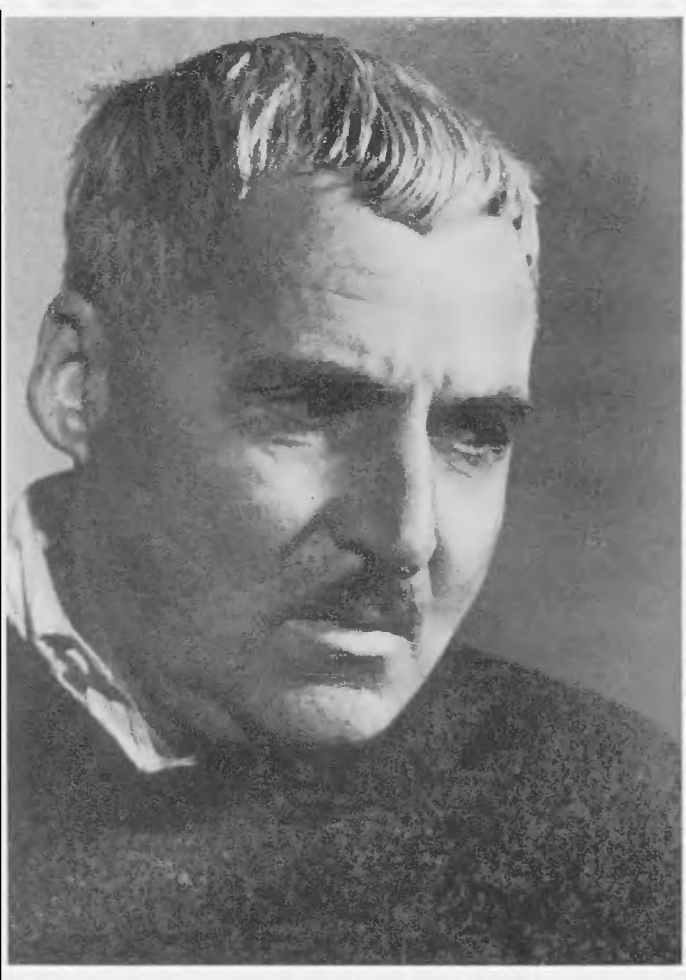

Gorkij mondotta, hogy a művészet alapjában véve harc valamiért és valami ellen. Nincs közömbös művészet, mert az ember nem fényképezőgép, nem „rögzíti" a valóságot, hanem vagy állást foglal mellette, vagy megváltoztatja.

Századunk művészei — és írói különlegesen — olyan korban születtek, hogy nemcsak a szó tág értelmében vett harcnak lehettek részesei, hanem a fegyveresen vívott, életre-halálra menő küzdelemnek is; e század történelme bőségesen adott olyan indítást a legnemesebb szándékú íróknak, hogy kövessék Lev Tolsztojnak, a „Háború és béke" szerzőjének példáját, s ott keressék az embert, ahol jellemvonásai a legplasztikusabban mutatkoznak meg, ahol mintha valami tökéletes rosta zakatolna: a tiszta búza minden szeme elválik az ocsútól.

A háborús témájú műalkotások száma végtelen, s különösen bővelkedik bennük az európai népek irodalma. Nagyon csekély kivételtől eltekintve, mindegyik európai nép kénytelen volt szembenézni a két világháború megrázkódtatásaival, s e népek legnagyobb művészei—írói maradandó értékű műalkotásokban igyekeztek kibontani, előbányászni, megmutatni az embermilliók pusztulásának, mérhetetlen szenvedéseinek mélyén rejlő társadalmi okokat. A forradalom és a polgárháború tüzében született szovjet irodalom egyik legizmosabb ága pedig — ha az irodalom hatalmas tartományát egyáltalán lehet tema-

tikusan részekre szabdalni — a német fasizmus elleni honvédő háború témáját feldolgozó irodalom.

És úgy látszik, ez a téma kimeríthetetlen. Azok az írók, akik 20—30 évesen vagy éppen gyerekfejjel estek át a tűzkeresztségen — Halhin-Golnál, a finn háborúban vagy Bresztnél, Szmolenszknél, Sztálingrádnál —, s akik szemtanúként, közvetlen részvevőként élték át a háború viharait, ma új meg új vonatkozásait fedezik fel a világtörténelem legnagyobb háborús összecsapásának. Az SZKP XX. kongresszusa után kinyíltak a lezárt iratládák, amelyek a személyi kultusz időszakában hozzáférhetetlenek voltak, s az elmúlt években lehetővé vált a honvédő háború történetének tudományos, torzításoktól mentes feltárása — okulásul és tanulságul a jövő számára. Ennek a tudományos tisztázódásnak a fényénél az íróknak csak részben hasznosított vagy teljesen eltemetett élményanyagából most megelevenedtek, új életre keltek olyan mozzanatok, amelyek a szovjet emberek, a fronton és a hátországban harcoló szovjet tömegek helytállását még árnyaltabban, még meggyőzőbben mutatják meg. Nem tekinthető véletlennek, hogy éppen a személyi kultusszal való leszámolás idején, a kultusz ideológiája és következményei elleni harc idején jelent meg Solohov remeke, az „Emberi sors", amely mintegy elindítója lett a háború első időszakában, a visszavonulás idején önhibájukon kívül fasiszta fogságba került szovjet katonák irodalmi rehabilitálásának. A „Szállnak a darvak", a „Tiszta égbolt", a „Ballada a katonáról" című film, vagy akár éppen

a szerzőnk könyve alapján készült legújabb film, az „Élők és holtak", Baklanov, Bondarev, Kaverin, Bogomolov, Konyeckij, Eduard Sim és mások irodalmi művei olyan tematikai és gondolati gazdagodást jeleznek a háború irodalmában, amely lehetetlen lett volna az SZKP-nak a dogmatizmus ellen folytatott ideológiai harca nélkül.

Ezekben az új művekben szembeötlik az a jellegzetesség, hogy végsőkig kiélezett szituációk sorában mutatják be a szovjet emberek különböző, gyakran ellentétes típusait. Döntő szerephez jut bennük az a katonatípus, aki proletár- és szovjet állampolgári öntudatától vezérelve kész minden áldozatra az ügyért, s aki számára az ügy szolgálata egyszersmind az egyéni emberi lét értelme is. Ez a típus undorodik a frázisoktól, a tartalmatlan formaságoktól, félreteszi esetleges egyéni sérelmeit, és rendíthetetlenül, tűzönvízen át hű marad kommunista meggyőződéséhez. S noha a front a színhelyük ezeknek a műveknek, az író már nem a csatajelenetekre irányítja fényszóróját, hanem hőseinek belső vívódásaira, azokra az összeütközésekre, amelyek a szovjet katonák sorain belül játszódnak le — az ügyet helyesen védelmező, igaz emberek és a gyávák, az árulók, a karrieristák, a meghunyászkodók, a maradiak között. És az olvasó éppen ennek révén, az embereket mozgató belső indítékok mélyebbre hatoló feltárása révén még világosabb képet alkothat magának arról, hogy az arcvonal mentén szemben álló erők — a fasizmus és a

szocializmus erői — mennyire ellentétesek törekvéseikben, moráljukban.

Az első világháború idején, 1915-ben született Konsztantin Szimonov azok közé az írók közé tartozik, akiknek egész eddigi életművében rendkívül kitapinthatóan van jelen ez az írói koncepció. A „Várj reám" költője, aki a honvédő háború idején a „Krasznaja Zvezda" haditudósítójaként járta a harctereket, már fiatalon, 24 éves korában, „Szuvorov" című költői elbeszélésében azt a tragikus témát kereste, amely a nagy emberi szándékok és a korlátozott lehetőségek konfliktusában rejtőzik, s amelyet verseiben, valamint „Nappalok és éjszakák" című, a volgai csata élményanyagára épített művében mélyített el. Nagy vállalkozása, regényciklusa, amelyet még 1952-ben indított el a „Fegyvertársak" című regénynyel (ez főleg a japán intervenciósok elleni, halhingoli harcokat tárgyalja), s folytatott később az „Élők és holtak"-kal (1959), most újabban kibővült a „Katonának nem születik az ember" című regényével. Ez a ciklus — röviden fogalmazva — ugyanerre az elképzelésre és szándékra épül. Szimonov itt nemcsak vállalkozása méreteit tekintve szegődött L. Tolsztoj nyomába, hanem szinte írói módszerét is követni akarja a nagy mesternek — persze mutatis mutandis —, aki a „Háború és béke" előszavának egyik vázlatában így írt:

„Miként a történésznek nem lesz igaza, ha a történelmi személyiséget egész teljességében, vagyis az élet

minden oldalához való viszonyainak egész bonyolultságában próbálja bemutatni, és ezzel akaratlanul is háttérbe szorítja és elhomályosítja fő feladatát, tudniillik azt, hogy megmutassa a hős részvételét a történelmi eseményben, akként a művész sem teljesíti kötelességét, ha úgy fogja fel a személyiséget, mint a történész, s mindig történelmi jelentőségében ábrázolja... A történész a hőst látja a személyiségben, aki valamilyen cél érdekében munkálkodik, a művész számára viszont, aki az alakot az élet minden oldalához való vonatkozásában hivatott megmutatni, nincs és nem létezhet hős, hanem csak az ember."

Szaburov és Babcsenko alakja a „Nappalok és éjszakák"-ban, a haditudósító Szincov alakja az „Élők és holtak"-ban, Szerpilin, Levasov, Ovszjannyikova alakja a „Katonának nem születik az ember" című regényben mind a nagy történelmi események részesévé vált *embert* kereső író felfedezései.

A felfedezéseknek ez a sora folytatódik „Lopatin feljegyzései"-ben is, amelyeknek néhány darabját ebben a kötetben találja az olvasó. Lopatin, a szemüveges író—újságíró — bizonyos mértékig a már ismert Szincov, s újabb áttétellel alighanem az író alteregója — ugyancsak a honvédő háború harctereit járja, lát, figyel és átél, rendkívüli helyzetekben ismer meg embereket, s portrékban rögzíti benyomásait. A „Pantyelejev", a „Levasov" vagy a „Várj reám" élménymotívumát felvillantó „Inozemcev és Rindin" tagadhatatlanul a tapasztalatoknak abból a gazdag tárházá-

ból való, amelyeket az író haditudósítói működése során szerzett. S miként az „Élők és holtak" a honvédő háború legnehezebb első hónapjait öleli fel, az e kötetben közölt elbeszélések is akkor játszódnak, amikor a fasiszta hadigépezet a meglepetés keltette zavart kihasználva még előretört. Pantyelejev hadosztálykomisszár a Krímhez előnyomult fasiszta csapatok feltartóztatását szervezi, Levasov pedig a körülzárt Odessza kiürítését fedezi a gyűrűben rekedt hadsereggel. Egyikük, Pantyelejev, véletlen bombatalálat következtében elpusztul, Levasov viszont folytatja a harcot, újabb ütközetekre készül, amikor elválunk tőle. Ilyen emberek rakták le az alapjait a későbbi győzelemnek, ilyen emberek, akik sok mindent nem láttak tisztán, akiket minden szovjet emberhez hasonlóan égetett a kérdés: „hogyan történhetett?", de akiknek volt hitük és meggyőződésük.

Pantyelejevvel és Levasovval szemben is ott áll azonban az árnyék, az a típus, akit velejéig megrontott a személyi kultusz légköre. És Pantyelejev már ekkor, 1941-ben kénytelen elgondolkozni: ugyan honnan kerültek a Vörös Hadseregbe, amelynek egész életét áldozta és amelyet saját életénél is jobban szeret, ezek a gyáva, fejvesztett emberek, a Kugyinov tábornokok és Baburov ezredesek? Emberek, akik jobban félnek attól, hogy jelentsék a kudarcot, mint magától a kudarctól, s jobban félnek a felelősségtől, mint a veszteségtől magától? Akiket csak maga a háború gyógyít ki vagy leplez le végleg!

Baburov ezredes szíven lövi magát, miután Pantyelejev közölte vele, hogy hadbíróság elé állíttatja. Baburovnak valóban meg kellett halnia — másnap a hadbíróság lövette volna agyon. Az írót azonban a teljes ember érdekli, nemcsak a pillanatnyi gyávaság puszta ténye, s a múló epizód hirtelen történelmi távlatba helyeződik: Baburovot 1937-ben ártatlanul letartóztatták, meghurcolták, két évre bebörtönözték, s akkor egész életére megijedt. Elkapta a legsúlyosabb emberi betegséget: félt saját tetteitől.

Levasov zászlóalj politikai tiszt együtt lélegzik, együtt harcol katonáival, minden szép szónál fontosabbnak tartja a személyes példamutatást, amely azonban nem is „példamutatásként" él tudatában, hanem legsajátabb belső magatartásaként, valahogy így fogalmazva meg magában a dolgot: „itt van az ellenség a nyakunkon, most nem beszélni kell róla, hanem ütni kell." S Levasov közvetlen embersége, az alárendeltjeihez és fölötteseihez fűződő mélyen emberi kapcsolata, a bürokrata Basztrjukovval szemben égő gyűlölete mélyen meggyőző vonásként járul hozzá azoknak a szovjet katonáknak a jellemzéséhez, akik a Volga partjainál meg tudták fordítani a háború menetét, s Berlinig tudták kergetni a fasiszta hordákat.

Nézetek, magatartási normák, meggyőződések hadakoznak egymással ezeknek az elbeszéléseknek a lapjain, s az olvasó gazdagodva teszi le a kötetet. Hiszen Szimonov új elbeszélései olvasmánynak élvezetesek,

s tartalmasan egészítik ki most már részben filmből is ismert nagy ciklusának mondanivalóját és a honvédő háború első időszakának képét. Hősei pedig felzárkóznak kedves ismerőseink mellé, akiket a szovjet háborús művek legjavából az utóbbi évtizedekben megszerettünk.

S. Nyírő József

PANTYELEJEV

LOPATIN, haditudósító őrnagy, a Krasznaja Zvezda tudósítója a Krími hadsereg haditanács tagjának fogadószobájában ült, és a segédtisztre várakozva kinézegetett az ablakon.

A háború már negyedik hónapja folyt, Szimferopol 1941 szeptember végi fél hadi, fél békés életét élte. A törzs bejárata elé porlepte személygépkocsi gördült, Perekopból meg Csongarból épp az imént érkezett, fegyverekkel teleaggatott parancsnokok léptek ki belőle, zsebkendővel törölgetve a portól fekete arcukat. Az utca túlsó oldalán kék cégtáblás, „Fagylalt" felírású kioszk előtt nyári ruhás nők sora tarkállott, ősziesen tikkasztó, krími hőség feküdte meg a várost.

Lopatin csak az előző este érkezett vissza egy huszonkét napos, tengeralattjárón megtett útról, a híradós központban már várta egy halom ingerült hangú távirat a szerkesztőjétől, így hát az egész éjjelt az írógép mellett töltötte, reggel pedig kerülő úton, Kercsen és Rosztovon át telefonon diktálta be cikkét a szerkesztőség gyorsírónőjének.

Míg Lopatin a tengeren járt, délen a helyzet megromlott, s bár a Tájékoztatási Iroda reggeli közleményében ugyanazok a mondatok szerepeltek, melyeket húsz nappal ezelőtt olvasott — „csapataink valamenynyi arcvonalon folytatták harcukat az ellenséggel" —, a Szimferopolban tartózkodó sajtósok elmondották, hogy ez alatt az idő alatt a németek Kahovkánál

átlépték a Dnyepert, és Mariupolig eljutva, elvágták a Krím félszigetet.

Lopatin reggel nem tudta elérni a szerkesztőt telefonon, és most habozott, repüljön-e Moszkvába, mint ahogy azt előre megbeszélték, vagy pedig az új helyzetre való tekintettel itt maradjon-e a Krímben.

A hadsereg haditanács tagjához, Pantyelejev hadosztály politikai tiszthez is az vezette Lopatint, hogy el kellett dönteni közvetlen jövendő sorsát. Meg kellett tanácskozni vele a dolgot, és módot találni, hogy különvonalon felhívja a szerkesztőt.

A dolgozószoba ajtaja kinyílt, és egy egész fiatal politikai tiszt lépett ki dossziéval a hóna alatt. Rózsás, hamvas arca még magán őrizte a mosolyt, amelyet főnöke imént elhangzott tréfája váltott ki. A dossziét az asztalra tette, és kérdő pillantást vetett Lopatinra.

— Ön a Haditanács tagjának segédtisztje? — kérdezte Lopatin, s bár ő volt a rangidős, felállt.

— Igen.

— Szíveskedjék bejelenteni a hadosztály politikai tisztnek.

Lopatin megnevezte újságját, katonai rangját, és bemutatkozott.

Egy perccel később a félrehúzódó segédtiszt mellett már indult is be a dolgozószobába. Az íróasztalnál, amely mögött pokróccal gondosan letakart katonaágy volt, ült a borotvált koponyájú, pirospozsgás, fekete szemöldökű Pantyelejev, a hadosztály politikai tiszt. Lopatin nem járt a finn háborúban, de a karéliai

hadseregújságoknál szolgáló barátaitól sokat hallott a legendás bátorságú Pantyelejevről.

Pantyelejev felállt, és úgy üdvözölte. Alacsony, zömök ember volt. Vászonzubbonyát két Vörös Zászló rendjel díszítette, sötétkék posztó lovaglónadrágot viselt. Tömzsi, kurta lábán frissen tisztított, cipőkrémszagot árasztó csizma feszült.

Míg Lopatint hallgatta, fekete szemét le nem vette róla, és hol itt, hol ott simogatta tar koponyáját, mintha ellenőrizné, jól borotválta-e meg a borbély.

Mikor megtudta, hogy Lopatin szeretne közvetlen telefonösszeköttetést kapni szerkesztőjével, egy kézmozdulattal félbeszakította, fogta a különvonal kagylóját, parancsot adott, hogy kössék össze Moszkvával.

Miután végighallgatta Lopatint, kijelentette:

— Nálunk a Krímben a helyzet a következő: a csapatok berendezkedtek álló háborúra, a védelem ki van építve, a németek szinte testközelségbe jöttek, de nehéz lenne megmondani, mikor kezdik. Amíg élünk, a Krím félszigetet nem adjuk oda, így hát verekednünk kell — Pantyelejev minden pózolás nélkül mondta, és elmosolyodott.

Ebben a pillanatban a háta mögött megcsörrent a telefon, gyorsan hátrafordult, és felvette a kagylót. Pantyelejev felkiáltásai elárulták Lopatinnak, hogy a politikai tiszt és a szerkesztő közeli jó barátok.

— Hagyd itt nálam végleg, mi a csudának utazgasson ide-oda — mondta Pantyelejev a telefonba. — Miért lenne túl jó falat, egyáltalán nem az, de neked amúgy is sok tudósítód van, mi pedig kezdők va-

gyunk, csak most kezdünk hadakozni. Fogja csak a kagylót — fordult Lopatinhoz, és ismét elmosolyodott.

A különvonal sokrétű moraján keresztül Lopatin meghallotta szerkesztőjének ismerős, krákogó hangját.

— Egyelőre maradj Pantyelejevnél — utasította a szerkesztő —, de ha kiutazol vele, jól vigyázz! Jól ismerem őkelmét, sírba teszi saját magát, és téged is a sírba visz. — A szerkesztő kurtán nevetett a telefonba, és távoli, moszkvai nevetése valahol félúton megszakadt.

— Így hát itt marad — mondotta Pantyelejev, és gyors, fürkésző pillantással végigmérte Lopatint, máris mint tulajdonát.

Előtte szikár ember ült szarukeretes, professzoros szemüveggel, sután szétterpesztett lábán bőrszárú csizma. Keskeny, sovány arc, eres nyakán lötyögött a bő gallér, gyér haját oldalt elválasztva viselte.

Pantyelejevet ez az ember neves íróra emlékeztette, akit még a finn háborúból ismert. Lopatin könyveit azonban nem olvasta, bár a haditudósító őrnagyot okmányai írónak tüntették fel.

— Nem beteg maga? — kérdezte Pantyelejev gyanakodva, ahogy a hosszú tengeralattjáró-útról visszatért Lopatin sápadt arcába nézett.

— Nem vagyok beteg.

— Hát lakása van-e?

— Van egy ágyam a szállodában — felelte Lopatin.

— Holnap reggel legyen itt hatra — mondotta Pan-

tyelejev, felállt, és himbálózni kezdett tömzsi lábán. — Kiutazunk Perekophoz. — Kezet szorított Lopatinnal.

Lopatin visszatért a szállodába, és kénytelen volt éhgyomorra lefeküdni. Arra számított, hogy a tengeri út előtt a hátizsákjában hagyott tartalékból jóllakik, de a zsákot üresen találta, még a kétszersültből is csak morzsák maradtak. Martyijanov, a szerkesztőség gépkocsivezetője, akivel Lopatin már azelőtt sem tudta a főnök és beosztott helyzetét megteremteni, háromhetes távollétében, úgy látszik, teljesen elkanászodott. Se Martyijanov, se a gépkocsi nem volt található a szállodában vagy a környékén, és a gépkocsivezető még azt sem tartotta szükségesnek, hogy legalább valami írást hagyjon hátra. Lopatin a saját, már önmagának is kellemetlen tehetetlenségén mosolyogva ledobta a csizmáját, csak úgy ruhástul végignyúlt az ágyon, és mély álomba merült.

2

Lopatin reggel ötkor ébredt, de még mindig nem találta sehol se a gépkocsivezetőt se a gépkocsit. Már csak abban reménykedhetett, hogy Pantyelejev kocsijában akad egy szabad hely.

A törzs bejáratánál személygépkocsi állt. A rózsás arcú, fiatal politikai tiszt egy kisebb bőrönddel a kezében, „bizonyára élelmiszerekkel" — gondolta irigy-

kedve Lopatin — egy idősebb, rosszul szabott, új egyenruhába öltözött gépkocsivezetőt korholt.

— De hát Velihov elvtárs — mentegetőzött a sofőr aki egy huzallal a gépkocsi hátsó lökhárítójához erősített egy tartalék benzintartályt —, értse meg . . .

— Először is, ha velem beszél, szólítson a rangomon — szakította félbe szigorúan a rózsás arcú, fiatal hadnagy, de Lopatint megpillantva, hangsúlyozott hivatalossággal tisztelgett neki. — Másodszor pedig mindenre jól emlékszem: magának megmondták, hogy három benzineshordót hozzon, és maga csak kettőt hozott.

— De hát az túlterhelné a rugót — dünnyögött békülékenyebb hangon a gépkocsivezető, anélkül hogy visszafordult volna, és folytatta a megkezdett munkáját. — Hiszen olyan az út . . .

— Nem hallom, mit motyog ott. Álljon vigyázzba, ha a parancsnokkal beszél.

A gépkocsivezető guggolva erősítette oda a benzineskannát, de most felállt, és után a nadrág varrásához szorította tenyerét. Arcáról lerítt a sértődöttség, és ha lett volna hozzá mersze, szívesen pokolba küldte volna a segédtisztet.

Ebben a pillanatban Pantyelejev lépett ki az épületből.

— Nos, hogy állunk, minden kész? — fordult a gépkocsivezető felé.

— Minden rendben van, Pantyelejev elvtárs — pattogta vidáman a gépkocsivezető, és sietve törölte kezét egy rongyba. A fiatal politikai tiszt megsemmi-

sítő pillantást vetett feléje — ez a gépkocsivezető még a hadosztály politikai tisztet sem illeti a rangjának megfelelően. De főnöke jelenlétében a segédtiszt nem mert megjegyzést tenni, csupán duzzadt ajkát összeszorítva nézte a gépkocsivezető hátát, mintha mondaná, várj csak, eljön az idő, beszélek én még a fejeddel!

— Ha minden rendben van, akkor induljunk — szólt Pantyelejev, kezet fogott Lopatinnal, és beült a gépkocsivezető mellé.

Lopatin meg a segédtiszt a hátsó ülésen foglaltak helyet. A gépkocsivezető becsapta az ajtót, és a kocsi megindult. Pantyelejev levette sapkáját, és egy perc múlva simára borotvált feje hol jobbra, hol balra himbálózott tehetetlenül. Elaludt. Lopatin meg a segédtiszt hallgatagon ültek egymás mellett. Lopatint kerülgette az álom, Velihov ütközőig leengedte a kocsi ablakát, és fejét kihajtva, szemét le nem vette az égről.

Két órával később, amikor a gépkocsi az útelágazáshoz ért, amelynek egyik ága Perekophoz vezetett, a másik pedig Csongar felé fordult, Pantyelejev mintegy parancsszóra felébredt, kezével matatva felvette a kocsi padlójára gurult sapkáját, és odaszólt a gépkocsivezetőhöz, hogy forduljon jobbra, Csongar felé. Lopatin tulajdonképpen semmit sem akart kérdezni, de Pantyelejev maga fordult hátra, hogy megmagyarázza, miért utaznak Csongar, és miért nem Perekop felé, ahogyan azt előző nap elhatározták.

Kiderült, hogy Perekopnál továbbra is csend volt,

Csongarnál viszont a németek a tegnapi nap folyamán előrenyomultak, és elfoglalták közvetlenül a szovjet peremsáv előtt fekvő Szalkovo állomást. Az előzetes terv szerint Szalkovót nem is akarták védeni, de az ott állomásozó őrséget a váratlan német támadás elvágta, és ott rekedt a másik oldalon az állomáson túl.

— Tegnap este magam jártam ott — mondotta Pantyelejev, és Lopatin erre megértette, miért nyomta el az álom, ahogy a kocsiba ült. Bizonyára egész éjjel nem aludt. — Éjjel megpróbáltuk visszavenni az állomást, és kihozni onnan a zászlóaljat. Ma kénytelenek leszünk ezt megismételni, mert tegnap nem értünk célt.

Elmondta azt is, miért nem sikerült a dolog: körösköröl már mindent aláaknáztak, és ahhoz, hogy betörhessenek Szalkovóba, csupán egy tíz-húsz méternyi sáv maradt szabadon, a vasútvonal két oldalán. Az ezred még nem ment át a tűzkeresztségen, és ráadásul nemrégen állították össze tartalékosokból, akárcsak az egész hadosztályt. Az éjszakai ütközet folyamán minden összekeveredett — majdnem saját embereiket lőtték. Meg kellett állni, hogy rendet teremtsenek, hogy előkészítsék a tüzérségi tüzet, és ma reggel ismét kezdhessék elölről. — Ami a hadosztályparancsnokot illeti, az igazat megvallva, tegnap bizony . . . — Pantyelejev félbeszakította mondanivalóját, és segédtisztjéhez fordulva, folytatta: — Hallod, Velihov, énekelj valamit! Ha erre repülnek, úgyis meghalljuk. Húzd fel az ablakot, sok a por!

Velihov felhúzta az ablakot. Néhány másodpercig arcán sértődöttség látszott — hiszen ő csak a hadosztály politikai tiszt biztonságáról gondoskodott, az meg úgy veszi, mintha gyávaságból kémlelte volna az eget. Rövid töprengés után halkan, meleg tenorhangon énekelni kezdett a lóhajcsárról, akit halálra gázolt a bányában a csille... „... és az ifjú hajcsárt viszik a barátai..." — énekelte, és fiatal, rózsás arca a dal minden szakaszánál egyre jóságosabb és bánatosabb lett. Lopatin először hallotta életében ezt a dalt.

— Ez a mi bányászdalunk — jegyezte meg Pantyelejev, és ujját begörbítve megtörölte a szemét.

— Maga hová való, Pantyelejev elvtárs? — kérdezte a javíthatatlan gépkocsivezető, és a segédtiszt ismét szigorú arcot vágott.

— Mármint én? — kérdezte Pantyelejev, aki egész természetesnek tartotta ezt a civil módra feltett kérdést — Jenakjevo környékéről. Hát maga?

— Vorosilovgrádi vagyok — mondta a gépkocsivezető, és fékezett. — Azt hiszem, balra kell fordulni.

— Már másodszor utazik erre, megjegyezhette volna! — mondotta Pantyelejev, és hunyorogva balra nézett. — Forduljon!

Öt perc múlva a gépkocsi a hadosztálytörzs elé gördült, amely alig egy kilométernyire állt a halmon álló kisebb tanyától. Mindenütt futóárkok tekeregtek. Bár ez a vidék roppant szegény fában, a törzs bunkerját több réteg egymásra fektetett, vastag gerenda fedte, meglátszott, hogy a légvédelem érdekében itt minden lehetőt elkövettek.

A hadosztályparancsnok segédtisztje az eget kémlelve láthatóan idegeskedett, rá-rászólt a gépkocsivezetőre, és sietősen az álcázó fészer alá terelte a gépkocsit, amelyen Pantyelejev és Lopatin megérkezett.

A hadosztályparancsnok, egy semmitmondó arcú vezérőrnagy, olyan hajbókolással fogadta az érkező Pantyelejevet, hogy Lopatin szinte kisebbnek látta, mint amilyen a valóságban volt. Vadonatúj derék- és vállszíját csikorgatva, öles termetével egyre ott hajlongott Pantyelejev előtt, ajkát cuppogtatva duruzsolt a fülébe, és állhatatosan tuszkolta Pantyelejevet a futóárokba. A várható kellemetlen beszélgetést lent a bunkerben szerette volna lefolytatni.

Pantyelejev mintegy véletlenül kissé elhúzódott tőle, és szemrehányó érdeklődéssel nézett a vezérőrnagy szemébe, végül kimászott a futóárokból, és a nyílt terepen leült a fűbe.

— Üljön le — mondotta a vezérőrnagynak, és ingerülten a fűre csapott tenyerével.

A vezérőrnagy szerette volna visszatartani magát attól, hogy a levegőbe nézzen, de képtelen volt rá, végigkémlelte az eget, s csak aztán ült le.

— Mi az, tán szétbombázták magukat? — kérdezte Pantyelejev, előbb az égre, majd a vezérőrnagyra emelve tekintetét.

— Hogyan? miért bombáztak volna szét? — tette fel a kérdést a tábornok, aki nem értette a gúnyt.

— Már azt hittem, hogy szétbombázták — mondotta Pantyelejev —, annyira szeretne a föld alá bújni. Hogy állunk Szalkovóval?

— A hadseregparancsnok parancsa szerint 10.15-kor megismételjük a támadást — válaszolt a vezérőrnagy, de nehogy megbántsa a Haditanács tagjának a hiúságát, gyorsan kiigazította: — Ahogy azt a hadsereg Haditanácsa megparancsolta, úgy lesz végrehajtva.

Pantyelejev összeráncolta a homlokát.

— Megparancsolta, megparancsolta — dünnyögte zsémbesen. — Magának már tegnap megparancsolták, de elhúzta a dolgot éjszakáig, és belebukott.

— Nem volt szerencsém, haditanácstag elvtárs — mondta a tábornok, széttárva a karjait. — Megesik! Hisz maga is láthatta tegnap.

— A kudarcát azt láttam — jelentette ki eltöprengve Pantyelejev, mintha újra felidézné szeme előtt a tegnapi kudarc látványát. — A kudarcát láttam — ismételte meg, de ott, ahol a kudarc volt, ott magát nem láttam. Az ezredparancsnokot láttam, de magát nem.

— Tökéletesen igaza van — jelentette ki a tábornok alázatosan, minden szégyen nélkül. — Abban az időben egy másik hadállásnál voltam.

— Másiknál? — Pantyelejev végigmérte a tábornokot, majd a felé a rés felé nézett, melynek végénél a tábornok bunkerének a bejárata volt, és felhorkant.

— Hát ma — kérdezte rövid szünet után — a támadás idején megint másik helyen lesz, vagy mi?

— Egyáltalán nem — mondta a tábornok, felhúzta a zubbonya ujját, és nagy karórájára nézett. — 9.30-kor ideérkezik a parancsnok, és együtt indulunk az ezred megfigyelőállásához.

— A parancsnok? — mondta vontatottan Pantyelejev.

A hadseregparancsnok mai idejövetele váratlanul érte.

— Igenis, tizenöt perccel ezelőtt felhívott, és jelezte érkezését — mondta a tábornok, s lelke mélyén örült, hogy a hadseregparancsnok érkezése miatt nem lesz kénytelen négyszemközt maradni Pantyelejevvel, tegnapi kudarcának hívatlan tanújával.

— Az éjjel erről nem tett nekem említést, így hát bizonyára meggondolta — jelentette ki Pantyelejev. — Ide figyeljen, Kugyinov elvtárs — most szólította először nevén a tábornokot —, tulajdonképpen hogy is állnak ma az Arabati földnyelvnél, de kérem konkrétan és ne általánosságban.

— Reggelre híre jött, hogy a németek odaszivárogtak ma éjjel.

— Éppen ez az — vágott szavába Pantyelejev —, épp erről kérdezem magát.

Kugyinov alig észrevehetően vállat vont.

— Az általunk szerzett előzetes jelentések szerint a hír nem felel meg a valóságnak, de parancsot adtam, hogy a továbbiakban véglegesen tisztázzák a dolgot.

— Előzetesen... véglegesen... — morogta alig hallhatóan, de haragosan Pantyelejev — mondja meg konkrétan, rend van ott magánál vagy sem?

— Minden rendben van! — pattogta a tábornok, s mélyet lélegzett.

— Jól van — mondta Pantyelejev, felállt és kezet

nyújtott a vezérőrnagynak. — Várja be itt a parancsot, és harcoljon.

— És ön? — kérdezte Kugyinov meglepődve.

— Én? Miután magánál minden rendben van, kiutazom az Arabati földnyelvhez... megnézem, milyen rend van ott magánál...

Mindezt nyers iróniával mondta, amihez Lopatin már kezdett lassan hozzászokni — ez csak azt jelentette, hogy Pantyelejev egy fikarcnyit sem hisz abban, hogy a tábornoknál ott minden rendben van.

— Nem óhajtana előbb megreggelizni, amíg a parancsnok érkezésére várunk, ott a tanyán már mindent előkészítettem, Andrej Szemjonovics?

Kugyinov az ebédlőbe invitáló házigazda mozdulatával a halmon fehérlő tanyai ház felé mutatott. Látszott rajta, hogy dühös, és sértve érzi magát Pantyelejevtől, de nem akarta mutatni, mert sértődöttségénél is nagyobb volt az a vágya, hogy elsimítsa a tegnapi emlékeket.

— Nem, inkább elmegyek. Köszönöm — vetette oda Pantyelejev.

— Pedig reggelizni kellene — mondotta ásítva és nyújtózkodva, tizenöt perccel azután, hogy elhagyták Kugyinov törzsét. — Maga evett?

Lopatin azt hitte, hogy ezt a kérdést hozzá intézték, már válaszolni akart, mikor kiderült, hogy Pantyelejev nem tőle, hanem a gépkocsivezetőtől kérdezte.

— Egy kevés erősítést vettem magamhoz — válaszolt a gépkocsivezető.

— Kevéssel nem sokra megy az ember — jelentette ki Pantyelejev, és most már Lopatinhoz fordult: — Hát maga?

— Nem volt rá időm — mondotta Lopatin.

— Mi sem reggeliztünk Velihovval — biccentett segédtisztje felé Pantyelejev. — Kugyinovot visszautasítottam, mert attól féltem, hogy még ott a tanyán is valamilyen lyukba fog bedugni. Forduljon csak ahhoz a távoli szénaboglyához — mutatta az utat a gépkocsivezetőnek.

Egy perc múlva a gépkocsi egy hatalmas szénaboglya tövében állt meg. Magasan a sztyeppe felett egy német felderítőgép keringett. Különböző oldalról géppuskákból meg puskákból lomhán tüzet nyitottak rá.

Velihov kinyitotta a kis táskát, asztalkendőt terített a szénára, nyers paradicsomot, uborkát, kemény tojást és egy teával teli termoszt vett elő. Mindezt kirakta az asztalkendőre, majd odalépett a gépkocsivezetőhöz, dühös, fojtott suttogással, de jól hallhatóan, akárcsak Szimferopolban, korholni kezdte, hogy ne úgy állítsa be a gépkocsit, ahogy tette, hanem másképp, hogy azonnal menetkész legyen, és felülről se legyen látható. Erre nem volt semmi szükség, hiszen a szénaboglya árnyékától a gépkocsi felülről nem volt látható, és a nyílt mezőn, akármerre is fordult, mindig menetkészen állt.

Pantyelejev egy üveg kölnivizet vett elő a táskából, egy keveset a kezére öntött, majd zsebkendőjével szárazra törölte kezét, és leült Lopatin mellé.

Felszeletelte a kenyeret, és tömzsi, fürge ujjával egymás után meghámozta a tojást, s figyelt a beszélgetésre.

A sértődött gépkocsivezető végül is nem állta meg, és visszafeleselt.

Lopatin Pantyelejevre nézett, érdekelte, mitévő lesz.

Pantyelejev lehámozta az utolsó tojást, a tojás héját újságpapírba rakta, és teljes nyugalommal így szólt:

— Na, gyerünk már enni.

Velihov odajött és leült, a gépkocsivezető pedig duzzogva félrehúzódott, úgy tett, mintha Pantyelejev meghívása egyedül a segédtisztnek szólna.

— Hát maga — szólt Pantyelejev —, jöjjön enni!

— Nem, köszönöm — válaszolt a gépkocsivezető — nincs kedvem enni, nem bírok.

— Miért nem bír, csak tán nem azt akarja mondani, hogy velem együtt nem óhajt enni — kérdezte Pantyelejev, kigombolta a gallérját, és kényelmesen elhelyezkedett egy halom szénán.

— Az elvtárssal szívesen ennék, csak vele nem akarok — s a gépkocsivezető ujjal a segédtisztre mutatott.

— De hiszen itt én vagyok a házigazda és nem ő — jelentette ki Pantyelejev. — Az én asztalom, így hát, ha hívom, jöjjön enni.

A gépkocsivezető sanda pillantást vetett a segédtisztre, közelebb lépett, és odaguggolt Lopatin mellé.

A reggelizés mintegy tizenöt percig tartott. Az alig látható felderítő gépek több helyen is duruzsoltak

az égen, s most már mindenfelől lövöldöztek rájuk. A légelhárító lövedékek fehér golyói pukkantak a magasban.

— Maga járt a nyugati arcvonalon? — kérdezte Pantyelejev Lopatint, az égre pillantva.

— Júliustól augusztusig voltam ott — válaszolt Lopatin.

— Én meg szeptemberig. Mindössze egy hete vagyok itt. — Ismét az égre nézett, majd hozzátette: — ott Nyugaton az ilyesmire már fel sem figyelnek, itt meg bebújnak a résbe. Szokás dolga; de amíg egyesek megszokják, addig sokan otthagyják a foguk. Így forog az ördögi kerék ... Szedelőzködj, Velihov, indulunk! — biccentett az asztalkendő és a maradék étel felé.

Velihov volt az egyetlen ember, akit tegezett, s ez bizonyára a segédtiszt fiatal korával volt magyarázható.

— Maga szerint mi fontosabb a háborúban? — kérdezte Pantyelejev Lopatintól, miközben felállt (Velihov és a gépkocsivezető már ott voltak a kocsinál) — a bátorság vagy a megszokás?

— A megszokás — válaszolt Lopatin gondolkodás nélkül.

Pantyelejev fejét ingatta.

— Talán nem így van? — kérdezte Lopatin.

— Így van, de elég baj az — mondotta Pantyelejev. — Sajnos sok bátor ember nem éri meg a megszokást. Hány gyakorlaton vettem már részt, több tu-

catszor, de az életben kiderült, hogy a háború olyan, mint a víz, amíg nem ugrik bele az ember, nem tanul meg úszni. Na mi az, készen vannak?

3

Az Arabati földnyelvre vezető átkelőhöz csak tíz óra után érkeztek. Az átkelési pontnál a part lankásan lejtett, a sekély víz felületét hűvös őszi hullámok fodrozták. Távol, hét kilométernyire a parttól, a szürke vízből kiemelkedett az Arabati földnyelv sárgásszürke sávja.

A Genicseszkből való, jól megtermett, zajos halászlegények térdig felgyűrt nadrágban ugráltak ki a csónakokból, és a sekély vízben egyik csónakot a másik után tolták oda a parthoz. A csónakokba egy lövész század rakodott be. A vöröskatonák, akárcsak a halászok, lehúzták a csizmájukat, feltűrve nadrágszárukat, s a lábbelit kézben fogva szálltak a csónakokba. Egy kissé odébb, a parton, még egy század várakozott.

Az átkelést egy testes, éltesebb, láthatóan délvidékről származó ezredes irányította. Mikor megpillantotta a gépkocsiból kiszálló hadosztály politikai tisztet, behúzta kövér hasát, és egy néhány lépést téve feléje, vigyázzba vágta magát, és — bár Lopatin nem értette meg, miért — már eleve izgatottan jelentette, hogy ő Baburov ezredes, ezredparancsnok, és hogy a rábízott ezrednél minden rendben van.

— Most mivel vannak elfoglalva? — kérdezte Pantyelejev, és figyelmesen végignézte.

Az ezredes jelentette, hogy ezt a két századot szállítja át az Arabati földnyelvre, és velük együtt jómaga is átkel.

— Igaz az, hogy az este vagy lehet, hogy az éjjel a németek beszivárogtak az Arabati földnyelvre? — kérdezte Pantyelejev.

Az ezredes kijelentette, hogy nem igaz, az Arabati földnyelven minden meg van erősítve, a védelem meg van szervezve, és a németekre vonatkozó hírek alaptalanok.

— Hát akkor miért irányít oda még két századot, és miért indul maga is oda?

— Azért megyek ... — az ezredes gyorsan, magabiztosan kezdte el a mondatot, de félúton megtorpant. — Azért megyek, mert ... hogy ott minden biztosítva legyen.

— Hisz csak az imént mondta, hogy magánál ott minden biztosítva van — folytatta Pantyelejev kérlelhetetlenül.

— Valóban, minden biztosítva van, de én még biztosítani akarom ...

Pantyelejev arcán bizalmatlan mosoly suhant át, és parancsot adott, bocsássanak rendelkezésére egy motorcsónakot, hogy az átkelő századdal egy időben juthasson át.

— Menjünk csak oda, megnézzük, milyen rend van náluk — mondta Lopatinnak, és nehézkesen belépett a motorcsónakba.

Az ezredes velük együtt foglalt helyet, és félig értetlenül, félig behízelgőn nézegette Lopatint, akinek a Haditanács tagja kijelentette „megnézzük, milyen rend van náluk".

Lopatin elfordította a tekintetét. Szégyenérzés fogta el e miatt a megkavarodott ember miatt.

Pantyelejev az egész úton hallgatott, s olyan képet vágott, hogy senkinek sem kerekedett kedve szóba elegyedni vele. „Fecseghettek itt nekem akármit, nem hiszek nektek — mondta a tekintete —, nem hiszek, és időt sem fecsérelek a kérdésekre, sem a válaszok meghallgatására. Magam megyek oda, személyesen megnézek mindent, és magam adom meg a választ magamnak."

A part, ahol a motoros kikötött, éppoly lankás volt, mint a szemben levő, ahonnan elindultak. Rekkenő, száraz idő volt, s a nap teljes hévvel sütött. Az átkelőpontnál aknavető katonák sütkéreztek a napon, egy kissé tovább még vagy két tucat, az imént érkezett katona pihent. A kép Lopatin előtt teljesen békésnek tűnt. És még inkább békéssé tette az átkelőnél dolgozó halászok látványa. Nem voltak senkivel alárendelt viszonyban, így a tisztek szemeláttára szívták a pipát meg a sodrott cigarettát, és harsogó vidámsággal kiabáltak át egymásnak egyik csónakból a másikba, megtárgyalták, hol lenne jobb megfőzni a hallevest, itt-e vagy a másik parton.

Lopatin, mikor megmondták neki, először nem is akarta elhinni, hogy ezek az emberek alig három napja terelték ide csónakjaikat a Genicseszkbe várat-

lanul betörő németek elől, és otthagyták szülővárosukat, asszonyaikat és gyermekeiket.

— Nos, hol a zászlóalj törzsük? — kérdezte Pantyelejev Baburovtól, alighogy a lábát kitette a földre. — Hogy jutunk oda?

— A gépkocsi öt perc múlva itt lesz, hadosztály politikai tiszt elvtárs.

Az ezredes arckifejezése után ítélve úgy látszott, mintha szemrehányást várna, hogy a hadosztály politikai tiszt érkezésével egy időben a gépkocsi még nem állt elő, de Pantyelejev csak egykedvűen bólintott.

Baburov néhány lépést tett, magához intett egy fiatal tisztet, bizonyára a gépkocsifelelőst, és bár nem hallatszott, alaposan lehordta, hogy a kocsi még nincs a helyén. Lopatin látta, hogyan rángatózik az ezredes borostával benőtt, vörös, petyhüdt arca.

Pantyelejev továbbra sem mutatott semmi hajlandóságot arra, hogy bárkihez szóljon. Mogorván rótta a partot, öt lépést előre, öt lépést hátra. Lopatin elővette a térképet a táskából, hogy betájolódjék, az Arabati földnyelv melyik pontján értek partot. A térképen Szivast az Azovi-tengertől elválasztó földnyelv keskeny és végtelen hosszú sávja kékes vízzel volt szegélyezve. Déli csücske már a térképen túl, a Kercsi félsziget felé ért véget, északon a tengerszoros sötétkék fonala választotta el a németek által elfoglalt Genicseszktől. Alig egy hónapja, hogy Lopatin ezen a városon keresztül utazott Krímbe, azon a hídon jött át, amelyet most állítólag felrobbantottak, itt kelt át, ezen a bizonyos Arabati földnyelven, ahol most állt.

A térkép után a földnyelv északi csücskéig körülbelül tizenöt kilométer a távolság. „Egyébként — gondolta — egészen a végéig aligha jutunk most el." Genicseszk egy magaslaton állt, és Lopatin alig egy hónapja onnan felülről nézegette az Arabati földnyelvet, amely onnan a hegyről egy roppant széles, sárgásszürke, a tengert átszelő országútra hasonlított. A németek, akik most ott ültek Genicseszkben, bizonyára jól megfigyeltek mindent, ami az Arabati földnyelv mélyén történik.

„Pantyelejevre jól vigyázz ám, sírba teszi saját magát, és téged is a sírba visz, ismerem őkelmét" — emlékezett vissza Lopatin a szerkesztő kacajára a telefonban, és hirtelen belényilallt a gondolat, a németek innen felülről, Genicseszkből idenéznek az Arabati földnyelvre. Szeretett volna egy jót nyújtózkodni, hogy kifújhassa magából azt a kellemetlen hideget, ami ott kúszott végig a bensejében. Egyike volt ez azoknak a félelemrohamoknak, amelyeket Lopatin a múltból már jól ismert. Mint mindig, most is úgy érezte, hogy mások is látják ijedtségét. Hátrafordult, és Pantyelejevre nézett.

Pantyelejev azonban továbbra is haragosan rótta a partot, és gondolatai egészen másfelé jártak.

— Hé! — hallotta Lopatin a gépkocsifék kegyetlen nyikorgásával egyidejűleg felcsattanó, éles női hangot. Épp előtte állt meg egy másfél tonnás tehergépkocsi, melynek kormányánál egy világosszőke hajú lány ült, napszítta, kék ruhában, porlepte, fehér kendővel a fején. A fülke ablakán keresztül is kivil-

lant elszánt, kék szeme, és látszottak a nagy szeplők, amilyenek rendszerint a lángvörös hajú fiúk arcát tarkítják.

— Hé, parancsnok elvtárs — kiáltott fel vidáman a lány, és leugrott a gépkocsi hágcsójáról —, maga miatt bedöglött a motor! Kedvem lett volna elgázolni, de megsajnáltam!

Elment Lopatin mellett, mosolyogva rávillantotta fehér fogsorát, fiús mozdulattal tarkójára tolta a kendőt, fürgén bekapcsolta az indítókart, és egymás után néhányat rántott rajta. Lopatin látta, hogyan feszül a lány sovány lapockája a napszítta, kék ruha alatt.

A gépkocsit nem tudta beindítani.

— Várjon, majd segítek — szólt Lopatin, és a lány mellé állt.

— Akad itt magánál fiatalabb is — a lány félig Lopatin felé fordult; az újságíró most már egészen közelről láthatta szeplőkkel teli arcát. A gyermekes arc láttára Lopatin arra gondolt, hogy valóban, őt a negyven és egynéhány esztendejével a lány bizonyára öreg embernek látja. Ez a gondolat elvette kedvét, hogy másodszor is felajánlja szolgálatait.

Az lehajolt, és ismét megragadta a kurblit.

A gépkocsi most sem indult be.

— Hagyjad, majd én — ugrott oda egy zömök, fiatal katona.

— Későn ébredtél fel — vágott szavába a lány. Jól szétterpesztette a lábát, mint valami edzett férfisofőr. anélkül hogy lehajolt volna, ismét megpörgette a kurb-

lit — a lapockája csak úgy mozgott a ruhája alatt. A motor nagyot horkantott és begyulladt.

— Lám, meg is van — mondta a lány lihegve, és keze fejével fáradtan letörölte homlokáról az izzadságot, s újra Lopatinra mosolygott.

— Veled fogunk utazni? — kérdezte az odaérkező Pantyelejev.

— Velem, parancsnok elvtárs. Üljön be!

— Mi az, nincs elég katonájuk — kérdezte Pantyelejev a háta megett álló Baburovtól, sanda pillantást vetve a lányra.

— Hisz én is katona vagyok — mondta a lány.

— Miféle katona vagy te?

— Olyan, mint a többi, a gépkocsival együtt mozgósítottak, második napja szolgálok. — Érezhető volt, hogy a „szolgálok" meg a „mozgósítottak" szó és általában az, hogy a hadseregben lehet, mennyire tetszik neki.

— Csak egyenruhát nem adtak, szólhatna egy szót emiatt, parancsnok elvtárs — mondta a lány, aki nemigen ismerte ki magát a rendfokozatokban, de Pantyelejevben csalhatatlanul megsejtette a magasrangú parancsnokot. — Csupán csizmát adtak eddig — tette hozzá, és széles csizmaszárból kikandikáló, meztelen térdére pillantott —, no meg puskát. Kértem köpönyeget is, azt persze nem adtak.

— Jól van, majd eligazítjuk — mondotta Pantyelejev. — Aztán tudsz-e lőni a puskából?

— Tudok én mindent — mondta vidáman a lány, és beszállt a fülkébe.

Pantyelejev helyet foglalt mellette, Velihov meg Lopatin pedig, miután a nehezen szuszogó, kövér Baburovot felsegítették, felmásztak a rakfelületre. A gépkocsi pöfögve ugrándozott a zsombékon.

Az Arabati földnyelvet megülte a csend, és az öreg, másfél tonnás tehergépkocsi pöfögésén kívül egy hang sem hallatszott. A néptelen út mentén itt-ott egynéhány vályogból épült házikó tűnt fel, majd ismét zsombékos, sómarta sztyeppe húzódott tova. Jobbra, az Azovi-tenger partja mentén halomban fehérlett a só, s Lopatinnak eszébe jutott, hogy már augusztus végén, erre jártában látta ezt: az Arabati földnyelven sókitermeléssel foglalkoztak.

Baburov a kocsi egyik sarkába húzódott, lesújtott és haragos kifejezés ült arcán; mögötte lötyögve zörgött a kocsiszekrény deszkaoldala, a kátyúknál abba kapaszkodott, nehogy megüsse magát, és fájdalmasan ráncolta arcát.

Úgy hat kilométer után felugrott, imbolyogva végigszaladt a rakfelületen, és megkopogtatta a vezetőfülke falát. A gépkocsi megállt.

— Mi történt? — kérdezte Pantyelejev, fejét kidugva a fülkeablakon.

— Megérkeztünk a zászlóalj törzshöz.

Közvetlenül az út mellett, egy kisebb domb lejtőjén ásták be a bunkereket és az összekötő árkokat.

Pantyelejev kiszállt a gépkocsiból, és elővette a térképet.

— Itt van a zászlóalj törzsük? — kérdezte Baburovtól, és ujjával a térképre bökött. Arca elsápadt,

fekete szeme összeszűkült, és kegyetlen pillantásokat lövellt.

— Igenis! — Baburov tisztelgésre emelte a kezét, mereven állt, és annyira elvesztette a fejét, hogy elfelejtette leengedni a kezét.

— S mennyire van innen a peremsáv? — kérdezte Pantyelejev. — Nem tudja? Nem számította ki? Majd én kiszámítom magának... S ujjával, mint egy körzővel méregetni kezdett a térképen. — A legtávolabbi századja kilenc kilométerre van a zászlóalj törzstől, ilyen messzire! S hol a zászlóalj parancsnok? Maga a zászlóalj parancsnok? — fordult most egy odaszaladó főhadnagyhoz.

— A zászlóalj törzs főnöke vagyok.

— S hol van a zászlóalj parancsnok?

— Elöl.

— Hol elöl? Hívja telefonhoz.

Pantyelejevnek bevallották, hogy a zászlóalj parancsnokkal nincs híradós kapcsolatuk.

— Hogyhogy nincs kapcsolat? Nem fektették le a huzalt, vagy elvágták talán?

Baburov meg a főhadnagy egymás szavába vágva elmondták, hogy az összeköttetést még az éjjel elvágták.

— S a zászlóalj parancsnok mikor ment ki az arcvonalra?

— Tegnap este.

— Azóta nincs vele kapcsolatuk?

— De, azaz nincs ... — felelte egyre zavartabban a főhadnagy.

Végül kiderült, hogy a zászlóalj parancsnok már tegnap este nyomtalanul eltűnt, csupán nem merték eddig jelenteni.

— Hol tűnt el?

A főhadnagy elkezdte magyarázgatni, hogy a zászlóalj parancsnok akkor tűnt el, amikor tegnap este kiment a peremsávon állást foglaló századhoz, amely közvetlenül Genicseszk előtt a parton ásta be magát. Azért ment oda, mert tegnap este ott érthetetlen lövöldözés kezdődött, amint később kiderült, a tüzet a németek nyitották meg, és állítólag partra szálltak a földnyelven; általában valami baj történhetett az egész első századdal.

— Honnan hallották ezt? Ki mondta? Ki jelentette azt maguknak, mutassa meg, hol az az ember? — peregtek egymás után Pantyelejev kérdései.

De hogy ki beszélt erről, ki jelentette, hol az az ember, aki jelentette — senki sem tudta.

— Jól van, hát azt tudják, hogy most mi történik ott?

A főhadnagy értetlenül vállat vont. „A zászlóalj parancsnok meghagyta, hogy maradjon itt, ő itt is maradt, és várja a további parancsokat." Ezt olyan képpel mondta, mint az az ember, akire egy lakás őrzését bízták a házigazda visszatértéig.

Pantyelejev mélyet sóhajtott, és Baburovra nézett. Most már tudta, hogy nem csupán egy ügyefogyott zászlóaljtörzs főnök és annak nyomaveszett parancsnokáról van szó, hanem arról, hogy a mai napon Kugyinov tábornok hadosztályában az egész vona-

lon felborult a rend. Maga Kugyinov sem volt ott tegnap a szalkovói ütközetnél, nem volt ott ezredparancsnoka, Baburov sem, és itt, ennél a zászlóaljnál sem volt rend.

— Legalább azt mondják meg nekem — kérdezte Pantyelejev, egyre sápadtabban a visszatartott dühtől —, miért ezt a helyet választották ki a zászlóalj parancsnoki harcálláspontnak? Hisz ez a hely kilenc kilométerre van a peremsávtól. Ezt maga választotta ki?

A főhadnagy Baburovra pillantott, majd kijelentette, hogy ezt az állást az ezredparancsnokkal egyetértésben választották ki.

— Miért éppen ezt az állást? — kérdezte Pantyelejev most már Baburov felé fordulva.

Az dadogva elmondta, hogy ezt a helyet azért választották, mert innen mindent jól látni, és hogy általában ez a peremsávhoz legközelebb eső magaslat.

— Magaslat!... — ismételte meg Pantyelejev és a „magaslat" szó, mint a legdurvább káromkodás hangzott el ajkáról. — De maguk ám... — félbeszakította szavát, és feltette a kérdést — és hol áll a tengerész nehéztüzérség?

Kiderült, hogy a tengerész nehéztüzérség valahol elől, négy kilométerre innen, a század- és a zászlóalj parancsnoki állás között van.

— Maguk is megérik a pénzüket... Magam megyek előre — fordult most a főhadnagyhoz —, s ha visszajövet azt látom, hogy a zászlóalj törzs még

mindig itt van, itt lövöm agyon a helyszínen, egyenesen itt, ezen a maga magaslatán!

Úgyet sem vetve többé a főhadnagyra, ismét Baburovhoz fordult.

— Maga pedig, ezredes elvtárs — és ez az „ezredes elvtárs" maró méregként hatott —, lesz szíves jelenteni nekem, mi történt itt magánál tegnap este, mára virradó éjjel és ma reggel, hogy lehet, hogy senkinek sem tett jelentést arról, ami itt magánál történik? Egyáltalán volt maga itt?

Baburov kijelentette, hogy most itt van, együtt érkezett ide a hadosztály politikai tiszt elvtárssal...

— Hát ott, annál a századjánál volt-e?

Baburov kijelentette, hogy amikor a hadosztály politikai tiszt meglepte a parton, éppen ide készült a századhoz, és korábban csak azért nem tett erről jelentést, mert úgy érezte, hogy maga is mindent megoldhat a saját erejéből.

— Mit akar megoldani? — kiáltott Pantyelejev. — Mit akart megoldani? Hiszen ott sem volt! Azt sem tudja, mit kell megoldani! Azt sem tudja, vannak ott németek, vagy sem! Élnek-e emberei, vagy sem! Semmit sem tud...

E dühroham közben Baburov összeszedte maradék önérzetét, és emelt hangú, sőt kissé fellengzős válaszában kijelentette, hogy miután parancsa van arra, hogy az ellenséget ne engedjék be a Krím földjére, ő ezt a parancsot bármi áron is teljesíti, és bárhol is legyenek itt a németek; odamegy, és megsemmisíti őket!

Pantyelejev némán végigmérte az ezredest, akinek épp ez az utolsó mondata változtatta dühét végleges megvetéssé.

— Jól van, majd később beszélünk erről magával — mondta most már majdnem higgadtan. — Maga is velem jön. Adjon egy néhány katonát — fordult a főhadnagyhoz —, üljenek fel hátul a kocsiba, és jöjjenek velem.

A főhadnagy már szaladt is intézkedni, Pantyelejev beült a vezetőfülkébe, és becsapta az ajtót.

— Indulhatunk, parancsnok elvtárs? — kérdezte a lány.

— Szálljon ki, és nézzen utána, hogy az emberek felszálltak-e a kocsira, utána indulhatunk.

A lány kiszállt a vezetőfülkéből, Pantyelejev körülnézett, s látva, hogy egyedül maradt, mélyen felsóhajtott. Szinte örült ennek a pillanatnyi magánynak.

Nem! Nemcsak a tapasztalatlansággal lehet magyarázni mindazt, ami itt a szeme láttára folyik. A tapasztalatlanságnak a harcban kell búcsút mondani, a tapasztalatlanságért vérrel kell fizetni, a hibákat első pillantásra esetleg ezzel a különösen kapkodva, alig egy hónappal ezelőtt összeállított hadosztállyal is lehet magyarázni. De nemcsak Kugyinov ügyetlensége hibás mindebben — a hadosztályparancsnokot végül is le lehet váltani, akad másik, bátrabb és ügyesebb a helyébe. Ha csak erről volna szó, az csak fél baj lenne. Más itt a baj, az, hogy sem Kugyinovban, sem ebben a széles képű, zavart Baburovban,

sem ebben a zászlóalj törzs főnökben — aki meglehet, még ebben a háborúban csodálatos bátorságról tesz tanúságot —, hármójuk közül egyikben sem volt egy fikarcnyi hazafiúi bátorság, s ez az, amit Pantyelejev nem tudott soha megbocsátani, sem magának, sem másoknak.

A törzs főnöke bizonyára abban reménykedett, hogy a dolog valahogy elsimul, és nem jelentette Baburovnak a teljes igazságot. Baburov gyanította, hogy nem jelentenek neki mindent, de nem firtatta a dolgot, így eleinte nyugodtabban küldhetett semmitmondó jelentést a hadosztályparancsnokságnak, és azt remélte, hogy közben sikerül rendbe hozni a dolgokat és elkerülni a korholást. Kugyinov viszont arra számított, hogy már úgyis elég fejmosást kapott a tegnapi Szalkovóban történtekért, és az Arabati földnyelv esetről csak mint valami jelentéktelen eseményről tett jelentést a hadsereghez, azt remélte, hogy minden valahogy rendbe jön, mégis, ha bekövetkezne a katasztrófa, azzal fedezheti magát, hogy bár nem kimerítően, de mégis valakinek valamit már jó előre jelentett. Így szülte egyik hazugság a másikat, egyre nőtt, mint a hólabda, közben valahol, kilenc kilométernyire innen — ahogy ezt katonai ösztöne megsúgta — elpusztult egy század, amelyet talán meg lehetett volna menteni, ha tegnap este mindent másképp csinálnak.

Honnan a pokolból származik ez a járvány, amelyet már a finn háborúban is észlelt, honnan került a Vörös Hadseregbe, a Vörösbe, a Munkás-Paraszt

hadseregbe, amelynek egész életét áldozta, és amelyet egész életénél jobban szeret, honnan került ebbe a nevére büszke hadseregbe ez a sok idegen elem? Akik jobban félnek a kudarc beismerésétől, mint magától a kudarctól, akik jobban félnek a veszteségért való felelősségtől, mint magától a veszteségtől! Azok az elemek, akiket csak maga a háború fog végleg meggyógyítani vagy végleg leleplezni!

A gépkocsivezető lány beszállt a fülkébe, és becsapta az ajtót.

— Indulhatunk, hadosztály politikai tiszt elvtárs! — szólt be a kocsi másik oldaláról Baburov.

Pantyelejev dühös pillantást vetett rá. Végül is, ha valakinek az életébe kerül az, hogy gyáva volt idejében jelenteni az igazságot, vigye el az ördög a bolondját! De jaj, ha nem ő fizet az életével, hanem mások... Pantyelejev fogcsikorgatva fordult el Baburovtól, és a lányt gyengéden megérintve így szólt:

— Induljon!

4

Lopatin állva utazott, mellével a fülke tetejére dőlt, és könyökével leszorítva óvta a széltől az Arabati földnyelv maga elé kiterített térképét, menet közben összehasonlítva a terepet. Tíz perccel később a magaslaton fekvő, a térképen „Genicseszkaja-gorká"-nak nevezett, kihalt falu mellett hajtottak el. Innen már látható volt Genicseszk. Elöl húzódott egy keskeny vágányú vasút töltése, amelytől vagy két kilo-

méternyire valami feketéllett. „Bizonyára a tengerész üteg, amiről az ezredparancsnok beszélt" — gondolta Lopatin. Még távolabb fiatal fák porlepte lombjai zöldelltek, és háztetők látszottak. „Úttörő tábor" — olvasta a térképen Lopatin. Az úttörőtáboron túl még egy fákkal körülvett ház állott, ahonnan egészen Genicseszkaja-gorkáig szürkéssárga homokbuckák húzódtak.

A gépkocsi leereszkedett a Genicseszkaja-gorkától, elhajtott a keskeny vágányú vasúti töltés mellett, és oly hirtelen fékezett, hogy Lopatin szemüvege a vezetőfülke tetejére esett, alig bírta elkapni. Szerencsére nem tört el.

Míg Lopatin a szemüvege után kapkodott és felvette, míg összehajtotta, és a táskába rakta a térképet, Pantyelejev már kilépett a fülkéből, fürgén felszaladt a keskeny vágányú vasút töltésére, és tenyerével óva szemét a naptól, hol jobbra, hol balra nézegetett. Közben Lopatin is odaért, és nem mindennapi képet látott maga előtt, amelyet már több mint egy perce némán figyelt Pantyelejev: az álló gépkocsi előtt a töltés két oldalán egy kilométernyi széles arcvonalon a lövész század rohamra indult, a harcászati szabályzat valamennyi előírásának megfelelő csatárláncban, amelyet csak az ellenség közvetlen közelsége indokolhatott. A tisztek is teljes hadirendben vonultak; és vezényszavukra az emberek hol lefeküdtek, hol felugrottak, és szökellve vonszolták maguk után a géppuskákat. A század úgy szaladt, mintha ellenséges tűz alatt állna, és egy-két pillanat alatt közelharcra

kerülne a sor. Az Arabati földnyelv fölött azonban teljes csend honolt. A földnyelv végéig még öt kilométer volt a távolság, de egy kilométernyire tőlük most már világosan láthatók voltak a szovjet lövegek állásai, mögöttük pedig a szöges drótakadályok vonalai, az ellenséges tankakadályok csúcsai és a tankakna sánca.

Pantyelejev odaküldte segédtisztjét, hogy állítsa le a századot, és hívja ide a parancsnokát. Levette sapkáját, zsebéből zsebkendőt húzott elő, megtörölte izzadt, tar fejét.

— Mit szól ehhez? — mondta vállán keresztül Lopatin felé fordulva, s a zsebkendőjét a zsebébe dugta. — Úgy tesznek, mintha gyakorlatoznának.

Lopatin vállat vont, de nem volt ideje válaszolni. Már szaladt is Pantyelejev felé egy fiatal hadnagy, a század parancsnoka.

— Mondja csak, hadnagy elvtárs — kezdte Pantyelejev egy kézmozdulattal félbeszakítva a jelentéstételt —, mit művel maga a századával? Ki ellen támad?

— A németek ellen, hadosztály politikai tiszt elvtárs. Ott németek vannak! — a hadnagy ujjával a láthatár felé bökött.

— Pontosan, hol van az az ott?

A hadnagy, aki eddig magabiztosan, a saját igazának tudatában válaszolgatott, zavarba jött, és most már kevésbé határozottan, találomra a szovjet tengerészüteg állása felé bökött.

— A németek nem ott vannak — mondta Pantyele-

jev nyugodtan és türelmesen, mintha egy iskolai katedra táblája előtt állna, mutatópálcával a kezében. — A mi tengerészütegünk áll ott, a németek pedig amott vannak, ni... — és Genicseszk irányába mutatott. — Ott vannak, de meglehet, hogy kissé közelebb. Feltevésem szerint, vagy öt kilométernyire innen. Hogy gondolja, így fog támadni ellenük, végigszökellve az egész öt kilométert? Amikor aztán valóban tűz- és szuronyharcra kerül a sor, a rohamot se szív, se láb már nem bírja! Hát erre gondolt-e?

A hadnagy kijelentette, parancsot kapott rá, hogy századát csatasorba állítsa, és támadjon. Azt azonban nem közölték vele, hogy a németek hol vannak — egy vagy öt kilométernyire innen. Neki csak azt mondták, hogy szovjet erők már nincsenek előtte.

Pantyelejev mélyet sóhajtott. Mit is mondjon ennek az előtte álló, egészen gyerkőc hadnagynak, aki bizonyára nemrég hagyta el a katonaiskolát, és tele van igyekvéssel, s főleg az tetszett meg benne különösen, hogy nem szeppent meg felettesétől, hanem igyekezett becsületesen megmagyarázni, hogy ő meg a százada miért cselekedtek úgy, ahogyan cselekedtek. Meglehet, hogy alig egy óra múlva ugyanez a hadnagy a százada élén bátran igyekszik végrehajtani mindent a szabályzat szerint, immár nem ebben a szinte gyakorlathoz illő csendben, hanem igazi lövedékek robbanása tüzében. Pantyelejev lelke mélyén megmozdultak az apai érzések. Meglehet, ebben a pillanatban saját fia is, a katonaiskolából frissen kikerült, ugyanilyen hadnagy, pontosan az ellenkezőjét teszi

annak, amit kell, és nem ostobaságból, nem is gyávaságból, hanem tapasztalatlanságból, na meg, ne adja isten, talán azért, mert neki sem volt szerencséje, és ilyen Kugyinov- meg Baburov-féle parancsnokokkal verte meg a sors, hiszen az egyik tizenkilenc, a másik egy híján húsz.

— Baburov — fordult meg Pantyelejev azzal a szándékkal, hogy a megrovásban nem a jóformán semmiben ludas hadnagyot, hanem az ezredparancsnokot sújtsa. Annyira biztos volt, hogy Baburov ott áll a háta mögött, hogy szinte érezte testi közelségét.

De az ezredparancsnok nem volt sehol.

— Hol van Baburov? — kérdezte halkan Pantyelejev.

Valamennyien értetlenül hallgattak.

— Hol van Baburov?! — harsogta most már dühösen, és Velihov rózsás, égő arccal, az elképedéstől tágra nyílt szemekkel jelentette, hogy amikor a gépkocsiból kiszálltak, észrevette, hogy Baburov ezredes nincs köztük. Bizonyára utolsó állomásuknál, a zászlóalj törzsnél maradt le.

— Ha megengedi, hadosztály politikai tiszt elvtárs, elmegyek érte a kocsival, gyorsan, tizenöt perc alatt megteszem az oda-vissza utat — ajánlotta Velihov.

— Menjen a pokolba — szólt Pantyelejev. — Indulunk. Megleszünk nélküle.

És arca hirtelen sápadtságából Lopatin megsejtette, hogy ezek után az ezredesnek végképp bealkonyult.

Pantyelejev úgy rendelkezett, hogy a század zömét, a géppuskákkal, ültessék fel arra a három tehergép-

kocsira, amelyek ki tudja, honnan, most gördültek oda, és a hadosztály politikai tiszt gépkocsijától távolabb álltak meg. Pantyelejevet ez egyáltalán nem lepte meg. Tapasztalatból tudta, hogy a peremsávhoz kiruccanó parancsnokok nyomába gyakran hívatlan kísérő szegődik. Az egyik tehergépkocsin a hadsereg politikai osztályának két instruktora foglalt helyet, a másikon, ki tudja, honnan idepottyant ezred politikai tiszt. Pantyelejevet nem érdekelte, hogy kik ültek a harmadikon. A váratlan fordulattól felélénkült katonák vidám zajongással foglalták el helyüket a tehergépkocsikon.

— A gépkocsikat az úton egész addig, a fákkal körülvett utolsó épületekig vezetik, ott hagyják őket, és onnan már a nyitott terepen, *nyitott terepen* — érthető?...

— Érthető — mondta a hadnagy.

— ... tovább vezeti embereit szétszórva, de a szétszórt csatárláncot is különbözőképpen vezetik — magyarázta Pantyelejev türelmesen —, más a hadirend, míg az ellenség nem nyit tüzet, megint más, amikor tüzet nyit. Ezt is érti?

— Értem, hadosztály politikai tiszt elvtárs!

— Azokat, akik nem férnek fel a kocsira, sorakoztassa fel, bízza meg egyik szakaszvezetőjét, hogy gyorsított menetben vezesse őket a töltés mentén, az utolsó fásított területig! Cselekedjék!

Pantyelejev tekintetével követte a katonáihoz szaladó vidám hadnagyot, és némán, fenyegető arckifejezéssel fordult a mellette álló ezred politikai tiszthez,

egy fekete hajú politikai főhadnagyhoz, de — hirtelen meggondolta magát. Hiszen Baburovval ellentétben a politikai tiszt mégiscsak utánajött; nem félt a szeme elé kerülni ebben a kedvezőtlen pillanatban. Bizonyára rövidesen ütközetre kerül a sor, és estére végérvényesen kiderül, ki mennyit ér — mennyit ér Baburov, mennyit az ezred politikai tiszt, mennyit ér ennek a zászlóaljnak a parancsnoka, ha életben maradt, meg a hadnagy, aki éppen most száll fel a gépkocsikra századával együtt, s mennyit ér a többi sok, sok ember.

— Szálljon fel a kocsira, indulunk — szólt oda Pantyelejev az ezred politikai tiszthez.

A gépkocsi ismét megindult. Egy kilométerrel odébb megállt a tengerészüteg állásainál. Egymástól ötvenméternyi távolságra a töltés két oldalán állt beépítve a négy tengerész nehézlöveg. Körülöttük tengerésztüzérek sürgölődtek. Lopatin már messziről jól megkülönböztette a tengerészek fekete köpenyét.

Az ütegparancsnok — tengerész tüzérhadnagy — odament az úton megállt gépkocsihoz. Pantyelejev kiszállt, és úgy fogadta: nem szeretett a kocsiablakból kihajolva beszélgetni az emberekkel.

A tüzér magas, szikár ember volt; bő nadrágszára söpörte az út porát, tiszta, gyűretlen sötétkék zubbonyán a békeidőből származó „Kitűnő lövész" jelvény díszelgett. Hosszúkás arcából nagy orr ágaskodott, és fakó, vaksinak ható szeme volt.

— Engedje meg ho-ho hogy je-jelentsem — kezdte

erősen dadogva. — Te- te- tegnap hú- húsz ti- ti- tizenötkor . . .

— Mi az, maga születésétől fogva dadog? — szakította félbe Pantyelejev — vagy tán a németektől ijedt meg ennyire? Különben is, miért dadognak itt valamennyien? Egyik is dadog, másik is dadog! — kiáltott fel a maga számára is váratlanul, és ebben a kifakadásban sűrűsödött a reggel óta benne felhalmozódott ingerültség.

— Szü- szü- születésemtől fo-fogva da-da dadogok — válaszolt még jobban dadogva a tüzértiszt, egészen sápadtan. — És ne- ne- nem értem, mi-mi milyen alapon engedi meg ma-mama magának, a hadosztály politikai tiszt elvtárs . . .

— Jól van — szakította félbe békéltetően Pantyelejev. — Bocsánatot kérek . . . Tréfáltam. Már torkig voltam azzal, hogy körülöttem mindenki dadog, anélkül hogy bármit is tudna, s lám magán, aki legkevésbé hibás, töltöttem ki a mérgemet. Folytassa a jelentéstételt.

A tüzér lassan megenyhülve és egyre kevésbé dadogva jelentette, hogy immár négy napja idevezényelték, anélkül hogy azóta is bárkitől valami parancsot kapott volna, és annak ellenére, hogy kérte, hogy adjanak legalább valamilyen biztosítást, az ezredparancsnok nem adott, kijelentette: „Még ráér!" Tegnap meg, este, alkonyat után elöl rendetlen tüzérségi, géppuska- és géppisztolytűz kezdődött, előbb egyik helyen, majd a másikon, s két órán át tartott. Fogalma sem volt arról, merre irányítsa ütegének tüzét,

attól félt, hogy a sötétben saját csapatait lőheti. A gyalogsági parancsnokok közül azonban se alulról, se felülről senki sem küldött hozzá híradóst. Erre parancsot adott, hogy az éj leple alatt árkot ássanak az üteg körül, és minden eshetőségre készen, a tüzérek egy részét puskával és gránátokkal felszerelve odahelyezte. Pirkadatkor észrevette, hogy a németek az úttörő táborból az üteg felé húzódnak. Ezt látván, parancsot adott, készüljenek fel a lövegek felrobbantására, de addig is közvetlen irányítással tüzet nyitott a németekre. Még alig derengett, a látási viszonyok igen rosszak voltak, eleinte egyenesen az úton haladó németeket lőtték, majd a tüzet az úttörő táborra és a mögötte húzódó útra irányította. Mikor már egészen felvirradt, kiderült, hogy az üteg látóterében nincs több német. Az úttörő táborban azóta sincs nyoma semmiféle mozgásnak.

— Valamennyiük közül ez az egyetlen ember, aki dadogás nélkül jelentett mindent, úgy, ahogy volt — fordult Pantyelejev szemrehányóan az ezred politikai tiszthez, amikor a tüzértiszt befejezte jelentését. — Szégyen, gyalázat! Tizenhat óra telt el, de az ezredben még most sem tudják, mi történt a peremsávon álló századdal, él-e vagy elpusztult. Pedig az ezredben mindössze kilenc lövész század van — kiáltotta nekidühödve. — Ha így harcolnak még kilenc napig, mi marad? A törzs egyedül?!

A szíve tele volt keserűséggel, bár fennhangon még csak mint lehetőséget említette, de magában jól tudta,

hogy a peremsávon levő századdal az éjszaka katasztrófa történt.

— Hadosztály politikai tiszt elvtárs, elfelejtettem jelenteni — fordult ismét a tüzér erősen dadogva Pantyelejevhez, és kifejtette azt a gyanúját, hogy az elmúlt éjjel a németek lövegeket is szállítottak át a földnyelvre, mert amikor tüzet nyitott rájuk, a németek közelről néhány kiskaliberű lövedékkel válaszoltak.

— Lövegeket szállítottak át? — ismételte meg kérdően Pantyelejev, és baljós mosoly suhant át arcán. — Voltak lövegeik ott elöl? — kérdezte az ezred politikai tiszttől.

— Két páncéltörő lövegünk volt ott — felelte készségesen, szinte örömmel. Az egész idő alatt Pantyelejev most tette fel neki az első kérdést.

— A németek bizony a maguk két ágyújából lőttek — mondta meggyőződéssel és dühösen Pantyelejev — a németek sem bolondok, semmi értelme, hogy idehurcolják a saját lövegeiket, amikor sokkal egyszerűbb a magukét zsákmányul ejteni.

Szavaiból kicsendült a látottak és hallottak miatt roppant szenvedő ember dühödt iróniája.

Kézfogással elbúcsúzott a tüzértiszttől, beült a gépkocsiba, és elindult a távolban látható úttörő tábor felé. A katonákkal megrakott három gépkocsi Pantyelejev gépkocsija nyomában porzott az úton.

— Hé, Velihov! — kiáltott Pantyelejev segédtisztjének, kihajolva a fülkéből. — Szálljon csak itt ki, tartóztassa fel a kocsikat az úton, mondja meg nekik,

hogy tartsák be a távolsági közöket. Mert, nehogy rossz órában legyen mondva, Genicseszkből egyszerre kaphatnak össztüzet.

Velihov kiugrott a gépkocsiból, amely tovaporzott, és öt perccel később az úttörő táborhoz érkezett. Továbbra is csend uralkodott. Pantyelejev kiszállt a kocsiból, a többiek is követték példáját. „Lám, ezen a helyen ma éjszaka németek voltak" — gondolta Lopatin. Messziről, a tüzérségi állásoktól, az úttörő tábor épületei épeknek látszottak, csupán az egyik ház fedele süppedt meg furcsán; innen közelről, minden romosnak látszott, a falakon több hatalmas űr tátongott, az ablakok és ajtók kirepültek, repeszek horzsolták le a vakolatot.

— No csak, no csak — mondta Pantyelejev —, nézzük csak, valóban jártak-e itt németek, mert ma már annyi hazugságot hallottam, hogy még a tisztességes embereknek is nekitámadtam. — Lopatinhoz fordult: — Jól megmondta nekem ez a tüzér: „Nem értem, mimi milyen alapon engedi meg . . ." Dadog, de önérzetes, nem tűri, hogy ártatlanul bántsák.

Pantyelejev előreindult, Lopatin a nyomába szegődött.

Az útmenti árokban három oldalkocsis német motorkerékpár roncsai hevertek. Körülöttük néhány cafatokra tépett hulla feküdt.

— Derék fickó, nem hazudott — mondta Pantyelejev, és megállt. — A németek is csak halandók; egy jó sortüzet nekik, és egy csapásra megfordítják a szekerük rúdját.

Az úttörő tábor épületei körül még egynéhány német hulla hevert. A tábor utolsó házának, az épen maradt étterem lövedéktől szétrombolt tornácán egy oldalra fordított hordó feküdt, és csurgott belőle a sós lé, a padlón frissen sózott rózsaszín sertéshús szeletek hevertek, a falhoz támaszkodva, egy halott német hadnagy ült a sós lé tócsájában. Sápadt, szép arcát homlokára hulló fürtjeivel egy repesz sebesítette meg, de hasa, mintha boncteremben tárták volna fel, végig nyitva volt, és kilógott a már feketedő bensőség.

— Kiszállás. Megérkeztünk! — súgta Lopatin fülébe Velihov, aki most ért ide, az ajtó előtti motorkerékpár roncsa mellett fekvő halott német felé biccentve.

Pantyelejev meghallotta, és haragosan hátrafordult. Nem szerette, ha gúnyt űznek a halálból.

Pantyelejev Velihovnak parancsot adott, számolja össze az elesett németeket, utána bejárta az úttörő tábort, majd visszatért a gépkocsihoz, amely a gyalogsággal megrakott három, portkavaró gépkocsi nyomában azonnal megindult. Néhány perc múlva a négy gépkocsi megállt a fákkal körülvett utolsó ház előtt. Innentől kezdve nyílt terep húzódott egészen Genicseszkig. Valamennyien kiszálltak. Pantyelejev pedig parancsot adott, hogy a tehergépkocsik forduljanak vissza az úttörő táborhoz.

— Mi az, parancsnok elvtárs — elkerget bennünket? — szólalt meg pergő délvidéki kiejtéssel a gépkocsivezető lány e parancs hallatára. — Csak nem akar gyalog menni? Elviszem én egészen Genicseszkig egykettőre. Jól ismerem az utat!

— Aknatűz alá vesznek, s nyomod sem marad, sem neked, sem a kocsidnak — mosolygott Pantyelejev, mert hát ezzel a fiatal lánnyal lehetetlen volt mosoly nélkül szót váltani.

— De hisz nem egyedül utaznék, magával.

— Mi az, velem tán nem félsz?

— Persze hogy nem — felelte vállát vonogatva.

— Mi neved, te kis sofőrlány? — kérdezte Pantyelejev, gyengéd és szomorú pillantást vetve a lányra.

— Pása.

— S a vezetékneved?

— Gorobec.

— Figyelj jól rám, Pása Gorobec. Igyekezz minél messzebbre kerülni innen, és meg ne lássalak itt a közelben. Megértetted?

Egészen mást, gyengéd, apai szavakat akart mondani, azt, hogy éppen az ilyen hozzá hasonló fiatalok kedvéért már nemegyszer kockáztatta, és habozás nélkül ismét kockáztatni fogja életét, azért, hogy ők éljenek és boldoguljanak, és végül is meglássák azt, amit jómaga aligha ér majd meg, és hogy tulajdonképpen ebben van életének célja. S bár ehelyett azt mondta: „És meg ne lássalak itt a közelben, megértetted" — a lány valami olyasmit olvasott ki szeméből, mitől annyira zavarba jött, mint egy kisgyermek, és megszeppenve, szó nélkül a kocsijához somfordált.

— Állítsa fel az embereit laza csatárláncban, és indulunk — szólt oda Pantyelejev a századparancsnokhoz, mikor a gépkocsik eltávoztak. — Attól félek,

hogy ott elöl most már csakugyan senkit sem találunk ... élve — tette hozzá nyomasztó szünet után.

A hadnagynak parancsot adott, hogy egyik szakaszával foglalja el a jobbszárnyat, az ezred politikai tiszt pedig a balt, jómaga Lopatinnal, Velihovval, a politikai osztály két instruktorával és néhány harcossal a középen foglalt helyet. Elöl, a fákkal körülültetett háztól háromszáz méternyire látszott a lövészárkok vonala. Az ezred politikai tiszt elmondta, hogy tegnap ebben az árokban foglalt helyet *annak* a bizonyos századnak a másik állása. Így mondta, „annak", igyekezett elkerülni az „elpusztult" szót, bár ekkor már mindnyájan tudták, hogy a század elpusztult.

Lopatin két lépéssel Pantyelejev mögött menetelt. Genicseszk felé nézegetett, és borzalommal gondolt rá, hogy onnan a németek kitűnően látják őket, és minden pillanatban tüzet nyithatnak.

A németek azonban nem lőttek, az Arabati földnyelven csend honolt továbbra is. Mindkét oldalról odalátszott a tenger — egy kilométernyire jobbra az Azovi, balra pedig, egészen közel, a Szivas. Lopatin sivár, homokos, gyér fűcsomókkal benőtt talajon lépdelt, amely szinte szétfolyt a talpa alatt. Fülledt, borongós idő volt, a nap ebéd után elbújt a fellegek mögé; egyhangúan, halkan mormolt a Szivas. Minden annyira kietlennek látszott, hogy Lopatin meg volt győződve, hogy se szovjet, se német csapatok nincsenek előttük a földnyelven.

Pantyelejevet néhány lépéssel megelőzve, a katonák puskával a kézben közeledtek a lövészárokhoz. Lopa-

tinnak eszébe jutott, hogy neki is van pisztolya, és előhúzta a tokból. A lövészárok előtt halott szovjet katonák feküdtek, a váratlan meglepetéstől Lopatin majdnem rátaposott az egyikre. Mellette egy másik, harmadik, negyedik feküdt... A szétdobált puskák, kenyérzsákok és gázálarcok mennyisége után ítélve a lövészárokban vagy harminc ember lehetett, de alig tizenöt hullát számláltak össze, s ebből is csak öt vagy hat feküdt a lövészárokban, a többi fent, a nyílt terepen — bizonyára megfutamodtak a lövészárokból, és itt ölték meg őket.

„A hiányzókat fogságba ejthették" — gondolta Lopatin, a különböző helyzetben megmerevedett hullákat nézve, többségük hason feküdt, fejüket a homokba fúrva. A háborúban már nemegyszer ragadta meg a félelem, a titokzatosság és a helyrehozhatatlanság érzése, mely akkor fogamzik meg az emberben, ha olyan helyre kerül, ahol mindenki egy szálig elpusztult, és hírmondó se maradt, aki elmondja, mi is történt itt néhány órával ezelőtt.

Pantyelejev ebben a percben egészen másra gondolt. Gondolatban felidézte az elmúlt éjszaka itt lezajlott események képét, s ez egyáltalán nem volt rejtélyes számára, ellenkezőleg, mindent, ami itt történt, olyan tisztán látta, mintha a tenyerén lenne, és ez megsajdította a szívét.

— Az egész szakaszból csak egynéhány ember verekedett úgy, ahogy kell — jegyezte meg Lopatinnak, és megállt. — Azokat, akik a tűz elől elszaladtak, a németek természetesen lekaszabolták. Partra szálltak, lę-

kaszabolták meg fogságba vitték az embereinket — ismételgette dühösen. Kíméletlen volt most a halottak iránt is, de ugyanakkor szinte sírva fakadt a maró fájdalomtól, emiatt az ostoba pusztulásért.

— Azt hiszi talán, hogy németek sokan voltak? Többen mint mi? Partra szálltak, kissé lövöldözni kezdtek, mi pedig természetesen futni kezdtünk, egyeseket megöltek, másokat meg foglyul ejtettek. — Képtelen volt hallgatni, s azzal az ingerült önmarcangolással beszélt, amely a keserűség pillanataiban még a legerősebb és a leghiggadtabb orosz embert is magával ragadja.

A hadnagynak parancsot adott, nézzen utána, vannak-e német hullák? Öt perc múlva jelentették, hogy német hullákat nem találtak, s ez végérvényesen kedvét szegte.

— Vagy magukkal vitték őket, mikor visszavonultak, vagy egyáltalán nem voltak veszteségeik, azokon kívül, akiket a tüzérek lelőttek. Nagyon is lehetséges, hogy így volt. Pánik, pánik! — kiáltott fel — mit művelhet velünk a pánik, még magunkra sem ismerünk!

Kétszáz lépésnyire, a lövészárkon túl, egy zátonyon még két holttestre bukkantak, egy, bizonyára egészségügyi katona egy fiatal alhadnagyot vihetett a vállán. A németek így ölték meg őket. Ott feküdtek egymáson a part mentén.

— Nem tesz semmit, egyszer majd mindenért számolunk, mindenért és mindenkiért! — mondta Pantyelejev, egy percnyi hallgatás után, a hullákat nézve.

— Maga pisztollyal akar csak verekedni? — fordult Lopatinhoz. — Fogjon puskát, hamarosan rohamra indulunk — és a halott egészségügyi mellett heverő puska felé biccentett. Lopatin ekkor vette csak észre, hogy Pantyelejev vállán is már ott lóg egy puska.

A halott ujjai még görcsösen szorongatták a puska szíját, Lopatin, hogy kiszabadítsa, kénytelen volt rántani rajta egyet. Ettől az egymáson fekvő két holttest megmozdult, s Lopatin összerezzent.

A földnyelven olyan csend volt, mintha a németek kihaltak volna. Lopatin elsőnek vette észre a két ágyú nyolcszáz méternyire előttük meredő csövét.

— Nézzék csak, mi az? — kiáltott fel.

— Világos, hogy mi — mondta Pantyelejev, egykedvű maró gúnnyal, anélkül hogy megállt volna. — A két páncéltörő löveg, amit elhagytunk. Szégyen, gyalázat és semmi egyéb.

A lövegekhez érve, mindnyájan megálltak. Mindkettő závárját szétroncsolva találták.

— A maguké? — biccentett a lövegek felé Pantyelejev, az ezred politikai tiszthez fordulva.

— A mieink — válaszolt az tompán.

— Hát ezekből lőttek a németek. Elzsákmányolták, aztán megfordították, s mikor visszavonultak, kirobbantották.

Pantyelejev az ágyú csövére támaszkodva vizsgálta a závárt egypár pillanatig.

— Kézigránáttal rongálták meg — mondotta kiegyenesedve. Vállán megigazította a puskát, és nehézkes, gyors lépteivel ismét elsőnek indult meg.

Az aknatűz olyan hirtelen törte meg ennek a napnak természetellenes, hosszú csendjét, hogy Lopatin teljes lendülettel elvágódott a földön.

Az aknák egészen közel csapódtak le az elöl haladó Pantyelejev és Lopatin mellett, füst és forró rögök borították őket. Pantyelejev gyorsan talpra ugrott, erélyes, gyors mozdulattal lesöpörte válláról a földet, s megindult előre, anélkül hogy hátrafordult volna. Lopatin követte a példáját. Öntudatlanul, de minden idegszálával ennek az embernek a közelében óhajtott maradni.

Mikor másnap Lopatin megpróbált visszaemlékezni erre az öt vagy tíz percre, arra a megtett kilométerre, amelyet többszöri lefekvéssel megszakítva végigfutottak az aknavetők tüzében, két érzés maradt meg emlékezetében: először: egész idő alatt szörnyen félt, másodszor pedig: egész idő alatt csak egy vágya volt, minél hamarabb elérni az előttük húzódó lövészárkokat. Azt sem tudta, vannak-e ott németek vagy sem, de az a gondolat, hogy néhány perc mulva testközelségbe kerül velük, semmi félelmet nem keltett benne. Csupán a körülötte percenként robbanó aknáktól félt meg ettől, a lövészárokig húzódó, előttük elterülő, nyílt tereptől.

Mint ahogy később Pantyelejev elmondta, a németek bizony rosszul lőttek, és a vizsgán meg is buktak volna. De ezt csak később mondhatta meg, amikor már bent voltak a lövészárokban, és kifújták magukat. De a re-

peszek most egész közel duruzsoltak, szemük előtt füstölögtek a nem messze csapódó aknák vájta tölcsérek, füstölgött a parázsló, száraz fű, s a Lopatin mellett futó emberek egyre gyakrabban hasaltak le, igyekeztek visszamaradni, vagy kúszva mentek előre.

Lopatin is bizonyára így cselekedett volna, ha nincs ott Pantyelejev, aki, akárcsak a többiek, a meglepetés első pillanatában a földre vetette magát, most azonban szinte megállás nélkül haladt előre, két futás közben jóformán meg sem görnyedt, olyan nyugodtan ment, mintha pillanatnyilag ez lenne a lehető legtermészetesebb tennivaló. Hol balra, hol jobbra fordulva haladt előre cikcakkban a földre vetődő, szinte a földhöz tapadó emberek között. Néha-néha lehajolt, és hol egyik, hol másik katonát ragadta vállon, megrázta, mintha álomból ébresztené: — Ejnye, barátocskám, ejnye, földi — majd még egyszer megrázta erősebben, mire a katona felemelte a fejét.

— Miért fekszel? — kérdezte Pantyelejev.

— Megölnek — válaszolt a katona rémült suttogással, mintha ezt a szót is félne hangosan kimondani.

— Nos, és ha megölnek — azért háború a háború. Talán azt gondoltad, hogy nem fognak lőni? Állj fel, állj fel csak, barátocskám, én is állok, állj fel te is. Ha fekve maradsz, hamarabb megölnek. Nézd, a többiek már felkeltek.

S valóban a többiek már feltápászkodtak, és mentek előre, a megszeppent, a földhöz tapadó ember mellett pedig ott állt szálegyenesen egy nyugodt, szinte ráérősnek látszó ember, s ez mindenkire hatott. A katonát

valami ismeretlen erő felemelte a földről, és Pantyelejev mellé állította. S ha utána egy ilyen katona látta, hogy nem messze tőle valaki fekve maradt, jómaga ment oda, hogy némán vagy káromkodva talpra buzdítsa szomszédját.

Ilyen érzések ragadták meg Lopatint is. Két három közeli aknarobbanás után szinte ereje sem volt már, hogy felemelkedjék, de a földön megpillantotta a mellette álló Pantyelejev csizmáját, és meghallotta annak együttérző, szemrehányó szavait: — Gyerünk, gyerünk, állj már fel, te haditudósító, mégiscsak őrnagy vagy ...

Ettől kezdve már ment elválaszthatatlanul Pantyelejev nyomában, leguggolt, amikor az megállt, lefeküdt, amikor az lehajolt, de minden egyes alkalommal talpra ugrott utána. Lopatin észre sem vette, hogy bárki is elesett volna közülük, meglehet azért, mert legelöl járt. Háta mögött hallotta a sebesültek jajszavát, a sebesülteken kívül voltak bizonyára halottak is, ő csak ment előre, anélkül, hogy hátrafordult volna, az a tudat hajtotta, hogy a halottak és a sebesültek rendszerint mindig csak hátul akadnak.

A lövészároktól már csak kétszáz méter választotta el őket. Az aknatűz mintegy parancsszóra megszűnt, és Pantyelejev tapasztalatból, no meg ösztönszerűen tévedhetetlenül tudta, hogy akna többé nem lesz, az aknavetők félnek, hogy saját embereiket találják el, tudta, hogy az előttük levő lövészárokban németek vannak, akik ebben a pillanatban vagy meginognak és megfutamodnak, vagy pedig tüzet nyitnak.

— Hurrá! — kiáltotta, hátrafordulva a földről kö-

rülötte felemelkedő katonák fele, lekapta válláról a puskát, és gyakorlott mozdulattal kézbe fogva, rohant előre, anélkül hogy hátrapillantott volna.

Egy német géppuska kattogni kezdett, de azonnal el is hallgatott, felcsattant egynéhány puskalövés, és Pantyelejev látta, hogy az egészen közeli lövészárokból sietve ugrálnak ki a németek, és futnak hátra, a tenger felé. Úgy rémlett, hogy ő ugrott be elsőnek a lövészárokba, pedig abban a pillanatban néhány katona már megelőzte, átugrotta az árkot, és üldözte a németeket. Pantyelejev forró, verejtékes fejét egy percig az árok falához szorította; a gyors futástól elakadt a lélegzete, a kora éreztette hatását. Lenyelte összecsomósodott nyálát, és kinézett a lövészárokból. Egynéhány vöröskatona ott ugrott át felette, fejét szinte súrolták a csizmájukkal. Vagy két tucat német rohant hanyatt-homlok lefelé, arra, ahol a rosszul felrobbantott híd néhány íve kiágaskodott a vízből. A katonák lövöldözve rohantak a németek után. Pantyelejev egy kissé kényelmesebben elhelyezkedett, könyökével odébbtolta a málladozó földet, és pontosan célozva a németekre ürítette tárát. Jó lövész volt, s legalább két német esett el az ő golyóitól. A második egészen a partnál zuhant fejjel a vízbe.

Úgy látszott, hogy ez volt az utolsó német. A vöröskatonák utolérték mindazokat, akik kifutottak a lövészárokból, és a parti homokon német holttestek szürkészöld foltjai hevertek, körül az okmányokat és a puskákat összeszedő vöröskatonák sürgölődtek.

— Hej! — kiáltott Pantyelejev, felállva a mellvédre.

— Hé, Velihov, hagyjátok abba, majd összeszeditek éjjel, Genicseszkből mindjárt tüzet nyitnak ránk! Elvesztitek így az embereket!

Velihov annyira tűzbe jött, hogy a parancsot nem is hallotta, és egy katonával kettesben tovább kutatta egy jól megtermett halott német zsebeit.

— Hé! Velihov! — ordította Pantyelejev. — Mars vissza a lövészárokba, tüstént lemészárolnak, mint valami barmot.

Az egyik harcos nagy erőlködve vállára vette a német súlyos testét, és cipelte fel a lövészárok felé. Velihov lassan lehiggadt, és kezdte visszahívogatni a többieket.

Pantyelejev félt, hogy a németek tüzet nyitnak Genicseszkből. De a németek nem tettek semmit, meglehet, annyira biztosak voltak a dolgukban, hogy nem is hittek abban, ami történt. Amikor Pantyelejev meggyőződött, hogy a katonák szerencsésen visszaérkeztek, eszébe jutott a haditudósító.

„Csak tán nem ölték meg azt a pápaszemest, akinek az épségét a szerkesztő a lelkemre kötötte?"

— Hé, haditudósító, haditudósító! — hívogatta. A roham hevében elfelejtette Lopatin nevét, és most képtelen volt rá visszaemlékezni.

Lopatin élt, és a lövészárok kanyarában, alig tíz lépésnyire volt Pantyelejevtől. Amikor Pantyelejev és a katonák nyomában az árokba ugrott, a németek már nem voltak itt. A lövészárok mélyén katonai hátizsákok, szürkészöld német katonasapka, egy elgörbült kanál és néhány hosszú, fanyelű kézigránát hevert;

egy félköralakú mélyedésben, földállványon állt a géppuska, egy esztergapad csúcsára emlékeztető ormánnyal.

Lopatin ott állt a géppuska mellett, hallotta, hogy elöl még lövöldöznek, de annyi ereje sem volt, hogy megmozduljon. Feje teljesen üres volt, félelmet nem érzett, csupán az élmények okozta fáradtságot.

Elöl megszűnt a lövöldözés, Lopatin még egyszer végignézte a német géppuskát, érezte, valamit tennie kellene vele, ha mást nem, legalább kiemelni az árokból, és a németek felé fordítani, ahogy ők tették a szovjet lövegekkel. De alighogy a géppuskát karjára emelte, Pantyelejev tűnt fel a lövészárok kanyarában. Lopatin meglepetésében egy lépést hátrált, és a géppuska kiesett kezéből.

— Vigyázz, te elefánt — horkant fel Pantyelejev, és megtapogatta megütött lábát, de közben nevethetnékje támadt, hiszen az előtte álló vézna, zavart Lopatin sehogy sem hasonlított egy elefántra.

— Bocsásson meg — mondta Lopatin, és miközben igyekezett felemelni a géppuskát, ráejtette szemüvegét, amelynek egyik szára még a roham közben megrepedt, amikor először dobta magát a földre. A szemüveg megcsörrent a vason, és egyik üvege apró szilánkokra tört.

Lopatin felszedte szemüvegét, Pantyelejev közben lehajolt, és gyors mozdulattal felkapta a géppuskát, a mellvédre tette, és vizsgálni kezdte a hevedert.

— Úgy van, ahogy gondoltam — mondta a közeledő katonákra nézve. — Belesült a töltény, ezért hallga-

tott el, mindössze két sorozatot adtak le vele. Lám, szerencsénk volt, barátocskáim! — fordult most egyenesen a katonákhoz.

— Bizony szerencsénk volt, hadosztály politikai tiszt elvtárs — mondta az egyik katona vologdai kiejtéssel.

— Nem is sejtettem, hogy vologdai vagy — szólalt meg Pantyelejev, alig érezhetően utánozva a kiejtését. — Ráijesztettünk mi veled a németre, bátran nekirontottunk, s ettől akadt be a töltény. Elsiette a dolgot a német, ferdén tartotta a hevedert. De ha nem félt volna, elferdülés ide, elferdülés oda, gyorsan rendbe hozta volna, így ni. — Pantyelejev, mintha leckét mondana fel, két szabatos mozdulatot tett, megnyomta a ravaszt, és egy hosszú sorozatot bocsátott Genicseszk felé. — Egykettő, és kész, de a német megijedt és itthagyta!

Pantyelejev, akárcsak a többiek, szintén igyekezett magához térni az elmúlt veszély okozta izgalmaktól. A kockázat nagy volt, de már túl vannak rajta, ha a győzelem kicsi is, de mégiscsak győzelem. Az ilyen pillanatok, mint a mostani, a katonákkal az éppen meghódított lövészárokban folytatott beszélgetés képezték Pantyelejev legboldogabb harctéri pillanatait. Tudta, hogy ezek a katonák, akik itt először fekszenek ellenséges tűzben, még nem harcedzettek, bár a tűzkeresztségen átestek, de soha még egyetlenegy győzelmet sem arattak. Az emberek képesek megszokni, sőt hozzá is törődni a veszélyhez, ez azonban még nem elég, mert Pantyelejev szemében harcedzett em-

ber csak az lehet, aki már legalább egy győzelmet aratott. Az ember ne az eszével, hanem a saját bőrén tanulja meg, hogy képes győzelmet aratni.

— Hadosztály politikai tiszt elvtárs, engedélyt kérek a jelentéstételre.

Pantyelejev hátrafordult, az örömtől ragyogó Velihovot látta maga előtt.

— Megöltünk egy német ezredest. Hozd csak ide — fordult Velihov egy tagbaszakadt katonához, aki egy jól megtermett németet cipelt a vállán. — Engedd le!

A katona egyik kezét leengedte, s a halott nehézkesen az árok fenekére csúszott. Nagy darab, javakorbeli német kàtona volt, fekete bajusszal, fehér arccal, szeme lehunyva, ahogyan az ember a hátában érzett veszély pillanatában hunyja le a szemét. Egyenruhája szinte fekete volt az átitatott vértől.

— Szuronnyal végeztem vele — kezdte a katona, aki a németet idecipelte, és rövid kézmozdulattal mutatta, hogyan szúrta hátba a németet.

— Látszik, hogy szuronnyal — mondta Pantyelejev a németet elnézve. — De honnan veszitek azt, hogy ezredes?

— Nézze csak, idősebb ember, és tele van sujtásokkal — mondta Velihov megőrizve a boldog mosolyát. — A pisztolyát is elvettem — és a derékszíjába dugott pisztolyra mutatott.

Velihov, a katonák meg a szemüveg nélkül rövidlátóan pislogó Lopatin, akik a németet nézegették, bizony örültek volna, ha az a halott valójában ezredes. De Pantyelejev bármennyire is sajnálta, kénytelen volt

kiábrándítani őket. Bár a német egyenruháján sok volt a sujtás, de a váll-lapja elárulta, hogy csupán csak őrmester.

— Az ezredes még hátra van. Egyelőre ez még csak őrmester — jelentette ki Pantyelejev rövid szünet után, és a katonák arca csalódást fejezett ki.

Megjött a századparancsnok, és jelentette, hogy valamennyi lövészárkot elfoglalták, és az első összeszámolás alapján harminc embert ejtettek el.

— Tegnap a mieinkkel egykönnyen elbántak, s erre elhatározták, hogy egy szakasznál többet nem hagynak itt — mondta Pantyelejev. — Pimasz egy népség! A századnak mennyi a vesztesége? Megszámolták?

— Most számoljuk! Körülbelül negyven ember, hozzávetőlegesen ennek egynegyede halott... — kezdte a hadnagy könnyedén, ami Pantyelejevnek sehogy sem volt ínyére.

— Várjon, ne csak úgy hozzávetőlegesen — szakította félbe —, inkább küldje az egészségügyieket azokért, akik sebesülten feküsznek a földnyelven. Mert amíg azok ott hátul mozgolódni kezdenek...

Pantyelejevnek eszébe jutott Baburov meg az a fejetlenség, amivel ma reggel minden kezdődött, és elkomorodott.

— S a mieink közül sokan fekszenek a lövészárok körül, akiket az éjjel megöltek?

— Láttam egynéhányat.

— A zászlóalj parancsnokot nem találta meg közöttük?

— Nem, nem ismerték fel.

— Temesse el őket mind egy szálig — utasította szigorúan Pantyelejev —, mert megesik, hogy nálunk így okoskodnak: az én századombelit eltemetem, de ha más századból való, az lehet a madarak martaléka. Vannak még nálunk ilyen aljas szokások.

— Hiszen el akartam őket temetni, hadosztály politikai tiszt elvtárs.

— Nem magára céloztam, csak azért mondtam, hogy tudják, vannak még, akik így cselekszenek.

Pantyelejev nyugtalankodott, félt, hogy megismétlődhet a tegnapi história, túl előnytelen volt ez az állás itt a nyílt terepen, ezek az árkok, amelyeket a németek igen jól láthattak Genicseszkből. Ugyanakkor, különösen a mai sikeres támadás után, Pantyelejev habozott parancsot adni a visszavonulásra ebből a kényelmes állásból, mert ez újabb alkalmat adhat a németeknek, hogy Genicseszkből irányuló tűz fedezete alatt megismételjék a partraszállást. Meg volt győződve, hogy ezt a századot itt hagyhatja, nem futamodik meg, és verekedni fog, de a meggyőződés egyedül még nem elég; meg kell szervezni az összeköttetést, a tüzérség támogatását, és bedobásra készenlétbe helyezni a tartalékot.

Pantyelejev parancsot adott, hogy hozzák rendbe a lövészárkokat, helyenként mélyítsék ki, s mikor a századparancsnok távozása után négyszemközt maradt az ezred politikai tiszttel, szigorú hangon kijelentette, hogy ha egy félórával ezelőtt, nem itt a századnál lett volna, hanem ott, ahol Baburov maradt, nem kerülte

volna el a haditörvényszéket az ezredparancsnokkal együtt.

— Azt a csirkefogót pedig — mondta halkan, dühösen, hogy egyedül csak a politikai tiszt hallja — még ma, lelkiismeretfurdalás nélkül, átadom a haditörvényszéknek, és ha halálra ítélik, aláírom. Legyen nyugodt, a kezem se remeg meg!

S ökölbe szorította nagy, szőrös bányászkezét.

— Ezekben a lövészárkokban a maga katonái borotvaélen táncolnak, ezeknek nem szabad összevissza hazudozni, a maga nevében kijelentettem nekik, hogy az ezred politikai tiszt biztosítja majd a rendet, a támogatást, a segítséget — így hát legyen szíves, tegyen meg mindent, hogy ez valóság legyen, és ne üres handabanda. Most visszamegyünk a zászlóaljhoz, ott majd rendet teremtünk, maga pedig éjszakára visszatér ide. Velihov! — kiáltott segédtisztjének — hozd ide a kulacsot, megszomjaztam.

Ivott egynéhány korty vizet, a kulacsot odanyújtotta az ezred politikai tisztnek, és megpillantva a nem messze guggoló Lopatint, aki éppen jegyzeteit készítette, odafordult hozzá:

— Haditudósító elvtárs, bocsásson meg, a nevét elfelejtettem...

— Lopatin — mondotta Lopatin, felemelve fejét a jegyzetfüzetéből.

— Fogja, igyon, bizonyára a maga torka is kiszáradt... Aztán gyerünk, hisz nem akarjuk itt bevárni a telet. Már eleget századparancsnokoskodtam még a polgárháborúban, úgyhogy a mai napra én megtettem

a magamét, annál is inkább, mivel egyéb dolgom is akad nekem, magukkal együtt, nem igaz?

Lopatin a lelke mélyén örült, hogy visszaindulnak. Az igazat megvallva, az átéltek után szívesen iszkolt volna minél messzebb a németektől. De az ezred politikai tiszt, akinek eddig szavát sem lehetett venni, hirtelen megtalálta a hangját.

— Hadosztály politikai tiszt elvtárs — szólalt meg —, kérem, várja be itt, míg bealkonyodik. Ehhez ragaszkodom, hadosztály politikai tiszt elvtárs.

— Aztán miért? — kérdezte Pantyelejev.

— Alighogy kiteszi a lábát a lövészárokból, a németek lőni kezdenek magára.

— Kezdenek vagy sem, ez az ő dolguk — mondta Pantyelejev, s vállára dobta a puskát. — Nincs időm az üldögélésre. Rendet kell teremtenem a maguk hadtápjánál, és még ma éjjel vissza kell jutnom Szimferopolba.

Odafordult a közelben álló hadsereg politikai osztály instruktorához, megparancsolta, hogy maradjon itt a századnál mindaddig, amíg a politikai osztály vissza nem hívja. Kimászott a lövészárokból, s nem törődve azzal, hogy követik-e vagy sem, megindult visszafele.

Nyomában kimászott Velihov, Lopatin és az ezred politikai tiszt is. Ez utóbbi jött leghátul, és Lopatin hallotta sóhajtását és káromkodását. Lopatin feléje fordult. A politikai tiszt fiatal, fáradt, földtől piszkos arcán elkeseredés és határozatlanság tükröződött, mintha most is, miután kimásztak a lövészárokból, meg

akarná győzni Pantyelejevet, csak nem tudja, hogyan fogjon hozzá.

— Törölje le az arcát — mondta Lopatin. — Föld tapadt hozzá. Nem, a másik oldalon.

A politikai tiszt a tenyerével letörölte mindkét orcáját.

— És most?

— Letörölte.

— Félek, megölik — mondta a politikai tiszt, magát meg se említve, és az előttük lépdelő Pantyelejev felé biccentett.

Lopatin elmosolyodott. A logika minden törvénye ellenére úgy rémlett neki, hogy a veszély már mögöttük van, s a visszafelé vezető úton a németek már nem lőnek rájuk. De alighogy ez a gondolat végigsuhant agyán, a németek fentről, Genicseszkből leadták az első géppuska sorozatot. Lopatin hasra vágódva tapadt a földhöz, de hallotta, hogyan zizzen a golyók kaszálta fű körülötte. Úgy érezte, hogy egy teljes percig tartott, ha nem tovább. Aztán csend lett. Pantyelejev felállt, és felkiáltott: — Futólépés! — egynéhány lépés után futásnak eredt.

A következő géppuska sorozat ötven lépéssel arrébb érte őket. Mindenki lefeküdt, de egy perc múlva Pantyelejev példáját követve, ismét talpon voltak, egy darabot ismét futottak, és ismét lefeküdtek. Lopatin a földhöz lapította fejét, de így is észrevette, hogy az ezred politikai tiszt az utolsó nekiiramodásnál már lemaradt tőlük. Amikor ötven lépésnyi futás után ismét hasra vágódtak, Lopatin hátrafordult, s látta,

hogy a lövészárokból két katona kúszva közelít az ezred politikai tiszthez, és anélkül hogy felemelnék, vonszolják vissza a lövészárokba. Lopatin észrevette, hogy Pantyelejev is hátrafordult, és megértette, mi történt. Talán ezek után mégis visszatér?

Pantyelejevnek azonban esze ágában sem volt visszatérni. Egyik szakaszt a másik után futották, a géppuska sorozatok kaszálták a füvet. Lopatin felugrált, futott Pantyelejev után, hasra vágódott, de a puskát nem engedte ki a kezéből, és minden egyes alkalommal erősen megütötte az ujján a bütyköket. Kedve lett volna eldobni a puskát, de reggel óta annyi eldobott puskát látott, hogy szégyellte megtenni. Villámgyorsan kellett hasra vágódni, mintha lekaszálták volna. Egy ízben Lopatin olyan buzgósággal vágódott el, hogy az orra is a homokba fúródott, a mellette hasaló Pantyelejev arcát feléje fordította, elmosolyodott, és csak ennyit mondott:

— Úgyesen szántja a földet.

Úgy látszott, a németek eltökélték, hogy ezt a géppuska tüzükben a nyílt terepen ide-oda száguldó három embert nem engedik ki a kezük közül, és most már szinte szünet nélkül lőttek. Lopatin már nem is tudta, hány szakaszt szaladtak, úgy rémlett, hogy ennek sohasem lesz vége. Végül még egyszer felugrottak, és utána hosszú csend következett. Lopatin el sem akarta hinni, hogy a németek abbahagyták a lövöldözést. Már vagy száz lépést szaladt így, amikor Pantyelejev példáját követve, lassított. Ekkor hirtelen a

géppuska újra kattogni kezdett. A sorozat jóval előttük csapódott be.

— Most már nem a nyomunkban lőnek, hanem zárótüzet nyitottak — mondotta Pantyelejev. — Belövik magukat abba a sávba, és megvárják, amíg odáig érünk.

Pantyelejev hangja rekedten csengett, és Lopatin most először gondolt arra, hogy ő is félhet.

A németek sokáig lőttek, hol rövid, hol hosszú sorozatokat adtak le. Az egyik épp Velihov feje fölött csapódott le. A segédtiszt, kezével tapogatózva, egy golyót húzott elő a homokból.

— Pont az orrom előtt vágódott be — mondotta, mosolyt erőltetve.

Az ezt követő sorozatnál Lopatin erős ütést érzett a combján. Kezével megtapogatta combját, benyúlt a zsebébe, és két géppisztoly tölténytárt húzott elő, amelyet maga sem tudta, miért, a lövészárokban szedett fel. Az egyik tár megrongálódott, a másikon csak karcolás volt, a nadrágján pedig egy nagy lyuk. Lopatin, anélkül hogy fejét felemelte volna, odamutatta Pantyelejevnek a szétroncsolt tölténytárat.

— Nézze meg, hátha megsebesült — szólt oda gondterhesen.

Lopatin mozgatni kezdte a lábát, de fájdalmat sehol sem érzett.

A géppuskák nagy nehezen abbahagyták a kattogást. Mindhárman felkeltek és megindultak. Futásra már nem maradt erő. A németek többé nem lőttek. Egyiküknek sem volt kedve beszélgetni.

Így haladtak némán vagy háromszáz métert. Lopatin hirtelen azt érezte, hogy valami nyomja a bokáját, akadályozza a járásban.

— Tán csak nem csúszott golyó a csizmába? — mondta bizonytalanul.

— Az bizony meglehet — felelte Pantyelejev. — Csak jussunk el az úttörő táborig, ott majd lehúzod a csizmát, és megnézed.

Mikor az első akna becsapódott, Lopatin nem hallott sem fütyülést, sem zajt, csak az egész közeli robbanás erejét érezte. Később, ahogy visszaemlékezett, képtelen volt megérteni, hogy egyiküket sem érte repesz, egy karcolás se, de abban a pillanatban erre nem tudott gondolni. Alighogy az akna felrobbant, alighogy hasra vágódott, Pantyelejev odakiáltott: — Fuss gyorsan, amíg a füst el nem oszlik — és jómaga már futott előre. Szaladt vagy negyven métert, és ismét a földre vágódott, Lopatin meg Velihov követték példáját, harmincméternyire robbant tőlük a második akna.

— Balra — ugrott fel Pantyelejev, feléjük kiáltva. — Balra, a víz felé!

Lefutott a víz partjáig, és gyors léptekkel megindult a parton.

— Attól, ami balra van tőlünk, most már nem kell félni, az már a vízbe esik, és aligha tesz kárt bennünk.

S mintegy, a szavai igazolására, egy pillanattal később a parttól ötven méternyire magas vízoszlop csapott fel, Lopatin és Velihov leguggoltak, de Pantyelejev meg sem görnyedt.

A németek még vagy háromszáz méteren keresztül kísérték őket aknatűzzel. Ekkor a fejük felett a levegőt erős bugyborékoló hang hasította át, amely nem hasonlított semmi eddigi hangra, s egy súlyos robbanás moraja harsant fel a hátuk mögött, valahol Genicseszkben. Ismét egy sistergő búgás a fejük felett, távoli, súlyos robbanás mögöttük, s ez egymás után tizenkétszer megismétlődött.

— Rájött a tüzér — mondotta Pantyelejev megkönnyebbülve. — Mégiscsak tüzet nyitott a német aknavetőkre.

Térdéről lerázta a földet.

— Szeretném tudni, felsőbb parancsra tette-e, vagy saját eszétől jött rá? A fő az, hogy fedezett bennünket.

Öt perc múlva elérték az úttörő tábort. Lopatin még jó sokáig ezután nem tudta elfelejteni azt az érzést, ami elkapta, amikor a nyílt terepen megtett rohanás után megállt az egyik ház fedezéke mögött. Ebből a házból nem láthatta Genicseszket, tehát Genicseszkből sem láthatták őt, Lopatint. A rozoga házat a tüzérségi bombák félig lerombolták, de Lopatinnak úgy rémlett, hogy ilyen biztonságban még sohasem volt.

6

A zászlóalj törzsfőnök, akit Pantyelejev azzal fenyegetett, hogy lelöveti, ha nem helyezi át a parancsnoki állását, közben átköltözött az úttörő táborba, és nagy buzgón jelentette, hogy a további intézkedésig a pa-

rancsnoki állását ide helyezte át, a tüzérekkel megteremtette a híradós kapcsolatot, s az ezredből rábízott két aknavetőt előretolta a század támogatására.

— Hová állította fel őket? — kérdezte Pantyelejev.

A törzsfőnök kezével előre és balra mutatott. A földnyelv tengerbe nyúló csücskét egy kisebb emelkedés zárta el, az aknavetőket nem láthatták innen, de annál jobban láthatták őket Genicseszkből.

A nehéz aknavetőket könnyebb lett volna itt, az úttörő táborban felállítani. Pantyelejevnek volt azonban egy gyengéje. A háború elején átélte a visszavonulás keserűségét Lomzsától Vityebszkig, anélkül hogy lelke mélyén megbékült volna a történtekkel, és minden egyes alkalommal örült, ha az emberek közvetlen az ellenség közelében óhajtottak állást foglalni, és ilyen esetekben csak nagy ritkán változtatta meg az alárendeltjeinek néha nem is célszerű intézkedéseit. Így tett most is. Az aknavetők nem jó helyen álltak, de a zászlóaljban már kezdett helyreállni a rend.

— Hadosztály politikai tiszt elvtárs, Vaszin főhadnagyot nem találták meg? — kérdezte izgatottan a zászlóalj törzsfőnök, s látszott, hogy már eleve ezzel a kérdéssel szerette volna kezdeni, de nem merte megtenni a jelentéstétel előtt.

— Miféle Vaszint?

— A zászlóalj parancsnokot.

— Fogságba esett a maga Vaszinja — mondotta mogorván Pantyelejev, aki nem szívesen gondolt vissza az elmúlt éjjel eseményeire. — A halottak között nincs, így hát foglyul ejtették. Miféle ember volt ez?

— Jó zászlóaljparancsnok — kapta át a szót hevésen a törzsfőnök. — A katonai iskolából ismerem. Egyike volt a legjobb tanulóknak, és kitűnően végzett.

— Kitűnően végzett — folytatta éppoly mogorván Pantyelejev —, de a háborút rosszul kezdte. Maga is kitűnőre végezte az iskolát? — tette fel váratlanul a kérdést.

— Közepesre, hadosztály politikai tiszt elvtárs.

— Nos, bár közepesre végezte, kénytelen lesz átvenni a zászlóalj parancsnokságot. Jelentse az ezredparancsnoknak. Egyébként hol van?

— Nem tudom, hadosztály politikai tiszt elvtárs, itt nem volt.

Pantyelejev felsóhajtott, és nem szólt semmit. Az ezredparancsnok ellen összegyűjtött egész napi epéjét szinte cseppenként egy edénybe gyűjtve tartogatta a vele való első találkozásig.

— Az ezred politikai tiszt, úgy hiszem, súlyosan megsebesült — mondotta. — Ahogy besötétedik, szállítsák el onnan. Most pedig szervezze meg a huzallefektetést a századig, de még a besötétedés előtt. Megértette!

— Értettem, hadosztály politikai tiszt elvtárs.

— Hol a kocsim?

— Azonnal itt lesz, hadosztály politikai tiszt elvtárs — mondotta bűnbánó arccal a törzsfőnök. — Az aknákkal teli ládákat vitte ki az aknavetőkhöz — s ismét balra, a homokdomb felé mutatott kezével. — A kocsi szállította oda az aknavetőket is az ellensé-

ges tűz alatt, oda vontatta egyiket a másik után. Harcias fiatal lány ez a sofőr — tette hozzá palástolhatatlan, fiatalos elragadtatással.

Pantyelejev a törzsfőnök pírban égő arcába nézett, s kissé gúnyosan, de harag nélkül megjegyezte:

— A lány harcias, de maguk bizony nem túl harciasak. Mi az, nem akad maguknál más gépkocsivezető, egy lányt kell hajszolni az aknavetőkkel és az aknákkal? Megörültek, hogy akad egy lány, aki bátrabb valamennyi itt levő férfinál, s most őt hajszolják oda meg vissza!

— Nem volt más gépkocsivezető kéz alatt, hadosztály politikai tiszt elvtárs, maga ajánlkozott, szinte kierőszakolta.

— Egyébként, az aknákat kézben is odavihették volna.

— A homokos talajon soká tartott volna, hadosztály politikai tiszt elvtárs, szerettük volna minél hamarabb odajuttatni.

— Nos, akkor várunk. Ha az a lány élve visszajön, felterjesztem kitüntetésre.

Ez utóbbi szavakból kicsendülő súlyos szemrehányásra a törzsfőnök ismét elpirult.

— Hadosztály politikai tiszt elvtárs — szólalt meg —, jelentem, hogy feltartóztattunk egy kémnőt.

— Kémnőt? — kérdezte Pantyelejev bizalmatlanul. — Bizonyára, mikor a maguk emberei megszaladtak, valamelyik bátrabb asszony itt maradt a pincében, most aztán előbújt, s máris találtak egy kémnőt. A

nyomozótiszt is igyekszik buzgólkodni! Ki fogta el — a nyomozó?

— Igenis, ő volt.

— Hívja ide hozzám.

Egy perc múlva az ezred különleges osztályának nyomozója, egy öles termetű, szép, szürke szemű ember ott állt Pantyelejev előtt. Ruházata nem volt előírásszerű, köpenyeg helyett fekete bőrkabátot viselt.

— Csak tán nem a polgárháború óta hordja ezt? — csipkelődött Pantyelejev, s ingerülten nézte a bőrkabátot. — Komisszáruskodik?

— Nem, hadosztály politikai tiszt elvtárs — a nyomozó érezte a gúnyt, de zavartalanul válaszolt. — Sofőrszokás. A finn háborúban gépkocsivezetői beosztásban szolgáltam, de később áthelyeztek a különleges osztályhoz.

— Gépkocsivezető — mondotta Pantyelejev. — Maga gépkocsivezető, és mégis egy lánynak kell az aknákat elszállítani ellenséges tűzben!

— Nem távozhattam innen, a letartóztatottat kellett kihallgatnom — felelte a nyomozó.

Önérzetes méltósággal beszélt, de Pantyelejev, bár ezt szerette az emberekben, erre sem enyhült meg.

— Letartóztatottat — dünnyögte —, bizonyára valami Mari nénit kiráncigáltak a burgonyás veremből, s mindjárt kémet csináltak belőle.

— Nem egészen így van, hadosztály politikai tiszt elvtárs, a letartóztatott nő Genicseszkből való. Az elmúlt éjszaka a németekkel kelt át az Arabati földnyelvre, de ő továbbjött, azzal a feladattal, hogy néz-

zen meg mindent, hogy s mint van, utána meg térjen vissza Genicseszkbe. Tőle tudtuk meg, hogy a robbanás után a híd csak lesüppedt, és Genicseszkből derékig érő vízben át lehet kelni rajta. Több más, fontos hírt is megtudtunk tőle; talán jó lenne, ha ön is beszélne vele.

— Jól van. Nézzük csak meg, miféle madár ez — mondta Pantyelejev, aki egy kissé zavarba jött, mert, úgy látszik, feleslegesen csipkelődött a nyomozótiszttel. Általában bízott az emberekben, és ezt nem is szégyellte, mert ez a bizalom ritkán csalta meg az életben. Bár elméletben elfogadta, hogy a szovjet emberek között is akadhatnak kémek, de a lelke ezt nem fogadta be.

— Gyerünk, nézzük meg — szólt oda Lopatinhoz. — Ki tudja, mikor láthat élő kémnőt, ha ugyan ez valóban kém! — folytatta dünnyögve a magáét, és sandán a nyomozóra pillantott.

A letartóztatott nő egy fészer falához rakott vályogtéglán ült. Mellette unottan állt egy őr. Pantyelejev nehézkesen leült egy fafűrészelésre szolgáló kecskelábra, Lopatin meg a nyomozótiszt megálltak mellette.

A nő úgy szemre, harminc év körüli lehetett. Csúnyának, sőt torznak látszott: földszínű arc, mélyen beesett szem, rövid felső ajka alól látszottak az egyenetlenül nőtt, fekete fogak, gyér, zsíros, fekete haja fürtökben csüngött ki a fekete-fehérpettyes kendő alól. Roppant vékony nyaka volt, és félválla egészen lecsapódott, ferde vállú, sovány benyomást keltett.

Széles csípője, piszkos, vastag, meztelen lába erősen elütött apró madárfejétől.

Pantyelejev egy darabig némán nézegette, s csak aztán kezdte feltenni a kérdéseket, amelyeket nagy ritkán a nyomozó is kiegészített a sajátjával. A nő, bármit is kérdeztek tőle, bárki is beszélt hozzá, legyen az Pantyelejev vagy a nyomozó, egyhangúan válaszolt valamennyi kérdésre, közömbösen bámult maga elé.

Az első válaszok után Pantyelejev már tudta, hogy a nyomozótiszt nem tévedett, ez az asszony valóban a németekkel együtt kelt át Genicseszkből az éjjel, és a németek utasítására maradt itt. Nem is tagadta ezt, és amikor megkérdezték, mit ígértek ezért a németek, nyugodtan kijelentette: ezerötszáz rubelt.

A nő beismerése meg annak a gyanújának igazolása, hogy a rosszul felrobbantott hídon a németek átkelhetnek a tengerszoroson, végeredményben ki is merítette Pantyelejev érdeklődését a letartóztatott iránt, de mégis újabb és újabb kérdéseket tett fel, amelyeknek látszólag semmi közvetlen kapcsolatuk nem volt az üggyel. Pantyelejev arra a legfontosabb kérdésre várta a választ, amely most nyugtalanította: hogyan történhetett meg, hogy ez az egyszerű, rosszul öltözött nő azzá lett, amivé lett, a németek kémjévé. Miért volt hajlandó az alig három napja Genicseszkbe érkező németek szolgálatába állni, akiket sohasem ismert, sose látott, és akikhez mindeddig semmi sem fűzte?

— Jegyezz csak, Lopatin, jegyezz fel mindent — vetette oda mogorván s egyre felindultabban a kihall-

gatástól. — Jól jön ez még a történelem számára, ha netán megérjük a történelmet, veled együtt — tréfálkozott komoran, szokása ellenére.

Lopatin pedig jegyzett.

A nő huszonnyolc éves volt, s megnevezte azt a Genicseszk környéki községet, ahol az ottani legmódosabb gazda családjában született, aki már a forradalom után lett malom- és bolttulajdonos, és napszámosokkal dolgoztatott a másoktól bérelt földön. A nő még gyermek volt, amikor apja részeg fejjel úgy megverte egy fahasábbal, hogy letört a kulcs-csontja, s az amúgy is rút lány egész életére ferde vállú maradt. De az apja — folytatta a nő türelmesen, és egy kissé meglepve a feltett kérdésektől, amelyeknek látszólag semmi közük nem volt ahhoz, ami most vele történt —, az apja egész életében sajnálta a lányát, és nagy hozományt ígért neki.

— Sok mindent adott, három lovat is — számolt be a lány, s ezekre az emlékekre a kihallgatás óta fénytelen, mélyen ülő szeme felcsillant. Nyomorúsága ellenére, a szegényebb kérők egymásnak adták a kilincset, végül az egyik eljegyezte, és a lány már szinte látta magát a háromfogatos menyegzői kocsiban, a saját házában, amit apja hozományul adott, de ehelyett elkezdődött a kuláktalanítás. A faluban legelőször az apját tették a kuláklistára, s nem sokkal utána apját, anyját, s valamennyi bátyját kitelepítették valahová északra, valahova Kembe, és eltűntek örökre. Hogy őt miért hagyták meg, erről nem beszélt, Pan-

tyelejev nem is kérdezte. Meglehet, azért, mert még tizennyolcadik évét sem töltötte be.

A vőlegény egy csapásra eltűnt, mint a kámfor, hiszen az irigylésre méltó, gazdag, házat és három lovat hozományul hozó menyasszony helyett nyomorék vállú, csúf lány maradt csak, aki senkinek sem kell, akit senki sem kíván, ráadásul rajta van a kuláklistán is, egy lány, akinek se inge, se háza többé. A lány a faluból Genicseszkbe költözött, házakhoz járt mosni, súrolni, napszámos munkát vállalt, végül a városi étteremben lett mosogatólány, és hol jó, hol meg rossz embereknél talált egy zugot magának. Ki tudná megmondani, mi háborgott lelkében ezekben az években, de a most másodszor felcsillanó tekintet elárulta Lopatinnak, aki a szemét le nem véve róla, figyelte az arckifejezését, s írás közben jóformán a papírra sem nézett, hogy a lány bizonyára a szétrombolt remények, a meg nem valósult asszonyi boldogság elviselhetetlen emlékeinek poklát hordta lelkében, és ezekre a lélekben rejtett érzésekre még pontos meghatározást sem találhat az ember.

Egy évvel a háború előtt az egyik, szintén kitelepített másodunokatestvére visszatért Genicseszkbe. Hamis papírokkal érkezett, egy száműzetésben meghalt ember nevére szóltak.

— Megszökött? — kérdezte Pantyelejev.

— Lehet, hogy megszökött — mondotta közömbösen a lány.

Eleinte ő látta el élelemmel, esténként elhordott mindent az étteremből, ami a keze ügyébe került, a

fiú hálából összeállt vele. Ősszel, így idegen név alatt, besorozták katonának, és bevonult a csapatához Izmailba. Három napja a németekkel együtt megjött Genicseszkbe. Unokahúgának elmondta, hogy a németek parancsnokságán szolgál, hozott német pálinkát, és azóta vele töltötte az éjjeleket, mint annak előtte. Tegnap éjjel is eljött, és felszólította, menjen vele. El is indult, anélkül hogy kérdezett volna valamit. Egy ideig ott ültek a parton, és hallgatták Genicseszk meg a földnyelv felől jövő lövöldözést, aztán csónakba szálltak, s a németekkel együtt átkeltek ide a földnyelvre. Közben látta, hogy a németek egy része a felrobbantott hídon keresztül jött át a tengerszoroson. Unokabátyja meghagyta, hogy még a sötétség leple alatt menjen az úttörő táborig, onnan pedig Genicseszkaja-gorka faluba, utána menjen tovább a sópárolóhoz, nézzen körül, milyen létszámban lehetnek ott a szovjet katonák, vannak-e ágyúk, és ha igen, hol. Azt is meghagyta neki, ha a faluban megkérdik, honnan jött, válaszolja azt, „a sópárolótól", ha pedig a sópárolónál kérdezik ugyanezt, mondja az ellenkezőjét, mondja azt, hogy Genicseszkaja-gorkából való. Aztán meghagyta, hogy várjon addig, amíg bealkonyodik, s ha leszállt az éjszaka, a partot követve, menjen vissza a hídig, ott ő már várni fog rá. Azt is megmondta, hogy ha visszatér, a németek ezerötszáz rubelt, vagy talán még többet is adnak neki.

Amikor nem a múltbeli visszaemlékezéseit idézte, szeme ismét elhomályosult, teljesen közömbösen, bűn-

bánat és sajnálat nélkül beszélt mindarról, ami tegnap és ma történt.

Egyszerű modorban számolt be mindenről úgy, ahogy volt, és közben semmilyen érzést, még a félelem érzését sem mutatta. De mikor arról beszélt, hogy unokabátyja eljött érte, és elvezette a parthoz, váratlanul így szólt: — Én meg mentem utána, mint egy kutya. — De ebben sem volt semmi önelítélés, csupán ezzel az egy mondattal fejezte ki nagyon pontosan a férfi és a közte levő viszonyt. Ez volt az egyetlen férfi, aki leereszkedett hozzá, aki már korábban is és most is együtt élt vele, ezért követte, mint egy kutya oda, ahová az megparancsolta, és azt tette, amit az megparancsolt.

Az ezerötszáz rubelről szégyenkezés nélkül, egyszerűen beszélt, hisz nem ez volt a fontos, a fontos az volt, amit a férfi parancsolt.

Miután az utolsó kérdésre is válaszolt, egy darabig várt, nem kérdezik-e tovább, végül végignyalta kicserepesedett ajkát, és megtörülte kendője csücskével.

— Hű, a boszorkány — hallatszott a csengő és dühös lányhang Lopatin háta mögött. — Agyon kéne lőni!

Az újságíró megfordult. Háta mögött állt a váratlanul megjelent gépkocsivezető lány — Pása Gorobec.

A letartóztatott rámeresztette szemét, s a két nő sokáig méregette egymást. A néma, fekete mozdulatlanságában egy sötét rongybálára hasonlító nő, amelyből csak a fej és a vastag lábak meredtek ki és a méltatlanságtól húrként feszülő, csengő hangú, kékruhás

sofőrlány meztelen térdével, könyökig meztelen karral, ökölbe szorított kézzel és az utazás közben összeborzolódott, s nyakába fürtökben hulló, sárga portól lepett hajjal.

— Eljött hozzánk a Sópárolóhoz — és hangja remegett a dühtől —, azt akarta elhitetni, hogy odavalósi... — Úgy rémlett, hogy ez dühösíti a legjobban. A Sópárolónál én mindenkit ismerek, én magam is odavaló vagyok, ez a nő soha életében nem járt ott — fordult most Pantyelejevhez Pása Gorobec, és érezni lehetett, mennyire fontos számára, hogy ez a kém nem sópárolói, s hogy a Sópárolónál ilyenek sohasem voltak.

— Nem is állítja azt, hogy a Sópárolóból való — mondta Pantyelejev —, Genicseszkből való, de nem is genicseszki, hanem német. Megjöttek oda a fasiszták, ő meg ment utánuk, mint a kutya — tette hozzá Pantyelejev, a maga módján fordítva meg az asszony szavait.

— Mit teketóriáznak vele, parancsnok elvtárs, lője le, és kész — mondta a lány egyszerűen, mintha a legtermészetesebb dologról lenne szó. Aztán elhallgatott, és mintha a saját gondolataira válaszolna, eltöprengve és meggyőződéssel hozzátette: — Én lelőném.

— Lőni mindig ráérünk — mondta Pantyelejev —, de jól nézzétek meg, mert bizony nem árt tudni, hogy mi minden akad az életben. Nézz csak rá, Pása — fordult most egyenesen a lányhoz —, nézd csak meg, és vésd az emlékezetedbe.

— Kell is nekem — válaszolt a lány, váratlan sértő-

döttséggel a hangjában —, mi a fenének emlékezzek én rá... — S ezekben az egyszerű szavakban annyi tiszta, szűzi megvetés volt, hogy Lopatin akaratlanul is gyönyörködött a lányban.

— Fejezze be a kihallgatási jegyzőkönyvet — mondta Pantyelejev a nyomozónak — és még ma küldje Szimferopolba. — Aztán megváltozott, vidám hangon odakiáltott a lánynak. — Indulunk, kis sofőröm! Hol a kocsid?

— A ház mögött, azonnal hozom — kiáltott vissza a lány már futtában.

Míg a gépkocsi felé ballagtak, Lopatin eltöprengve forgatott kezében egy összelapított puskagolyót. Ezt találta a csizmájában és ez akadályozta a járásban. Akkor húzta ki, mikor Pantyelejev a zászlóalj törzsfőnökkel beszélgetett. Kiszedte a csizmából, és el is feledkezett róla, de most rá akart gyújtani, zsebébe nyúlt gyufáért, és újra eszébe jutott.

— Szerencséd volt — mondotta Pantyelejev egy pillantást vetve a Lopatin kezében levő golyóra. — Ha Moszkvában leszel, odaajándékozhatod anyádnak vagy a feleségednek.

Várta, hogy Lopatin valamit válaszol erre a tréfára, de Lopatin mélyen hallgatott, anyja már rég halott, feleségének pedig úgy kellett ez a golyó, akárcsak Lopatin, akit már jó néhány éve otthagyott.

Velihov ott állt a gépkocsi előtt, és az indítókart rángatta.

— Nem úgy kell — szólt oda Pása —, hagyja, majd én.

Velihov azonban még jónéhányszor erősen megtekerte az indítókart, és a motor beindult.

— Köszönöm szépen — mondotta Pása. — Kár volt a fáradságért, magam is megcsináltam volna — s beült a fülkébe.

— Egy pillanat még, hadosztály politikai tiszt elvtárs, engedje meg, hogy szénát rakjak a rakfelületre.

— Hozzál, csak hozzál. Mert ez az újságíró még képes megorrolni rám, amiért én itt ültem a fülkében, ő meg ott törte magát a kocsi tetején, hiszen ő is jól benne van a korban, akárcsak én.

Velihov egy nyaláb szénát dobott fel a kocsira, ő ugrott fel először, és gondoskodva nyújtotta kezét Lopatinnak.

— Gyömöszöljön minél többet maga alá — szólalt meg Velihov, amikor a kocsi megindult, és odasöpörte a szénát Lopatin háta mögé.

Csodálatos, hogy egynéhány óra leforgása alatt mennyire megváltozhat az ember. Reggel ez a fiatalember még nyegle, szemtelen kis segédtiszt volt, aki az idős gépkocsivezetőt ostobán korholta, és minden pillanatban igyekezett fitogtatni saját egyéniségét, de most, egy nap leforgása alatt, valahogy hirtelen lefogyott, sőt arca is vesztett a reggeli rózsásságból, eltöprengőbb és felnőttebb kifejezést öltött. Életében először volt ütközetben, látta, hogyan halnak meg az emberek körülötte, és valami eddig ismeretlen érzés született benne — megértés és jóindulat az emberek iránt, akik éppoly halandók, akár csak ő. Bizonyára csak ma érezte így ezt először, bár korábban is tudta,

csak nem fogta fel. Ma viszont megértette, megeshet, hogy nem lesz ideje jót tenni az emberekkel, sem helyrehozni a gonoszságot, és ez erősen hatott rá.

„Lehet hogy nem így van, csupán nekem rémlik így — gondolta Lopatin. — S azért rémlik így, mert a mai nap után én is szeretnék másképp viselkedni az emberekkel, és azt hiszem, más is ugyanúgy érez, mint én, bár meglehet, hogy mások egyáltalán nem is így éreznek."

A tengerészüteg állásainál Pantyelejev megállította a gépkocsit, és még mielőtt kinyitotta volna a fülke ajtaját, boldogan pillantotta meg a feléje siető, hegyes orrú, és a harctéri viszonyok közt előírt valamennyi kellékkel — pisztollyal, térképtáskával és látcsővel — felszerelt ezredest, szorosra fűzött kardszíjjal. Még a fonott bőrszíjon lógó sípja is az előírt helyen, a vállszíjon e célra készített tokba volt bedugva.

A pisztoly, a látcső, a térkép és a járőrtáska, mind szabvány méretű volt, de az ezredes roppant kis termete mellett minden túlméretezettnek hatott rajta, bár semmi sem volt nagyobb, mint bármelyik ezredesen, mégis úgy rémlett, hogy tetőtől talpig tele van aggatva. Az ezredes sapkája félrecsapva állt fején, és hegyes orra vidám ráncba húzódott.

Pantyelejev kiszállt a kocsiból, és önkéntelenül elmosolyodott.

A feléje siető Uljanov ezredes, Kugyinov tábornok harcászati helyettese, a finn háború idején kitűnő ezredparancsnok volt abban a hadosztályban, amelynek Pantyelejev volt a politikai főnöke. Ez az ember még

Pantyelejev szigorú mértékével mérve is, feltétlenül bátornak és méghozzá mozgékony embernek is számított, és Pantyelejev most megörült, hogy Uljanov itt termett az őt továbbra is nyugtalanító Arabati földnyelven.

Uljanov jelentést tett, és közben alig észrevehetően ráncolta az orrát, és apró szeme nevetett.

— Minek örülsz? — kérdezte Pantyelejev. — Mit találtál itt ennyire szívderítőnek?

— Egyelőre semmit — mondotta Uljanov. — Dicsekedni nincs mivel, rend még nincs, de lesz.

Pantyelejev tudta, minek örül Uljanov. Hosszú éveken át ezredparancsnok volt, megszokta az önálló felelősséget a rábízott ügyért. Ez a helyettesi beosztás, méghozzá a felfelé hajbókoló és lefelé taposó Kugyinov mellett, nem felelt meg a természetének. Most nyíltan kifejezte afeletti örömét, hogy messzebbre kerülhetett Kugyinovtól, és rendet teremthet az Arabati földnyelven.

— Egy óra hosszát itt maradok — kiáltott Pantyelejev a gépkocsi felé, mert eszébe jutott Lopatin. — Addig szálljanak ki, és pihenjenek.

Négyszemközt akart beszélni Uljanovval.

— Ej, Uljanov barátom — kezdte, ahogy kettesben felmentek a töltésre. — Kár, hogy tegnap nem voltál itt. Néha úgy cselekszünk, mintha mi vállalkoztunk volna arra, hogy a németek fogolytáborait feltöltsük.

— Mi az, sok a fogoly?

— Igen — mondotta Pantyelejev —, és jócskán vannak halottak is, tegnap legalább ötven embert adtunk

oda fogságba. Pontosan így van, nem a németek fogták el őket, hanem mi adtuk nekik — a ti Baburovotok! Ha egy ilyet megkérdez az ember: Hiszel a győzelmünkben? — csak rád mereszti a szemét — mintha mondaná, csak egy megrögzött gazember nem hisz a győzelemben! De kapard meg csak, s kiderül, hogy a hit és a tettek külön élnek benne. A győzelemben hisz, közben a saját embereit fogságba adja. Mit ér az ilyen hit? Az ilyen nem vezet győzelemre!

— Jó, hogy megláttam itt az úton — mondta Uljanov, aki azelőtt tegező viszonyban volt Pantyelejevvel, de a jelenlegi beosztására való tekintettel nem tartotta illendőnek felújítani a régi tegezést. — Elkerülhettük volna egymást, éppen az úttörő táborba készültem, onnan meg ki akartam menni a századhoz.

— Egy óra múlva továbbutazom, majd aztán mész oda — mondta Pantyelejev. — Meg kell beszélnünk egy sor kérdést. A németek sem ostobák, tegnap átgázoltak a félig lesüllyedt hídon, holnap pedig uszályokra ülnek, és valahol a földnyelv közepe táján szállnak partra. Bár állandóan arról kiabálunk, hogy a németek sablonosan harcolnak, de ezt csupán saját megnyugtatásunkra tesszük, mert hol az egyik sablon szerint vágnak ránk, hol a másik szerint lepnek meg, hol meg egy harmadik szerint perzselnek, sablon mindez, csak másféle! Mit ér az, ha Genicseszkből az utolsó csónakot is elhajtottuk, persze ez szépen hangzik a jelentésben, de ha a jelentést nem nézzük, kiderül, akad ott még csónak elég. A jelentés szerint a hidat is fel-

robbantottuk, s a németek ezen a hídon jöttek át tegnap gyalogszerrel. Az ezredparancsnokot nem látta?

— Itt van — mondotta Uljanov. — Éppen most hoztam ide magammal.

— Honnan? — kérdezte Pantyelejev, de már előre tudta Uljanov válaszát.

Uljanov valóban elmondta, hogy az ezredparancsnokot a zászlóalj előző parancsnoki állásán találta, vagyis ott, ahol még reggel sikerült neki lemaradnia Pantyelejevtől.

— Hol van most? — kérdezte halkan, dühösen Pantyelejev.

Már fönn jártak a töltésen, és odaértek a lövegekhez.

— Kerítse elő az ezredparancsnokot — adta ki a parancsot a löveg mellett álló tengerésznek.

Az ezredparancsnok nem nagyon sietett mutatkozni Pantyelejev szeme előtt. Nem lehetett tudni, hogy valóban nehezen találják-e, vagy pedig az ezredes, félve az elkövetkezendő beszélgetéstől, annyira elvesztette a fejét, hogy teljesen értelmetlenül húzza-halasztja a találkozást még egynéhány percig. Pantyelejev meg Uljanov a szélső lövegnél álldogálva várták Baburovot, aki sehogy sem jött.

Uljanov megpróbált beszélgetni, de Pantyelejev hallgatott. Mozdulatlanul állt, szétterpesztett lábbal, mereven nézett maga elé a földre. Várta az ezredparancsnok érkezését, és most a világon semmi más nem érdekelte.

Baburov végre felbukkant az egyik löveg mögül,

futólépésben szaladt Pantyelejevhez, és kapkodva magyarázni kezdte, hogy reggel azért nem utazott együtt a hadosztály politikai tiszttel, mert hirtelen telefonhoz hívták, és mikor a bunkerből kilépett, a gépkocsi már elindult, és hiába integetett, kiabált utánuk, a gépkocsi nem állt meg. Mindez hazugság volt, de Pantyelejev szó nélkül végighallgatta. Baburov elhallgatott, egy rövid szünetet tartott, örült, hogy Pantyelejev egyszer sem szakította félbe, és ettől felbátorodva még egynéhány szót szólt saját mentségére, de Pantyelejev továbbra is hallgatott, s ez a hosszas hallgatás fokozatosan annyira fenyegetővé vált, hogy még Uljanovnak is önkéntelenül megrándult a válla.

— Maga gyáva — szólalt meg végre Pantyelejev halkan, tagolva a mély csendben. — Maga többé nem ezredparancsnok. Eltávolítom ebből a beosztásból, és átadom a hadbíróságnak. Ideiglenesen magát nevezem ki az ezredparancsnoknak — fordult Pantyelejev Uljanovhoz, aztán Baburov felé biccentve, hozzátette: — Gondoskodjék arról, hogy reggelre ezt az embert Szimferopolba előállítsák.

Baburov, amikor ezt a halálosan közömbösen kiejtett „előállítsák" szót meghallotta, megremegett. Szó szerint remegett, mint akit maláriás hideglelés kínoz, remegett, mint a nyárfalevél, dadogni kezdett, és remegő ajkait élettelen s immár mindenki számára felesleges szavak hagyták el arról, hogy bár hibás, de nem gyáva, s hogyha kell, kész ... és miegymás. Pantyelejev már oda se figyelt, csak várt türelmesen, hadd fejezze be.

Pantyelejev arra gondolt, hogy ő, aki az első világháborútól kezdve valamennyi háborúban sok mindent látott, ilyen betegesen gyáva emberrel, mint ez a reszkető ezredes, mégis roppant ritkán, tán ötször-hatszor találkozott egész életében; szinte elképzelhetetlen, hogy egy ezredparancsnok, ahelyett hogy a Haditanács tagját elkísérje az állásokba, fogja magát, és lemarad. Lemarad, mert fél kimenni a peremsávra, lemarad, bár tudja, hogy ezért hadbíróság elé állítják, lemarad, annak tudatában, hogy kegyelemre sem számíthat, s ennek ellenére sem volt képes legyőzni önmagát.

„Meglehet, hogy mégis számított ez valamire? — gondolta Pantyelejev. — De mire?" — s hirtelen hangosan megkérdezte:

— Mit remélt, tán azt, hogy ott elöl engem megölnek? Engem megölnek, és így senki sem tud meg semmit a maga viselkedéséről, majd sírnak egy sort, s minden simán rendbe jön. Ugye, így van? Elszámította magát! Én végigharcolom még ezt a háborút, de maga felett holnap ítélkeznek, mert maga gyáva, és annak se lenne értelme, hogy lefokozzák közharcosnak. Mert a harcos az harcol! A harcosnak van becsülete és van lelkiismerete, de hol van ez magánál?

Pantyelejev attól sem enyhült meg, hogy végül szemébe mondhatta az ezredesnek mindazt, ami a nap folyamán benne felgyülemlett, sőt a saját szavait sem tartotta kegyetlenségnek, elment Baburov mellett úgy, hogy még egy pillantásra sem méltatta.

A mögötte lépkedő kistermetű Uljanov nem bírta

megállni, és futtában felpillantott Baburov arcába, a tekintetük találkozott. Az ezredparancsnok vállát tehetetlenül lecsüggesztve, szinte a térdéig lógó kézzel állt ott. Arcán a bánatnak és az elkeseredésnek az a nagyfokú kifejezése ült, amely csak a halál előtti pillanatban látható. Uljanov arra gondolt, ha Pantyelejev ezt nem Baburovnak, hanem neki mondta volna, és mentségére semmit sem tudna felhozni, előhúzná a pisztolyát, és ott helyben agyonlőné magát.

— Uljanov elvtárs — suttogta alig hallhatóan Baburov, s tekintetével mintha vissza akarná tartani az ezredest. — Uljanov elvtárs... — lehorgasztotta széles, őszes borostával benőtt arcát, és két könnycsepp gördült ki szeméből.

Uljanov már-már odament hozzá, de Baburov egyebet nem mondott, és Pantyelejev, hátra se fordulva, már hívta:

— Uljanov ezredes, hol van? — Uljanov utánasietett, és arra gondolt, hogy bár hallatlan dolog, hogy az ezredes nem megy ki a saját peremsávjára a feljebbvalójával, Baburovot mégis sajnálta. Három nappal ezelőtt Baburov is részt vett a hadosztály törzs tanácskozásán Kugyinovnál, és látszatra semmivel sem különbözött a többi ezredparancsnoktól, ma pedig már nem ezredparancsnok, és holnap ítélkeznek felette, és meglehet, hogy holnapután gyávaságáért lefokozzák vagy agyonlövik.

Baburov tulajdonképpen semmit sem akart neki mondani, amikor tekintetével megállította és nevén szólította. Ha Uljanov megállt volna, hogy megkér-

dezze, mit óhajt, Baburov maga sem tudta volna, mit is mondjon. Valahogy ösztönszerűen csupán azt szerette volna, hogy valaki megértse, mennyire szörnyen és ostobán végződött minden, és megsajnálja. A mai nap folyamán egészen más háborgatta lelkét, mint amire Pantyelejev gondolt. Nem azért maradt el Pantyelejevtől és nem utazott utána egy másik kocsival, mert gyáva volt, vagy félt rohamra menni, ahogyan azt Pantyelejev hitte — nem ettől félt, az igazat megvallva, ilyesmire nem is gondolt. A hiányos jelentésekből már reggel megsejtette, hogy az Arabati földnyelven az ezredével valami katasztrófa történt az éjszaka, és később amikor a jelentésére Kugyinov ordítozni kezdett a telefonba, hogyha kiderül, hogy a százada elpusztult, haditörvényszék elé állítja, s végül, amikor a Haditanács tagja is odaérkezett hozzá, Baburov egyre jobban elvesztette fejét.

A legrosszabbra is felkészült: a század fogságba esett, sőt a tengerészüteget is elfoglalták, és felfogta saját felelősségének teljes mértékét is, képzeletben látta, hogy ott, a Haditanács tagja mellett lépdelvén, felelnie kell mindazért, amit az meglát, fogta magát, és nem utazott ki a peremsávra Pantyelejevvel, anélkül hogy számot vetett volna magában a cselekedete jelentőségével. Itt maradt hát, és a nap folyamán azon törte a fejét, hogyan magyarázza az ittmaradását, néha már-már azon volt, hogy Pantyelejev után megy, de tudta, hogy nem talál magyarázatot, miért nem utazott ki vele egy időben, így hát lemondott erről a szándékáról.

Egész nap olyan ember benyomását keltette, mint aki az ezred fontos dolgaival foglalkozik, lényegében azonban nem csinált semmit, csak rémülten várta Pantyelejev visszaérkezését. Nem kívánta ő Pantyelejev halálát, de szörnyen vágyott rá, hogy a hadosztály politikai tiszt elkerülje a visszafelé vezető úton, szerette volna legalább ma elkerülni ezt a találkozást.

Baburov alapjában nem volt gyáva természetű ember. A polgárháborúban sok ütközetben vett részt — díszkarddal is kitüntették, de 1937-ben, amikor a Kercsi katonai körzet parancsnoka volt, váratlanul eljöttek érte, és letartóztatták. Az az 1937-es letartóztatási hullám most, a háború napjaiban akarva, nem akarva, mindenkinek eszébe jutott. Bár meglehet, hogy az akkori eseményeket senki sem fogta fel a maguk mélységében, s bár a lelkük mélyén sokan kételkedtek, hogy egyeseket okkal, másokat tévedésből tartóztattak le, de bárki is el-elgondolkozott ezen a tragédián, úgy érezte, hogy egészében véve ezek a a letartóztatások nem lehetnek helyesek, mivel ellentmond a józan észnek, az emberekbe és, ami a legfőbb, ellentmond a szovjethatalomba vetett hitnek, amely immár húsz éve nevelte ezeket az embereket.

Amikor Baburovot letartóztatták, és azt követelték tőle, hogy ismerje be egy olyan összeesküvésben való részvételét, amelyről fogalma sem volt, egy egész életre megijedt. Megijedt mindentől, folyton úgy érezte, bármikor bárki foghatja magát, és megvádolhatja,

megijedt minden felelősségtől, amelyet akár helyesen, akár igaztalanul ráháríthatnak.

Voltak emberek, akik ennél nagyobb megpróbáltatást is kibírtak, és mégsem törtek meg, nem roppant meg a derekuk, de hát Baburov nem volt erős jellem. S amikor kétévi letartóztatás után szabadlábra helyezték azzal, hogy nincsen semmi bűne, ez a látszatra makkegészséges ember, a legszörnyűbb emberi betegséggel megverve lépett ki a börtön kapuján: félt a saját tetteitől.

S íme, most váratlanul, a háború negyedik hónapjában, amikor rábíztak egy ezredet, a fasiszták a legelső ütközetben szétverték a századát, és a Krím félsziget földjére léptek. Mindez ott történt, ahol az ő ezrede, az ő százada állomásozott, és éppen őreá hárult a teljes felelősség azért, hogy a nácik ne törhessenek a Krím félszigetre. Ettől úgy megijedt, hogy nem volt az a józan ész, amely rábírhatta volna, hogy a felelősségtől való félelme ellenére cselekedjék.

Pantyelejev és Uljanov eltávoztak, még valahol a közelről hallotta a hangjukat is, de Baburov most sem a jövőre gondolt, csupán kimondhatatlanul félt tőle. Pantyelejev szavaiból a legkevésbé szörnyűnek azt találta, hogy lefokozzák közkatonának. Ha egy perccel előbb Pantyelejev kijelenti, hogy le van fokozva, és ráparancsol, ragadjon puskát, és mint egyszerű közkatona induljon ki a peremsávra, nem félelmet, hanem ellenkezőleg, megkönnyebbülést érzett volna, hogy bűneiért elnyerte, amit megérdemelt, és ezután lesz, ami lesz! De ha arra gondolt, hogy hol-

nap Szimferopolba szállítják, és arról faggatják, hogyan engedhette meg, hogy a nácik a Krím földjére lépjenek, s mikor elképzelte, hogyan ül ott az ítéletre várva, míg a törvényszék visszavonul tanácskozásra, ettől a gondolattól úgy megrémült, hogy nemcsak a holnapi naptól, de félt a mai éjjeltől is, amelynek folyamán szorongva várja majd, mit hoz a holnap.

Hideglelősen remegve, tántorogva megindult, anélkül hogy tudná, hogy hova és miért, lassan lement a töltésről, elhaladt Pantyelejev gépkocsija mellett, ahol a gépkocsivezető lánnyal beszélgetve egy szemüveges ember üldögélt, akit reggel már futólag látott, elment mellette, és észre sem vette, hogy tisztelgés közben mily csodálkozással nézi furcsa, a katonák számára is idegenné vált arcát, megtett még vagy száz, kétszáz, háromszáz lépést az Arabati földnyelv zsombékos, homokos földjén, s még mindig nem tudta, mit tesz, csupán azt érezte, hogy fél tovább élni. Egy kisebb homokbucka mögött kötött ki, ahonnan már nem látszott az üteg állása, nem látszottak a katonák, sem a gépkocsi, ott álldogált egy darabig, zsebéből előhúzta zsebkendőjét, megtörölte arcát, zsebkendőjét visszatette zsebébe, végül a táskából előhúzta pisztolyát, néhányszor mély lélegzetet vett, szaggatottan sóhajtott, majd lélegzetét visszafojtva, mellbe lőtte magát a szíve táján.

Senki sem figyelt fel a sztyeppén valahol felcsattanó száraz pisztolylövésre. Lopatin várakozva ott ült a gépkocsi hágcsóján, és Pása Gorobecet faggatta az életéről. A lövés zajára csak egy pillanatra fordította el fejét, figyelt, nem ismétlődik-e meg, aztán megigazította a szemüvegét, amelynek csak fél üvege maradt meg, majd megszokott újságírói hangnemben így szólt: nos, nos — s mutatta, hogy csupa fül.

Pása a nap folyamán átmelegedett földön ült, hátát egy szénaboglyának támasztva, s pergő, délvidéki tájszólással hol valami elbeszélésbe kezdett, hol meg hirtelen félbeszakította magát, megállt, és a felhőkből kivillanó, kései napfényben fürdette arcát. A mai nap erősen elfárasztotta, örült, hogy még nem kell kocsiba szállnia, és elüldögélhet itt a napon sütkérezve. Az őrnagy, akivel beszélgetett, valahogy megtetszett neki, bár a sovány emberben egyáltalán nem volt semmi katonás — a szemüvegével, amelynek egyik üvege hiányzott, inkább mulatságosnak látszott. Ettől a szeme különbözőnek látszott, az üveg mögötti távolinak és szigorúnak, a szabadon látszó másik, amelyet gyakran, zavartan összehunyorított, jóságosnak.

— Jobban tenné, ha levenné egészen, őrnagy elvtárs — mondotta Pása.

— Félek, hogy a másik üveget is összetöröm — mondotta Lopatin. — Elfelejtem, hogy a zsebemben van, és összenyomom.

— Hát ne felejtse el — mondta oktató hangon Pása.

A lány úgy érezte, hogy élete túl egyszerű, semhogy beszéljen róla, és a társalgást többször igyekezett valami más, érdekesebb témára terelni. Lopatin, akit szerkesztőségi kollégái irigykedve kullancsnak is neveztek, ügyet sem vetett Pása habozására, tovább faggatta, miért nem iratkozott be a sóipari technikumba, amikor oda küldték, és miért éppen sofőrtanfolyamot végzett?

Erre Pásának egyszerű magyarázata volt: azért nem ment a technikumba, mert akkor ott kellett volna hagyni a Sópárolót, a sofőrtanfolyamra viszont azért iratkozott be, mert odajárt egyik ismerős fiú is, aki akkoriban tetszett neki, de aki azóta már elment, mert júniusban besorozták katonának. Pása sehogy sem szánta rá magát, hogy elmondja a színigazat, csak azt nem tudta, hogy mit mondjon ehelyett, és ujja között némán sodorgatta kék karton ruhája szegélyét.

— Szerettem volna minél többet keresni — vallotta be végül. Ez sem volt ugyan igaz, de úgy érezte, hogy nem illik tovább hallgatni, és ennél jobbat nem tudott kitalálni.

Lopatin hitetlenül elmosolyodott, de hallgatott. Pása azt gondolta, bizonyára okos ember ez, bár igen mulatságos így fél szemmel az üveg mögött, míg a másik szabadon néz.

Valóban képtelen volt felfogni, miért érdekli ezt az embert az ő egyszerű, szinte kézenfekvő élete, amelynek eseményeit az egyik keze ujján is összeszámolhatja: elvégezte az általános iskolát, majd munkába állt a Sópárolónál, eleinte a sószárításnál, aztán kocsimosó lett

a garázsban, végül jött a sofőrtanfolyam, és júliusban az egyik harctérre induló sofőrtől átvette ezt az öreg, másféltonnás gépkocsit.

Hite szerint, egész életében csupán az utolsó három nap volt valóban figyelemre méltó, amikor a puska és a csizma vételezése után, hol egyik, hol másik katonát meg a katonák által felrakott holmikat, gerendákat, ételhordókat vagy, mint ma, aknákkal teli ládákat fuvarozott az Arabati földnyelven. Különösen a mai nap volt érdekes számára, amikor gépkocsijával egy kerek asztal nagy vaslapjára hasonlító aknavetőket vontatott. Az első aknavetőt a rendeltetési helyére szállította, a Szivas partján árkokat ásó katonák mellé, utána minden baj nélkül vissza is érkezett, és igen meglepte, hogy a küldetéssel megbízó főhadnagy milyen hevesen és milyen sokáig szorongatja kezét. Mikor a második aknavetőt vontatta, a gépkocsi mindkét oldalán fekete oszlopok repültek az ég felé, és egy repesz megkoccant a motorházon is. De nem ijedt meg, és a második aknavetőt is odaszállította, ahová az elsőt, csak később a visszafelé vezető úton szeppent meg egy kissé, amikor a vezetőfülke felett fülsiketítő fütyülő hangot hallott négyszer egymás után! A kormánykerékre görnyedt, és az utat sem nézve hajszolni kezdte a gépét, annyira félt a feje felett elviharzó, fütyülő hangoktól, és nem is sejtette, hogy épp ezeknek köszönheti menekülését. Nem tudta, hogy a szovjet tengerészüteg lőtte a német aknavetőket, míg el nem hallgattak, és ez mentette meg őt, Pása Gorobecet meg a gépkocsiját.

Ezt később, amikor visszaérkezett, magyarázták meg neki. Az átélt félelem miatt szégyenkezve mégis ajánlkozott, hogy az állásokba szállítja az aknákat tartalmazó ládákat. A németek igyekeztek ismét tűz alá venni, de a gépkocsi vezetőfülkéje felett ismét száguldozni kezdtek az őrangyalok, a tengerészüteg lövedékei.

Szívesen és vidáman számolt be erről Lopatinnak, hiszen mindez új és érdekes volt számára; bár egy kissé csodálkozott, de örvendezett amiatt is, hogy ez az itt felállított négy hatalmas ágyú, amelynek lövedékeit egy ember alig bírná felemelni, csak azért lőtt, hogy ő nyugodtan megtehesse az oda-vissza vezető utat. Erre büszke volt, de azért egy kissé feszélyezte, mintha felelsegesen háborgatott volna valakit.

Amikor az aknás ládák elszállítása után harmadszor is visszatért, az elragadtatott főhadnagy hevesen magához ölelte, és arcon csókolta. A lány annyira nem érezte hősiességnek azt, amit tett, hogy ezt a kéretlen tiszti csókot amolyan férfimulatságnak tekintette, és pirulva, haragosan kirántotta magát a főhadnagy karjából, és elszaladt.

Bár roppant érdekesnek találta mindazt, ami a mai napon történt, mégsem értette, hogy miért faggatja erről annyira ez a vele szemben ülő, öregedő őrnagy, aki bizonyára nemegyszer látott ennél különb dolgokat is.

Lopatin szemben ült a lánnyal, és gyönyörűséget talált abban az őszinte megnemértésben, amellyel Pása a saját hősiességét látta, az is megmutatta, hogy a lány

mennyire őszintén kételkedik abban, hogy bárki érdeklődését felkeltheti, végül elgyönyörködött magában a lányban is, a napbarnított, összekarcolt térdében, amelyen állandóan nyomkodott egy ütődés okozta, kék foltot, a kék, porlepte ruha alatt is kirajzolódó, formás alakjában, pírban égő, örömtől sugárzó, fáradt arcában.

Az utcán, normális körülmények között észre sem vette volna ezt a félig gyermeki, félig lányos arcot, amelyet most gyönyörűnek talált. Elnézte a lányt, és közben — ahogyan ez az élet delelőjén járó emberekkel gyakran előfordul — érthetetlen bánat fogta el, mert arra gondolt, hogy életében nem minden úgy történt, ahogyan kellett volna. Képtelen volt ezt a lányt idősebbnek, se magát fiatalabbnak elképzelni, mint amilyen a valóságban volt, nem illettek egymáshoz, sem időben, sem térben, de mocorgott benne az a keserű s egyben féltékeny gondolat, hogy itt, a szénaboglyának dőlve, sérült térdét dörzsölgetve, a kék, porlepte ruhában ül egy lény, aki egy más ember jövendő igaz boldogságát jelenti majd, és nem az övét — s bármennyire is igyekezett, képtelen volt elhessegetni ezt a gondolatot.

Pantyelejev egy jó óra múlva került elő Uljanovval; már sötétedni kezdett. A fáradt gépkocsivezető lány addig beszélgetett Lopatinnal, mígnem váratlanul elbóbiskolt a szénaboglya tövében ülve. Velihov letakarta a saját köpenyével és a hidegtől kissé összegörnyedve, járkálni kezdett, és saját tettétől boldogan dörzsölgette kezét.

— Holnapután ismét itt leszek, erre számíts — mondta Pantyelejev, búcsút véve Uljanovtól. — Baburovot holnap szállíttassa el Szimferopolba. Mi van még? — tette fel a kérdést nem is annyira Uljanovnak, mint önmagának. — Azt hiszem, ez minden! Nos, jó egészséget — kezet szorított Uljanovval, majd hozzátette: — ha egyszer te vagy itt, nyugodt vagyok az Arabati földnyelv miatt.

— Erőt, egészséget, hadosztály politikai tiszt elvtárs — válaszolt sarkát összeütve Uljanov, aki nem szerette a felesleges szavakat, és csak tekintetével tette hozzá: „Légy nyugodt, nem csaplak be."

Pása zavartan ébredt fel, szégyellte, hogy így mindenki szeme láttára elaludt, és az esti hűvösségtől borzongva, beszállt a fülkébe. Velihov néhányat rándított az indítókaron, a gépkocsi egy perc múlva már döcögve gördült tovább az átkelőhelyhez vezető úton.

Tizenöt perccel később egy kis motoros már vontatta is a halászcsónakot, amelyben Pantyelejev Lopatin és Velihov átkelt a Szivason.

— Parancsnok elvtárs, ha még egyszer idejön, velem utazzék, én fogom magát fuvarozni — kiáltotta utánuk Pása Gorobec.

A távolodó part esti homályában még felvillant a lány világoskék ruhája.

— Rendben van! — kiáltotta Pantyelejev, tölcsért csinálva tenyeréből. — Ezt teljesítjük!

Lopatin azt hitte, hogy Pantyelejev a lánytól vett gyengéd búcsú után meg az után az ígérete után, hogy bátorságáért kitüntetésre terjeszti fel, most róla fog

beszélni, de Pantyelejev hallgatott. A lány már egészen kiment a fejéből. Másfajta, nyomasztó gondolatok foglalták le.

A Szivas lassan fodrozódott, és a víz csobogva nyaldosta a csónak farát. Az őszi éjszaka hirtelen ereszkedett alá, és percről percre egyre sötétebb lett. A Szivas mindkét oldalon összefolyt a parttal, a csónak körül csupán a víz csobogása, a vontatómotor fulladozó pöfögése és valahonnan, messze, Csongar környékéről szállingózó, gyér ágyúlövések hangja hallatszott.

— Mindennek én vagyok az oka — mondta halkan Pantyelejev. — Csak magamat hibáztathatom — ismételte —, jártam minden hadálláson, bejártam mindet egytől egyig, valamennyi erődítést ellenőriztem, csupán az Arabatra nem mentem ki, Kugyinovban reménykedtem. De benne reménykedni annyi, mintha — nem fejezte be, s látszott, hogy saját magán kívül már senkit sem akar szidni: — Mindennek én vagyok az oka!

Lopatin ott ült a ringó csónak szélén, és gondolatban felidézte a lezajlott nap valamennyi eseményét. Valóban csak tizenöt óra telt el azóta, hogy Szimferopolban, a hadseregtörzs épülete előtt álló gépkocsihoz lépett, és megpillantotta Velihovot a kis bőrönddel a kezében és a tartalék benzinkannát a kocsihoz erősítő sofőrt? Felidézte a nap valamennyi eseményét, egyiket a másik után, és ismét felbukkant benne a már reggel felmerült kérdés.

— „Valóban megtörténhet? — kérdezte magától — a németek valóban betörnek a Krímbe?" Bár a gügyögő Kugyinovon meg reszkető Baburovon, a fog-

ságba esett zászlóalj parancsnokon még a szétvert századon kívül voltak parancsnokok meg katonák, akik bátran viselkedtek az ütközetben, ott volt a tengerészhadnagy a tüzéreivel, aki nem vesztette el a fejét, és megállította a németeket, ott volt Pása Gorobec, aki aknavető tűzben vezette kocsiját, meg az apró termetű, magabiztos Uljanov ezredes, és végül ott volt maga Pantyelejev, aki a mai nap végzetesnek látszó eseményei mellett sok jót is tapasztalt, s aki kijelentette: „nem törnek ide be!" — mégis, a szerencsétlenség előérzete nyomasztóan feküdt Lopatin szívén.

A gépkocsivezető, mint mindazok a sofőrök, akik az arcvonalról visszatérő utasaikat megpillantják, lelkesedéssel fogadta Pantyelejevet a túlsó parton. Örömmel látta, hogy mindnyájan élnek és épek, gondoskodva érdeklődött, nem fázik-e valaki, s ajánlotta a gépkocsiban őrzött takarókat meg kispárnát is, arra az esetre, ha netán valaki aludni akar az úton.

— Tudja, mit — mondotta Pantyelejev —, inkább vegye le a fényszóróról az álcázóhálót.

— Azt nem szabad, Pantyelejev elvtárs — jelentette ki határozottan a gépkocsivezető. — Az álcázás szabályait be kell tartani. Bombázzák az utakat.

— Inkább bombázzanak, mintsem valahol az árokba forduljak — mondta Pantyelejev —, két óra múlva a Haditanács ülésén kell lennem, így hát legalább nyolcvan kilométeres sebességgel kell hajtania, a hálóval semmit sem látni, biztos pusztulás.

— Hát az álcázás, Pantyelejev elvtárs?

— Magunkon kívül nincs kit álcáznunk az úton —

válaszolt Pantyelejev. — Szimferopol határában visszszarakhatja a hálót. Na, gyerünk gyorsan, vegye le, induljunk — tette hozzá olyan hangon, amely mutatta, hogy a beszélgetésnek vége.

A gépkocsivezető ajka haragosan megrándult, és magában káromkodva leszedte az álcázóhálót, a kormány mellé ült, és a gépkocsi maximális sebességgel száguldott tova Szimferopol felé.

Lopatin azt hitte, Pantyelejev ismét aludni fog, akárcsak reggel, az idefelé vezető úton; a hadosztály politikai tiszt az első öt percben hallgatott, majd hátrafordult hozzá, és megkérdezte:

— Mire gondol?

Lopatin azt hazudta, hogy semmire sem gondol; gondolatai a feleségénél jártak, de nem volt kedve másokkal megosztani ezeket a kusza és szomorú gondolatokat.

— Valóban nem gondolt semmire? — ismételte meg Pantyelejev, s a választ be sem várva, kijelentette: — Én meg egyre arra gondolok, hogy akadnak nálunk egyesek, akikből hiányzik a tiszta kommunista lélek. Vannak még főtisztek, akik naponta tiszta gallért váltanak, a csicskásukkal fényesre tisztíttatják csizmájukat, de a tiszta kommunista lélek hiányzik belőlük. Sőt, a kommunizmusra sem gondolnak soha, mintha nem is létezne.

Lopatinnak úgy rémlett, hogy Pantyelejev Kugyinovra gondol, de nem akarja nevén nevezni a hadosztályparancsnokot a gépkocsivezető előtt.

— Azt az embert pedig — mondta Baburovra cé-

lozva, akiről még mindig, mint élő emberről beszélt —, azt az embert, akit holnap haditörvényszék elé állítunk, azt hiszi, nem sajnálom? Sajnálom! Mert ha valaki két álló napon át a nyakán ült volna, egészen másképpen szervezte volna meg a védelmet. De annyi kommunista öntudat már nem volt benne, hogy mindezt magától, hajszolás nélkül megtegye. Most pedig természetesen törvényszék elé áll! De azokat a szerencsétlen fiúkat, akiket a múlt éjjel félelem és szörnyűségek között lekaszaboltak, azokat annál mélységesebben sajnálom — s Lopatinnak úgy rémlett, hogy Pantyelejev hangja itt elcsuklott. — Az egész század kilencszázhúszas évfolyamból való, és abban az éhínséges évben anyjuk szikkadt mellén táplálta őket, csak azért, hogy az első fasiszta lekaszabolhassa őket, mint a csibéket... Vajon erről ábrándoztak?...

Pantyelejev elfintorította orrát, és rövid mozdulatából ítélve, úgy rémlett Lopatinnak, hogy megtörölte szemét. — Felneveltük, tápláltuk, tanítottuk őket, azt mondtuk nekik: nőjetek csak fel, gyerekek, ti megéritek a kommunizmust, aztán fogták magukat, és odaadták az első jöttment fasisztának, csak úgy, minden harc nélkül, hadd kaszabolják le őket! Micsoda dolog ez! — kiáltott fel. A gépkocsiban ezután hosszú időre beállt a csend.

— Rosszul verekedtünk ma Szalkovónál is — kezdte Pantyelejev egy óra hosszán át tartó hallgatás után, miközben a gépkocsi nesztelenül suhant tova az úton.

Lopatin félénken ellentmondott, ma mégsem ment

minden olyan rosszul... De Pantyelejev nem hagyta, hogy befejezze.

— Mert hát, micsoda dolog az, hogy hadosztály politikai tisztek százados vezessenek rohamra, mintha ifjabb koromban nem vezényeltem volna rohamra századot. Csak ez hiányzott! — haragos mosoly suhant át arcán. — A háború negyedik hónapja tart, parancsot kaptunk, hogy a németet nem a térképen az ujjunkkal, hanem ha kell, golyóval a homlokában állítsuk meg a Krím-félsziget előtt, a Nyugati fronton már megállították. És vissza is tartják! Mi pedig itt! Újból kezdjük ezt az egész kalamajkát? Ki engedi azt meg nekünk? Hova tettük a lelkiismeretünk? Hogy lehet ez? Miért?...

Kétszáz méternyire a gépkocsi előtt, váratlanul hatalmas sárga oszlop szökkent fel az úton, s csak egy másodperc néhány töredéke után hallatszott a fülsiketítő robbanás, mire Lopatin megértette, hogy bombáznak.

— A fényszórókat — kiáltotta Pantyelejev, és megelőzve a megzavarodott gépkocsivezetőt, maga kapcsolta ki a fényt.

— Gyorsan, ki a kocsiból, ott várjunk — mondotta hangosan, de nyugodtan, elsőnek nyitotta ki az ajtót, és kilépett. — Lefeküdni... Feküdjetek le az árok mélyén.

Pantyelejev hagyta el a gépkocsit elsőnek, de ott maradt mindaddig, míg a többiek le nem feküdtek az árokba. Mikor meggyőződött, hogy már mindenki fek-

szik, hanyatt feküdt ő is az aszfaltozott út szélén, és karját a feje alá téve, kémlelte az eget.

A második és harmadik robbanás az út bal oldalán húzódó mezőn lobbant fel, a negyedik és az utolsó oly közel csapódott be, hogy Lopatin nem is hallotta a robbanást, de úgy érezte, mintha egy pillanat alatt fejét szorosan kitömték volna vattával, s utána is egyre tömnék és tömnék. Egy darabig kábultan feküdt, várta, mi lesz még, de tovább semmi sem történt, nem hallatszott sem robbanás, sem repülőgép-búgás, se egyéb hang, csupán távol a mezőn, ahol a két bomba robbant, kígyózott gyorsan a tűz a száraz fűben.

S e csend közepette Lopatin váratlanul sírást hallott. Mellette, egészen közel hozzá egy férfi sírt hüppögve, és mormolt valamit, aminek a jelentőségét Lopatin első pillanatra nem is értette. Felállt az árokban, két lépést tett, de fejében egyre érezte a vatta nyomasztó súlyát, és az égve maradt stoplámpa gyenge, vörös fényében valami fej nélküli, sötét foltot pillantott meg és egy kart, s e sötét és elborzasztó foltra hajolva, a sírástól majd megszakadó Velihovot.

8

A Különleges Krími Hadsereg Haditanács tagját, Pantyelejev hadosztály politikai tisztet halálra sebezte egy bombarepesz a szimferopoli országút nyolcvankettedik kilométerkövénél. A Szimferopol ellen intézett bombatámadás után, a bázisukra visszatérő Junkersek

hazafelé még egy néhány tucat kisebb bombát dobtak a Szimferopoltól Dzsankoj felé vezető országút különböző pontjára, de sem emberben, sem anyagban egyéb kárt nem okoztak. A Haditanács tagjával egyazon gépkocsin utazó gépkocsivezető s segédtiszt meg a Krasznaja Zvezda tudósítója egy karcolást sem kapott. Nem történt baja a gépkocsinak sem. Ezen a gépkocsin vitték Szimferopolba a hadosztály politikai tiszt két katonaköpenybe burkolt, szétszaggatott testét, odavitték egyenesen a hadseregtörzshöz, öt perccel a Haditanács ülésének megnyitása előtt, amelyről az áldozat nem akart elkésni.

Mint rangidős, a Krasznaja Zvezda tudósítója személyesen jelentette a hadosztály politikai tiszt halálának körülményeit, s olyan fahangon számolt be mindenről, hogy a haditudósító szenvtelennek ható beszámolóját még a természeténél fogva száraz hadseregparancsnok, aki Pantyelejevet csupán egy hete ismerte, megrendülten, de a tudósító iránti ellenszenvvel hallgatta végig. A haditudósító utána engedélyt kért a távozásra azzal, hogy a szerkesztőség pont éjfélkor telefonhoz hívja.

A hadseregparancsnok haragos biccentéssel engedte útjára, és a részletekről most már a megboldogult könnyben úszó segédtisztjét, Velihov politikai hadnagyot kérdezgette tovább.

Lopatin kiment, de a merevgörcs szorongató érzése nem hagyta el, nagy nehezen eljutott a helyi lap szerkesztőségéhez, ahol az eseményekről még semmit sem tudtak, s hála istennek, senki sem faggatta semmiről,

leült egy írógéphez az üres gépírószobában, és konokul kopogtatni kezdte az ismeretlen gép billentyűit, de mindig melléütött. Végre hozzákezdett a cikk megírásához, igyekezve elhessegetni Pantyelejev halálára vonatkozó gondolatokat, de minden egyes erőltetve leírt szó után egyre csak ehhez a szörnyűséghez tért vissza. Voltak percek, amikor úgy rémlett, hogy mindez meg sem történt. Pedig megtörtént. Tudta, hogy megtörtént, mivel jómaga is ott guggolt az országúton, és a gépkocsivezetővel és Velihovval együtt ő göngyölte be a katonaköpenybe az élettelen, iszonyatos maradványokat, azt, ami öt perccel azelőtt még a gépkocsiban mellette ülő Pantyelejev volt. Együtt vitték a kocsiig, együtt fektették le az ülésre, és a gépkocsi padlójára helyezték katonacsizmába bújtatott lábát, amely még meleg volt. Aztán ismét utazott tovább ugyanazon a gépkocsin, és bár jól tudta, hogy Pantyelejev meghalt, és két köpenybe bugyolált teste egy kéznyújtásnyira van csak tőle, az egész idő alatt valahogy úgy rémlett neki, hogy a másik, az élő Pantyelejev ott ül előtte a gépkocsivezető mellett, mindjárt hátrafordul, és befejezi azt a legfontosabbat, amit nem volt ideje végigmondani, amikor az első bomba felrobbant előttük.

1956—1961

LEVASOV

LOPATIN távirati utasítást kapott szerkesztőjétől a szevasztopoli tengeri híradós központban, hogy írjon tudósítást „Odessza védelmé"-ről. Még aznap felült egy szénszállító hajóra, mely Odesszába indult, utánpótlást — két század tengerész gyalogost vitt magával.

A szeneshajót, a mögötte haladó teherhajót és a kísérő tengeri vadászhajót a sötétedés beálltáig szüntelenül bombázták a németek. A teherhajó megsérült és zátonyra futott a Tenderov-földnyelven, míg a szeneshajó és a tengeri vadászhajó folytatta útját. Leszállt az éj, de az éjszaka folyamán kétszer is riadóztattak a hajón. Először a jelző matróz mintha egy periszkópot vett volna észre, aztán meg közvetlenül a hajópárkány mellett elhaladt egy úszó akna. Lopatin csak reggelfelé aludt el, amikor a hajó már a parthoz közeledett.

A politikai osztályon azt tanácsolták, hogy keresse fel Jefimov tábornok hadosztályát. A hadosztály törzs tizenöt kilométernyire volt Odesszától nyugatra, Dalnik faluban. Lopatin akármennyit kiáltozott is azután a mellette elszáguldó tehergépkocsik felé: „Dalnik! Dalnik!", a gépkocsivezetők csak a fejüket rázták — vagy nem szándékoztak megállni, vagy pedig valóban nem oda tartottak.

Dalnikba csak délfelé jutott el — gyalogszerrel.

Jefimov tábornok is épp akkor érkezett oda tehergépkocsin, és már indult is tovább; másfél tonnás kis

teherautója mellett álldogálva beszélgetett Lopatinnal, miközben a gépkocsivezető egy másik gépből benzint töltött a kis tehergépkocsiba. Jefimovon gimnasztyorka volt, rendetlenül felvarrott zöld csillagokkal a gallér vásznán, a fején pedig tábornoki rangjelzés nélküli, terepszínű, fakó tányérsapka. Hízásnak induló, negyvenöt év körüli, magas, vöröses férfi volt, kiálló pofacsontú, ázsiai arcán macskabajusszal. Bal karja bepólyázva csüngött alá, jobb kezében lovaglópálcát tartott, türelmetlenül csapkodta vele poros csizmáját.

— Sajnos, nem foglalkozhatok önnel — jelentette ki, amikor Lopatin jelentkezett nála.

Lopatin makacsul ismételgette, hogy mégiscsak beszélnie kell a tábornokkal.

— Értettem — mondta Jefimov — de halaszthatatlan ügyben el kell távoznom.

— És mikor tér vissza?

— Nem tudom. A parancsnokság hívatott, ők tudják, én nem. Addig menjen az ezredhez, keresse Muradovot és Levasovot, holnap majd ott találkozunk.

— De mikor? — érdeklődött Lopatin.

— Azt nem tudhatom — mondta gúnyosan a tábornok. — Egyet azonban megígérhetek: ha holnapig nem lép meg, akkor találkozunk.

— Miért lépnék meg?! — Lopatin önérzetesen megvonta sovány vállát.

— Volt itt egy haditudósító — mondta a tábornok, végigmérve Lopatin jelentéktelen alakját. — Sokkal tekintélyesebb külseje volt, mint magának, de a lövöldözés miatt meglépett. Mielőtt elindulna Muradovhoz,

keresse fel a hadosztály politikai tisztet. Levcsenko! — kiáltotta oda a közelben álló egyik harcosnak — kísérje el a haditudósító őrnagyot. Volt szerencsém . . . — Tányérsapkájához emelte a kezét, beszállt a teherautóba, és elindult.

Basztrjukov hadosztály politikai tiszt, ellentétben Jefimovval, nem sietett sehova, és a fogadtatást azzal kezdte, hogy tejes teával és friss, fehér cipóval vendégelte meg Lopatint. Amikor megtudta, hogy a tábornok az ezredbe, Muradovhoz és Levasovhoz irányította Lopatint, enyhe fintort vágott, de nem volt ellenvetése, csupán szomorkodva kijelentette, hogy legnagyobb sajnálatára nem kísérheti el Lopatint, mert egy óra múlva az utánpótlásnak meg kell érkeznie Dalnikból.

— Végig óhajtja nézni, hogyan fogadjuk az utánpótlást? — kérdezte.

Lopatinnak se teste, se lelke nem kívánta végignézni, hogyan fogadja a hadosztály politikai tiszt az utánpótlást, és kijelentette, hogy ha megmutatják neki az utat, elindul egyenest az ezredhez.

Basztrjukov ismét érthetetlen fintort vágott, telefonon utasítást adott, hogy készítsék elő a gépkocsit, még egy félóráig ott tartotta Lopatint, és hosszú előadásban ecsetelte, milyen fontos dolog hozzáértően fogadni az utánpótlást.

Beszéd közben olyan szemeket meresztett Lopatinra, mintha az köteles lenne azonnal elővenni füzetét és ceruzáját, lejegyezni a hallottakat, és beküldeni a lapjának.

Lopatinnak már elnehezült a feje az álmosságtól, és megörült, amikor a gépkocsivezető belépett és jelentette, hogy a kocsi indulásra készen áll.

— Menjen az én kocsimon, és ha majd visszafelé indul, hívjon fel, elküldöm magáért — mondta búcsúzáskor Basztrjukov, erőteljesen szorongatva Lopatin kezét. — Én pedig minden bokros teendőm mellett, szentelek magának annyi időt, hogy részletesebben megismertessem az utánpótlás fogadtatásának módszerével. Már írásban is összefoglaltam, ez a téma megérdemli, hogy . . . — Elengedte Lopatin kezét, ujját felemelte, és ha nem is mondta el, mit érdemel ez a téma, szavak nélkül is érthető volt, hogy a Krasznaja Zvezdában való megjelenést érdemli meg, amelynek képviselőjeként Lopatin itt tejes teát ivott, és nem az országúton szerzett teherautón, hanem a hadosztály politikai tisztjének személygépkocsiján indult az első vonalba.

Lopatin hirtelen heves vágyat érzett, hogy visszautasítsa ennek a lenyűgözően kedves embernek a segítségét, de már elkésett attól, hogy változtasson a dolgon; nem maradt más, mint köszönetet mondani.

A hadosztály politikai tiszt tiltakozva felemelte a kezét. Arca erélyes volt, friss és jóllakott, fehér kezét, melyen körmeit rövidre nyírta, még nem sütötte meg a nap.

— Szót sem érdemel! Én politikai munkatárs vagyok — mondta —, és jól tudom, mit jelent a sajtó. Induljanak!

Basztrjukov személygépkocsija csodálatosan tiszta

volt kívül is, belül is; a lábtartóban friss szőnyeg, az ülésen fehér vitorlavászon huzat. Amint a gépkocsi kiért Dalnikból, a vezető arca elkomorult. Vezetett, és egész magatartásával Lopatin értésére adta, hogy sehogy nincs ínyére az utazás, minduntalan leengedte az ablakot és fürkészve ki-kipislogott. Lopatin eleinte azt hitte, hogy fél a repülőktől, de kiderült, hogy egészen más okból izgatja az égbolt.

— Éjszaka megjön az eső — szólalt meg a vezető, amikor már ötödször vagy hatodszor lesett ki az ablakon. — Errefelé, ha esik, még körömmel se lehet levakarni a sarat a kocsiról! És Basztrjukov elvtárs megköveteli, hogy olyan tiszta legyen minden, mint a kórházban ... Majd kínlódhatok vele ...

Lopatin lenézett poros csizmájára, majd a lábnyomokra, amit a csizma hagyott a huzaton. A gépkocsivezető is odasandított, de egy árva szót sem szólt.

A „Vörös Telepes" nevű tanyáig, ahová tartottak, mindössze öt kilométer volt az út, de a gépkocsivezető háromszor is megkérdezte a szembejövő harcosoktól, merre kell menni.

A „Vörös Telepes" kis tanya volt, amely két alacsony domb között húzódott meg a völgyben. Vagy harminc vályogház fehérlett a gyümölcsösök között. Néhány házat telitalálat ért, és romokban hevert. Messze, a dombokon túl, időnként lövöldöztek.

— Megérkeztünk. Itt van Muradov is meg Levasov is, mind itt vannak ebben a házban ... — mondta a vezető, amikor megállította a kocsit egy háromablakos, fehér házikó előtt; ablakán telefonhuzalok kí-

gyóztak kifelé. — Megérkeztünk, ahová parancsolták — ismételte kitartóan; ki se kapcsolta a motort, mintha félne, hogy Lopatin nem száll ki.

Lopatin megköszönte a gépkocsivezető fáradozását, felkapta lapos kenyérzsákját, és a félig sötét pitvaron át belépett a szobába.

Az asztal mellett, melynek egyik felén telefon állt, a másikon pedig érintetlen serpenyő rántottával, egy férfi ült és sírt. Gyűrött, poros katonasapkájában az asztalra borult, széles válla gyakran és erősen megmegrándult.

Lopatin megállt a szoba közepén, nem tudta, mitévő legyen.

— Na, mi az? — kérdezte, fejét felemelve, az asztalnál ülő férfi. Az arca kisírt, tekintete haragos volt. — Minek jött? Kicsoda maga?

— Muradov ezredest keresem — szólalt meg Lopatin, továbbra is a szoba közepén állva.

— Muradov nincs itt — mondta az asztalnál ülő férfi, és hangosan szipogva, gimnasztyorkája ujjával megtörölte az arcát. — Őt siratjuk. Jelenleg kórházban van, Odesszában, ott keresse, ha ugyan még él, szegényke... Ezt pedig — és ujjával kihívóan a sarokban álló, átszíjazott vitorlavászon zsákra mutatott —, legyen szíves, vigye a pokol fenekére! Muradov nem adta volna oda, de nekem már mindegy... Vigye el, használja fel, jó kis zsákmány!... Azt kérdeztem, honnan jött? — folytatta haragosan a férfi, és felállt.

Lopatin felvilágosítása nem csillapította le.

— Óráról órára nehezebb! — kiáltott fel, amikor

Lopatin megnevezte magát, és megmondta, hogy a hadosztálytól küldték Muradov ezredparancsnokhoz vagy Levasov ezred politikai tiszthez. — Most már csak az kellett, hogy az újságok írjanak rólunk! Muradov ezredparancsnok megsebesült, és elszállították, az ezred politikai tisztje pedig én volnék, Levasov. Van még kérdeznivalója?

Felsóhajtott, levette a sapkáját, az asztalra dobta, és mind a két kezével beletúrt előrehulló hajába.

Nem lehetett több harmincévesnél, de öregebbnek nézett ki. Sűrű, szőke borosta fedte szép arcát, mely most gyűrött volt. Az álmatlanságtól fekete karikákkal árnyékolt, világoskék szeme mélyen beesett. Az ezredkomisszár lábán vászoncsizma volt — az egyiknek elszakadt a szára.

— Üljön le, mit áll ott? — szólalt meg végre Levasov, kezét végighúzta a fején, mintha fejfájását akarná enyhíteni.

Annyira lerítt róla a rettenetes fájdalom, hogy ostobaság lett volna megsértődni rá. Lopatin leült a kiszáradt, nyikorgó székre, kenyérzsákját maga elé tette a sárga agyagpadlóra, és várta, mi lesz ezután.

Levasov kilépett az asztal mögül, végigsétált a szobán, kétkedő pillantással végignézte szakadt csizmaszárát, időnként felsóhajtott, végül kezét hátrafonta, lábát szétterpesztve megállt Lopatin előtt.

— Nem menne inkább valaki máshoz? Istenemre, most semmi kedvem magával foglalkozni — hangjában durva őszinteség csengett.

Lopatin azt válaszolta, hogy jelenlétével nem óhajt

terhére lenni, és szívesen menne egyenest a zászlóaljakhoz, de inkább az ezrednél kell tartózkodnia, mivel a hadosztályparancsnok ezt ajánlotta neki, sőt, itt beszéltek meg másnapra találkozót egymással.

— Ajánlotta, ajánlotta ... — utánozta Levasov — és mialatt maga ide kocsizott, elpusztították az ezred lelkét. A hadosztályparancsnok miért ajánlotta, hogy jöjjön ide, azért, mert ez Muradov ezrede, de Muradov már nincs az ezredben. — És Levasov megvonta a vállát, mintha maga is csodálkozna az imént elmondott szavainak jóvátehetetlen értelmén. — Addig még a kórházba se mehetek be, hogy megtudjam, mi van vele, amíg ki nem nevezik az új ezredparancsnokot. Ide nézzen, kérem — az asztalhoz fordult, és a rántottás serpenyőre mutatott —, az imént ültünk le kettesben, emberhez méltóan szerettük volna elfogyasztani az ebédet, de az első vonalban begyulladtak, összevissza dadogtak a telefonban. Felálltunk az asztaltól, kimentünk megnézni, mi ez a különös román támadás? Most aztán tessék, üljek itt egyedül, és ebédeljek ...

— Hogyan történt a dolog? — kérdezte Lopatin.

Levasovot teljesen letörte a szemében ostobának tűnő kérdés.

— Ahogy rendszerint történni szokott. Visszafelé jövet — aknára lépett, két repeszdarab a hasába ... És: „Isten veled, Fegya, rád hagyom az ezredet ..."

Levasov az ablakhoz lépett, levett a párkányról egy tál lesózott, piros paradicsomot, és az asztalra lökte az érintetlenül hagyott rántotta mellé.

— Jöjjön falatozni, az élet megkívánja a magáét. És

aztán kimegyünk a zászlóaljakhoz, ha ugyan még nem gondolta meg magát. Nekem is oda kell mennem.

Lopatin nem szabadkozott, leült az asztalhoz, és hozzálátott a hideg rántottához és a paradicsomhoz. Éhes volt. Levasov is beletúrt a villájával a rántottába, de úgy látszik, előbbi szavai, hogy az élet megkívánja a magáét, még túl koraiak voltak. Eldobta a villát, és hátradőlt a széken.

— Egyen csak, egyen, velem ne törődjön — mondta.

A kis ház ablakai megzörrentek és megremegtek. A robbanás nem volt erős, de közeli. Lopatin összerezzent a meglepetéstől. Levasov futó pillantást vetett rá, nem szólt egy szót sem, magához húzta a telefont, és megtekerte a fogantyút. Az aknák sorra robbantak a kis ház közelében. Lopatin tovább evett, Levasov viszont fülét befogva, hogy ne zavarják a robbanások, beszélt valakivel, és azt mondta, hogy mindjárt indul.

Aztán, nyilván megkérdezhették tőle a telefonban, mi van Muradovval.

— Ki tudhatja, én nem vagyok orvos — válaszolta Levasov. — Csak egyet tudok, a repeszdarab nagy volt, a sebre pedig ránézni is borzalmas.

Az ablaküvegek nagyon erősen megzörrentek. Levasov másodszor is Lopatinra pillantott. Lopatin tovább evett.

— Mindjárt megyünk — Levasov letette a kagylót. — Az egész ezred gyászol. Elmondanék mindent Muradovról, ha meg tudná írni.

— Miből gondolja, hogy nem tudnám? — kérdezte Lopatin.

— Azért, mert ezt senki sem képes megírni — legyintett Levasov. — Magam is régi munkáslevelező vagyok, még perbe is fogtak egy kis cikkem miatt... De most másról van szó. Néha szakítok időt magamnak, egyet-mást lejegyzek a naplómba, de később elolvasom — ostobaság az egész. Nincs erőm hozzá, hogy kifejezzek mindent, ami végbemegy bennem. És aztán miről írjak, hogy mi mindent semmisítek meg, mi mindent vesztettünk, ezt az újságokból is elolvashatom!

Oldalt fordult az ablak felé, és figyelte a csendet.

— Most pedig induljunk. Estére jár az idő. Maga mivel jött idáig?

— A hadosztály politikai tiszt odaadta a személygépkocsiját — mondta Lopatin.

— Nem tévedtek el?

— Nem, de kérdezősködtünk, merre visz az út — felelte Lopatin.

— Ez bizony szerencse — mondta Levasov. — Már egy egész hete itt ülünk „Vörös Telepesen", de Basztrjukov elvtársat csak egyszer láttuk még itt.

Felállt, felvette az asztalról málnaszín szegélyes, poros tányérsapkáját, párszor a térdéhez csapta, és a fejére tette.

— A tankomon megyünk — mondta.

Lopatin csodálkozva tekintett rá, de Levasov arca teljesen komoly volt.

— Az oldalzsákját azonban hagyja itt, éjszakára visszajövünk, ha már megvárja Jefimovot. Csupa szív és lélek, így van-e? — kérdezte már az ajtóban.

Lopatin bizonytalanul hümmögött. Ő egészen más-

ként vélekedett a hadosztály parancsnokáról, de mivel csak futólag találkoztak, ezért nem vitatkozott.

— Kíváncsi vagyok rá, kit küld Muradov helyett ezredparancsnoknak, félek, hogy ide küldi nekem Kovtunt. — Levasov egy cseppet sem izgatta magát, mit válaszol Lopatin az előbbi kérdésére, hangosan gondolkodott, ahogy ott lépdelt Lopatin mellett a tanyai házsoron. — Tanult muzsik, de nagyon is megmaradt könyvelőnek. Majd meglátod — fordult Lopatinhoz —, hirtelen tegezésre térve át, nyilván úgy vélekedett, hogy már eléggé ismerik egymást —, azért is őt küldik, nehogy Levasov elkanászkodjon.

Ahogy így harmadik személyben beszélt önmagáról, felnevetett, és az egyik kis ház előtt megállva, benézett az ablakon.

— Pozdnyakov, kimegyek a zászlóaljakhoz, Szlepovnál kezdem.

Lopatinnal együtt befordultak a ház sarkánál, ahol gyékénnyel lefedve egy kis „Komszomolec" páncélgépkocsi állt.

— Ez itt az én tankom — szólalt meg mosolytalanul Levasov. Lopatin akaratlanul felnevetett. A „Komszomolec"-ot csak egyetlen vékony páncél lemez védte elöl, a másik három oldalán fedetlen volt.

— Magam vezetek — tartotta vissza a karjánál fogva a vezetőt, aki éppen fel akart mászni a kocsira. — Gyere ide mellém — fordult Lopatinhoz, és amint az beszállt, megnyomta az indítót.

Kovtun százados, akitől Levasov úgy félt, hogy kinevezik ezredparancsnokának, kilépett a friss levegőre a törzs fülledt vályogházikójából.

Dalnik, a hadosztálytörzs székhelye, a háború előtt nagy és gazdag délvidéki falu volt, most a légitámadások és messzehordó tüzérségi lövegek bombázása következtében romokban hevert. Nappal nyomorúságosnak és szomorúnak látszott, mint minden olyan félig lerombolt község, amelyből kiköltözött a lakosság, és sebtében katonaság telepedett meg benne. De most ezen a holdas éjszakán ugyanazt a Dalnikot Kovtun százados szinte szépnek találta: az épségben maradt kék-fehér házikók egész újnak és tisztának látszottak, a fák sűrű kúpjai ezüstösen csillogtak a holdfényben. Olyan nagy csend borult a falura, hogy Kovtun százados szinte szóról szóra kivette a törzs vele szemben levő étkezdéjének tornácán folyó halk beszélgetést. Korovkin, a hadosztály politikai tisztjének gépkocsivezetője és Tánya, a felszolgálólány beszélgetett.

— Azt mondja meg nekem — szólalt meg álmodozó hangon Tánya —, miért olyan izzó fehér az egyik csillag, a másik meg egészen kék?

Korovkin szippantott egyet a cigarettájából, látszott, ahogyan felparázslik a sötétben, és rövid hallgatás után, lassan és jelentőségteljesen felelte:

— A távolság miatt . . .

Tánya meghökkenve elhallgatott, és minden bizonnyal, ott a sötétben hozzásimult Korovkinhoz.

— A kilencvenötödik századnál jártam ma — hallatszott át ismét Kovtunhoz Korovkin vontatott hangja. — Egy haditudósítót vittem. Az egész üléshuzatot bemocskolta a csizmájával. Basztrjukov majd megint veszekszik velem. Igazán kimoshatnád . . .

— Jól van — felelte engedelmesen a lány.

Basztrjukov házának sarokablakából késélnyi, keskeny fénycsík tört elő. „Biztosan ott ül, és politikai jelentést firkál valakiről úgy, hogy a szülőanyja sem ismerne az illetőre" — gondolta Kovtun. Három hónapja szolgált a hadosztálynál mint a hadosztálytörzs hadműveleti osztályának a vezetője, és ezalatt, anélkül hogy maga is észrevette volna, megszokta, hogy hadosztályparancsnokának, Jefimov tábornoknak a szemével nézze a dolgokat. Jefimov vezérőrnagy pedig nem helyeselte Basztrjukov hadosztály politikai tiszt firkász-szenvedélyét.

Kovtun tartalékos százados, szakképzettsége szerint közgazdász, a háború előtt főkönyvelő volt egy nagy bortermelő szovhozban Tiraszpol vidékén, és ő maga is szenvedélyesen szerette a minden szabályzatnak megfelelő, aprólékosan összeállított hivatali papírokat.

De a háború és Jefimov tábornok leszoktatta Kovtunt a végnélküli fő- és mellékmondatok szeretetéről. Széltől cserzetten, a harcokban megedződve, szinte naponta kiment Jefimovval az élvonalba és vissza, járta vele az ezredeket és zászlóaljakat, térdére fektetve térképtáskáját, lejegyezte a rövid hadparancsokat, melyeket Jefimov mondott tollba, és csodálkozva gondolt vissza, milyen is volt az elmúlt élete.

Kovtun egyívású volt a tábornokkal — nem egészen fiatal, de szívós természetű. Ő is, akárcsak a tábornok, az imperialista háború utolsó esztendejében vonult be katonának, majd végigharcolta a polgárháborút, és az a tény, hogy fiatal korukban ugyanaz a sors jutott mindkettőjüknek osztályrészül, jelentős szerepet játszott kapcsolatukban.

Mindenesetre Jefimov nem óhajtotta többé más beosztásba helyezni a tartalékos állományból kikerült Kovtun századost, akit a harcok első napjaiban ideiglenesen nevezett ki a hadműveleti osztály elesett vezetőjének a helyére.

— Kovtun, te itt vagy, én meg telefonon kerestelek!

A szomszéd házból, ahol a hadosztályparancsnok lakott, egy magas, vékony alak bukkant elő.

— Gyere, ülj le — válaszolt Kovtun, és odébbhúzódott a tornácon.

Jahlakov hadnagy, a hadosztályparancsnok segédtisztje, odament Kovtunhoz, leült, levette a sapkáját, és a térdére fektette. Gorkiji fiatalember volt, és ez beszédén is megérződött, erősen megnyomta az „o" betűt. Egyenesszálú haja, melyet a fiatal Gorkijt utánozva, szándékosan növesztett hosszúra, lehullt a homlokába, és most, hogy sapkáját levette, világos szalmaszínű fürtjei egész ősznek látszottak a holdfényben.

— Kár, hogy nincs tükröm — szólalt meg Kovtun. — Úgy rémlett az imént, hogy tiszta ősz vagy, istenemre mondom.

— Az ember lassan őszülni kezd! A hadosztálypa-

rancsnok telefonált az útról, jelentettem neki, hogy Muradov súlyosan megsebesült. Van fogalmad róla, mit kaptam tőle!

— Miért?

— Azért mert nem jelentettem neki Odesszába, a hadseregparancsnoksághoz. Pedig én telefonáltam, de nem hívták ki a Haditanácsból. Egyre magyarázok, ő meg ordít: „Nem vagy te segédtiszt, hanem egy tökember! Ha idejében hívtál volna, a parancsnokságtól egyenest átmehettem volna a kórházba, de most már későre jár, hogy visszamenjek."

— Sajnálom Muradovot — szólalt meg némi hallgatás után Kovtun.

— Azt hittem, valami eredetibbet fogsz mondani, de mást se hallok, csak sajnálom meg sajnálom — méltatlankodott Jahlakov. — Tegnapelőtt Halifmant sajnáltad, tegnap Koleszovot, ma pedig Muradovot. Engem is fogsz sajnálni, ha megölnek?

— Locsogós vagy te — mondta Kovtun, anélkül hogy válaszolt volna a kérdésre.

— Locsogós vagy nem locsogós, de most előre megmondom neked, hogy a hadosztályparancsnok téged fog kinevezni Muradov helyére. Megparancsolta, hogy maradj fenn, és amint ő megérkezik, jelentkezz nála. Kérdem én, mi más végett.

— Csakugyan locsogós vagy — ismételte közömbösen Kovtun. — Hát sok minden végett . . .

— Na, majd meglátjuk — mondta Jahlakov.

— Elég volt a fecsegésből — szakította félbe Kovtun.

— De hát kit tehetne mást oda? — kérdezte Jahlakov.

De Kovtun semmi hajlandóságot nem mutatott, hogy vitatkozzék a kérdésen.

— Levasov rettenetesen szenvedett, amikor megtelefonálta, hogy mi történt Muradovval. Telefonált, közben meg zokogott.

— Levasov? — kérdezte hitetlenül Kovtun.

Igyekezett maga elé képzelni a síró Levasovot, az ezred politikai tisztjét, de képtelen volt rá.

— Holnapra a kilencvenötödik ezred támadást akart indítani — szólalt meg Jahlakov, aki megúnta a hallgatást.

— Akkor végre is hajtják . . .

— De kivel? — Jahlakov szeretett volna visszatérni az előbbi témára, de ha Kovtun nem akarta, nem hagyta magát kifaggatni.

— Akit majd kineveznek — azzal majd végre is hajtják. A hadosztályparancsnok emiatt nem halasztja el a támadást.

— Tányától hallottam — mondta Jahlakov —, hogy tegnapelőtt, amikor tűz alá vettek itt bennünket, a hadosztály politikai tiszt egyenest a fedezékbe vitette maga után a vacsoráját.

— És aztán?

— Mi az, hogy „és aztán"? Tánya letakarta szalvétával a vacsorát, és végigvitte az utcán, ő pedig a fedezékben levette róla a szalvétát, és azt figyelte, nem repült-e repeszdarab az aludttejébe.

— Összevissza jár a szád — mondta Kovtun, aki nem tartotta helyénvalónak, ha hangosan kibeszélik a feljebbvalókat, még ha olyan is, akit ő maga sem kedvel.

— Úgy hallom, jön . . . — fülelt Jahlakov. — Kértem a hadosztályparancsnokot, vigyen magával Odesszába. Nem egyezett bele: „A parancsnokságok előszobáiban nélküled is elég sok a léhűtő. Inkább képezd magad — mondja —, olvass valamit . . .” Én meg azt feleltem, hogy nem fontos, majd olvasok a háború után. „Nagy szamár vagy” — mondja.

— Igaza van — helyeselt nagy buzgón Kovtun, aki szeretett olvasni.

— Egész biztos, jön! — szólalt meg Jahlakov, és elindult elébe.

A kis teherautó a gödrös úton zörögve kikanyarodott a sarkon, majd megállt. Jefimov kiszállt a vezetőfülkéből, és bement a házba.

— Hol van Kovtun? — kérdezte Jahlakovtól, miközben tányérsapkáját a szögre akasztotta. — Megmondtad neki?

— Idehívattam, tábornok elvtárs.

— És Muradov hogy van? Nem jutott eszetekbe, hogy felhívjátok a kórházat, mialatt én úton vagyok?

— Bizony nem — mondta Jahlakov, és arca zavartnak látszott.

— Micsoda népség! Tizenöt perc múlva hívjátok ide Kovtun századost.

Amikor Kovtun belépett a hadosztályparancsnok szobájába, Jefimov épp a kórházzal beszélt telefonon. Mérgelődött. Hatalmas, kerek, kopasz feje, a füléhez szorított telefonkagylóval még a szokásosnál is vörösebb volt. Ült, mellével az asztalhoz támaszkodott, fejét mélyen lehajtotta, de Kovtunt nyomban észrevette,

ahogy az belépett a szobába. Kétfelé álló, haragos szemével szúrósan Kovtunra nézett, intett neki, hogy „foglaljon helyet", ő pedig tovább szitkozódott a telefonban.

— Én mint a hadosztály parancsnoka — mondta a telefonba —, képtelen vagyok elérni a kórház vezetőjénél, hogy felvilágosítást adjon az ezredparancsnokomról. Ő ugyebár nem tudja! Pedig tudnia kellene! Ha Muradov ezredes úgy vezetné az ezredét Odesszában, mint a maga parancsnoka a kórházat, akkor kórházuk már régesrég elúszott volna a Fekete-tengerben!

— A természete pedig — szakította félbe még jobban belepirulva Jefimov a telefonálót, aki nyilván megpróbált ellenkezni —, vegye tudomásul, a természete egy cseppet sem érdekel. Maga a kórház politikai tisztje, és legyen olyan szíves, állítsa helyre a kórházában a pártfegyelmet, függetlenül attól, milyen a parancsnokának a természete, még ha százszor olyan komisz is... Megkapta? — kérdezte Jefimov hirtelen megváltozott hangon. — Akkor figyelek. — Jegyzetfüzetet és ceruzát vett elő. — Várjon, feljegyzem. Köszönöm. Ha nincs több mondanivalója, nekem sincs. Erőt egészséget...

Jefimov arrébbtolta a telefont, fejét felemelte, és nehézkesen kinyújtózott a széken. Kovtun felállt.

— Üljön le, Kovtun százados — mondta Jefimov. — Húzódjon errébb.

Kovtun közelebb húzta a székét.

— A kórház parancsnoka nem óhajtott felvilágosí-

tást adni Muradovról — kezdte Jefimov. — Kijelentette, hogy nem emlékszik, került-e hozzá ilyen nevű, pedig hát ezredparancsnok — Jefimov figyelmeztetően felemelte az ujját, és a levegőben tartotta —, igen, igen, jelentős személy. Mielőtt a kórházba került volna, már három háborút járt meg, elvégezte a katonaiskolát és az akadémiát. Mennyi erőfeszítésbe került, hogy ilyen ezredparancsnokot képezzenek ki, mint amilyen Muradov, neki meg fogalma sincs róla, ott van-e a kórházában Muradov, vagy nincs ott, és hogy milyen az állapota. Ha dobálózunk az emberekkel, önmagunkat nem becsüljük! Szégyen! Még szerencse, hogy a kórház politikai tisztje ember, és nem beöntőcső! . . . Ezt tudtam meg tőle Muradovról.

Jefimov Kovtun elé tolta a papírlapot, amelyikre feljegyezte, amit a telefonban hallott. A lapon ez állt: Muradov — állapota 23 órakor: hőmérséklet — 39,8, érverés — 180, repeszdarabok — eltávolítva, vérátömlesztést kapott, eszméletlen.

— Nem valami vidám kép, Kovtun százados — mondta Jefimov, és ismét maga elé húzta a papírlapot.

Az élet és a halál még ott küzdött egymással a Jefimov előtt fekvő papírlapon, de szemben vele, az asztal másik felén ült Kovtun százados, akit függetlenül attól, hogy túléli-e Muradov a sebesülést, vagy belepusztul, ki kell nevezni a helyére.

Lám, itt ül előtte Kovtun, akit ez alatt a három hónap alatt úgy megismert, mint a saját tenyerét, minden jó és rossz tulajdonságával együtt. Itt ül ez a kur-

ta lábú, testes ember, alacsony termetéhez nem illő, nagy, négyszögletes feje most még szögletesebbnek látszik egyenesre nyírott haja miatt. Az ördög se ismeri ki magát rajta, négy gyerek apja, és úgy nyiratkozik, akár egy futballista. Olyan ostoba a kinézése, de kényelmetlen volna szólni neki, már benne jár a korban, nem olyan, mint Jahlakov — a külsejére vonatkozóan nincs szüksége semmiféle megjegyzésre. Fekete szörnye, melybe egyetlen ősz szál sem vegyült, a futballistákéhoz hasonlóan lelógott a homlokába. Kovtun homloka alacsony volt és széles, három mély ránc barázdálta. Napbarnított arcának vonásai határozottak és durvák, de a szemében — abban nincs semmi kíváncsi találgatás, minek is hívatta a hadosztályparancsnok! És hogy Kovtun szeme nem árul el ilyen kíváncsiságot — ez tetszik Jefimovnak.

Kovtun minősítési lapján az áll, hogy tizenöt év alatt a tartalékos tiszti tanfolyamokon minden tárgyból a legjobb eredményt érte el, holott nem olyan fajta, akinek ingyen adják az ilyesmit. Szorgalmasnak, igyekvőnek látszott a háborúban is. Óvatos, ha önállóan kell dönteni, de ha határozni kell, megteszi! És ha meg kell halni, akkor sem futamodik meg. Igaz, a katonaiskolát nem végezte el, és mindössze századosi rangig vitte.

— „De hát mit akarom itt saját magamat meggyőzni — haragudott meg saját magára Jefimov —, hiszen már elhatároztam, hogy kinevezzük." És hirtelen megértette, hogy a döntés után is miért igyekszik még meggyőzni saját magát: ha egy másik ezredparancsnok he-

lyébe nevezné ki Kovtunt, nem lenne szükség meggyőzésre, de Muradov után úgy tűnik, hogy ez is hiányzik Kovtunból, az is . . .

— Kovtun százados!

Kovtun felfigyelt, kihúzta magát, homlokán a három ránc felhúzódott, egész a hajáig.

— Egy ezredet adunk magának. Boldogul egy ezreddel?

— Boldogulok, vezérőrnagy elvtárs — szakította félbe Kovtun gondolkodás nélkül, ami váratlanul érte Jefimovot. Kovtun hirtelen felállt.

— Helyes — mondta Jefimov, enyhén húzva a szót. — Az a törzsparancsnok, aki nem ábrándozik arról, hogy egyszer átvesz egy ezredet, az nem is parancsnok, hanem anyámasszony katonája.

Kovtun sohasem ábrándozott arról, hogy átvesz egy ezredet. Ellenkezőleg, meglepődött a történteken, de anyámasszony katonájának igazán nem tartotta magát, és ha már így adódtak a dolgok, nem szándékozott visszautasítani Jefimovot. Izgalomtól elkomorulva állt Jefimov előtt.

— Hát akkor induljon, vegye át az ezredet, még most, éjszaka. — Jefimov megkerülte az asztalt, és odalépett Kovtunhoz. — Vigye el az én teherkocsimat. Mire odaér, felhívom az ezredet, reggelre megkapjuk fentről a jóváhagyást, és parancsba is adjuk kinevezését.

— Köszönöm a bizalmat — mondta Kovtun.

Egy kérdés motoszkált a fejében, de szó nem jött a nyelvére: hogyan, hát Jefimov nem megy vele az

ezredhez? Ha most nem megy vele, akkor végső soron csak a holnapi hadművelet kezdetén lehet ott, amelyet még Muradovval dolgoztak ki. Kovtun úgy érezte, hogy Jefimov magától is elmond mindent, de a hadosztályparancsnok hallgatott, és Kovtun megértette: a hadosztályparancsnok mindjárt kezet nyújt, hogy elbúcsúzzon, és akkor már késő lesz bármit is kérdezni.

— Vezérőrnagy elvtárs — szánta rá magát végül is —, ön mikor lesz ott az ezrednél?

— Mi az, talán máris szüksége van rám? — Jefimov gúnyosan megnyomta a „máris" szót. — Holnap reggel kilenckor hívjon fel telefonon, és jelentse, hogy állnak a dolgok. Ne vesztegesse az időt, induljon! Majd felhívom Levasovot.

Kurtán kezet fogott Kovtunnal, elbocsátotta, és szándékosan nem akart túlzott jelentőséget tulajdonítani a holnapi szokásos hadműveletnek.

3

Amikor Jefimov magára maradt, először telefonálni akart, de meggondolta magát, odament a priccséhez, megágyazott magának, nehézkesen leült rá, és lehúzta a csizmáját. Levetkőzött, katonásan a csizmára terítette a kapcarongyot, egy szál ingben végigment a földes szobán a falon függő tükördarabkáig, és végigsimította borotvált, sörtés fejét.

— El kell hívatnom a fodrászt — szólalt meg fennhangon a csendes szobában, hatalmas, szőrös kezével

fáradtan megsimogatta az arcát, visszament a priccséhez, és bebújt a takaró alá.

Rendszerint, amint lefeküdt, lehunyta a szemét, és erőt vett magán, hogy végigaludja a maga öt óráját. De most nemigen remélhette, hogy álom jön a szemére. Túlságosan sok minden történt ezen a napon ...

Amikor Jefimov az új ezredparancsnok arcába nézett, akaratlanul önmagára kellett gondolnia. Most a priccsen heverve, ismét önmagán járt az esze.

A szobát túlságosan befűtötték, és a levegő fülledt volt, az ablakokat teljesen eltömték zsákokkal, az újságpapírból csavart elsárgult, megpörkölődött lámpaernyő alatt bágyadtan zümmögtek az őszi legyek. Az egész nap telis-tele volt súlyosabbnál súlyosabb eseményekkel, melyek közül Muradov életveszélyes sérülése volt az utolsó. Minden újabb hír döntést kívánt, és valamennyiért a fejével kellett felelnie! Feje pedig csak egy volt!

Aznap, amikor megérkezett Odesszába, megtudta, hogy a Tengermelléki alakulatok parancsnoka megbetegedett, és éjszaka elszállították egy torpedórombolón a Krímbe. Később a Haditanács tagja, amikor kettesben Jefimovval bezárkózott a dolgozószobájába, közölte vele, hogy érintkezésbe lépett a fekete-tengeri flotta parancsnokságával — hadműveleti szempontból ennek volt alárendelve a Tengermelléki csoport —, és hogy megegyeztek abban, hogy a Főparancsnokság elé terjesztik, jóváhagyás végett Jefimov új parancsnokká való kinevezését.

— Ön hogy vélekedik erről? — szegezte a kérdést Jefimovnak a Haditanács tagja.

Mit válaszoljon? Mióta a németek elvágták a Krím félszigetet, és egész Mariupolig elfoglalták a partvidéket, Jefimov, akitől katonaember létére távol állt minden ékesszólás, világosan látta, hogy Odesszával kapcsolatban előbb vagy utóbb fel fog merülni a kérdés — vagy Novorosszijszkból látják el a várost a német légierő egyre fokozódó támadásai közepette, feláldozva egyik hajót a másik után, vagy pedig evakuálnak a Krímbe, amíg az idő és a rendelkezésre álló erők megengedik. Ő úgy gondolta, hogy a Főparancsnokság a legközelebbi időben az utóbbit választja — nem éppen vidám gondolat egy olyan ember számára, akinek felajánlják a hadsereg parancsnokságát. Elvállalni a parancsnokságot, egy küszöbön álló tengeri evakuáció előtt nem valami irigylésre méltó kilátás, de éppen emiatt nem habozhatott Jefimov. Bármilyen bonyolulttá válnak is a dolgok, lelke mélyén úgy érezte, hogy ő sem csinálja majd rosszabbul a többinél.

— Értettem — mondta röviden, kerülve a bőbeszédűséget.

— És mondja, Ivan Petrovics — kérdezte tőle a Haditanács tagja —, *amikor* megkapjuk a Főparancsnokság jóváhagyását — azt akarta mondani: „Ha megkapjuk a Főparancsnokság jóváhagyását", de a „ha" szót most olyan esetlennek érezte —, mit javasol, kinek adjuk át a hadosztályt?

— Muradovnak — felelte pillanatnyi habozás nélkül Jefimov.

Mindez két órával ezelőtt történt, és most Kovtun már el is indult, hogy átvegye Muradov ezredét.

Jefimov a székre fektetett bricsesznadrágjáért nyúlt, kivette belőle biztosítótűvel odaerősített óráját, és felkattintotta a fedelét. Az eltelt időből ítélve, Kovtun valószínűleg megérkezett az ezredhez. Egy órával ezelőtt még sajnálta felébreszteni Levasovot, de most már itt az ideje, meg kell tennie; felkelt az ágyából, megforgatta a telefon fogantyúját, a kilencvenötödik ezredet hívta. A telefonos azt mondta, hogy az ezred politikai tiszt alszik.

— Keltse fel — utasította Jefimov.

Perceken át keltegették Levasovot. Jefimov az asztal mellett ült, fáradt fejét a kagylót tartó kezére hajtotta, szemét lehunyta, és érezte, hogy őt is elnyomja az álom.

— Mélyen alszol, Levasov — szólalt meg, amikor végre meghallotta a vonal másik felén az álmos „halló"-t.

— Halló, vezérőrnagy elvtárs — ismételte Levasov most már csengő hangon, lerázva magáról az álmosságot.

— Elküldtem Kovtun századost, hogy vegye át az ezredet.

— Tudtam . . . — tört ki Levasovból.

— Mit tudtál?

— Hogy Kovtunt küldi ide.

— Hát akkor annál jobb, ha te mindent előre tudsz . . . — gúnyolódott Jefimov. — Kérlek, fogadd jó szívvel, vedd pártfogásodba, és légy segítségére az új

ezredparancsnoknak, hogy tekintélyt tartson a zászlóalj parancsnokok előtt, tekintettel arra, hogy lehet köztük olyan is, aki elégedetlen.

— Igenis, tekintélyt tartani a zászlóalj parancsnokok előtt.

— Ide hallgass, Levasov — tette félre a hivatalos hangot Jefimov —, én ismerlek téged, tudom, milyen derék fickó tudsz lenni, és ismerem komiszkodásaidat is! Egyszóval, légy szíves, vigyázz, nehogy ott nálatok, Muradov ezredében — Jefimov megnyomta a „Muradov" szót — már az első lépéseknél borsot törjenek az orra alá, és Levasov se emlegesse unos-untalan, hogy Muradov így meg Muradov úgy. Értetted, amit mondtam?

— Értettem, vezérőrnagy elvtárs.

— Megteszed?

— Úgy lesz.

— Ami pedig Muradovot illeti — folytatta Jefimov, és előhúzta a gyűrött jegyzetlapot —, felolvasom a huszonhárom órakor kiadott jelentést. — És beolvasta a telefonba, ahogy lejegyezte a kórház politikai tisztjének szavait. — Végeztem. Van valami kérdeznivalód?

— Két kérdésem van, vezérőrnagy elvtárs. Meglátogathatom-e Muradovot?

— Fogadd az ezredparancsnokot, vele együtt hajtsátok végre a hadműveletet, ha megéritek az estét, elmehettek . . .

— Igenis — mondta élénken Levasov. — A másik kérdésem: egy haditudósító vár itt magára.

— Megint miféle tudósító? — kérdezte Jefimov.

— Aki reggel járt magánál. Azt mondja, hogy nálunk, a mi ezredünknél beszélt meg vele találkozót.

— Á-á-á... — csodálkozott Jefimov. — Még nem párolgott el?

— Nem, itt van nálam...

— Rendben, holnap találkozunk. Szeretnéd tudni, mikor megyek? Ez volt a kérdésed lényege?

— Igenis, ez volt — vallotta be Levasov.

— Megyek, ha a helyzet megkívánja. Sok sikert.

Jefimov letette a hallgatót, csupasz lábával odacsoszogott a priccséhez, lefeküdt, betakarózott, és ki tudja, miért, teljesen függetlenül az elmúlt nap eseményeitől, Közép-Ázsiában töltött szolgálata jutott az eszébe és az, ahogy huszonháromban Ferganában az önvédelmi csapatok dehkánjai elhozták neki az öreg ellenforradalmár bandita, Zakir-khán kurbasa fejét. A pikára tűzött, ősz borostával benőtt, borotvált, megbarnult fej ott hevert a forróságot árasztó, sárga homokban, a pika szára bütykös volt, gyalulatlan, olyan, mint egy közönséges pózna, melyet az állványok közül húztak ki.

„Honnan jut az eszembe efféle zagyvaság? És miért éppen ma?" — gondolta elalvás előtt Jefimov.

4

Kovtun borotválkozott — nem sietett túlságosan, és nem is húzta az időt, becsomagolta egyetlen bőröndjét, berakta Jefimov kis teherkocsijába, ő maga beült a

gépkocsivezető mellé, és meghagyta, hogy vigye el a kilencvenötödik ezred törzséhez. A kis teherautó Jefimov rigolyája volt, csak ezen járt-kelt, a hadosztályban minden harcos ismerte. Jefimov gépkocsivezetőjével nem lehetett eltévedni az úton, és Kovtun, ahogy a kocsi elindult, átadta magát az előtte álló hadművelet körüli gondolatainak.

Két héttel ezelőtt, szeptemberben, a hadosztály, három tüzérezred támogatásával sikeres támadást hajtott végre, és néhány kilométerre visszavetette a románokat. Zsákmányoltak vagy ötven löveget, és majdnem ezer foglyot, köztük száz német tüzért ejtettek. A forrófejűek — köztük Levasov — arról ábrándoztak, hogy folytatják a támadást, de ehelyett parancsot kaptak, hogy erősítsék meg állásaikat. Bizony, nem is igen várhattak másféle parancsot a Déli fronton kialakult helyzetben. A németek ötszáz kilométerre törtek előre Odesszától keletre — a város tartotta magát, kétszázezer főnyi román hadsereget kötött le, hála Isten! Ennél többet nem is lehetett kívánni tőle.

A Tájékoztató Iroda jelentéseiben számot adtak arról, hogy Odessza környékén szétvertek két román hadosztályt, de három nap múlva a románok rendezték soraikat, és heves ellentámadásba mentek át. A hadosztály frontja helyenként hátrább szorult, és cikcakkos lett. Az elmúlt héten Jefimov módszeresen, sorra levágta ezeket a román „nyelveket", vagy ahogy ő szokta mondani, lenyisszantgatta magának. A most

már Kovtun vállára nehezedő holnapi hadműveletnek végeznie kellett még egy ilyen „nyelvvel".

A sötétségből előtűntek „Vörös Telepes" első fehérlő épületei. Kovtun kiszállt Muradov ismerős házikója előtt, fogta a bőröndjét, intett a gépkocsivezetőnek, hogy visszamehet, és kinyitotta az ajtót.

Levasov a küszöbön fogadta Kovtunt.

— Jefimov ideszólt, hogy jössz — mondta köszönés helyett. — Gyere, ülj le, faljunk egy keveset, mert aztán, a fene egye meg, nem hagynak enni, vagy a . . . — nekieresztett egy káromkodást a németek és a románok címére, és leült elsőnek az asztal mellé.

Az asztalon konyakosüveg állt, egy tál sózott paradicsom, egy darab juhsajt és egy fél kerek kenyér.

— Hát a törzsparancsnok hol van? — kérdezte Kovtun, miközben ő is leült. — Ki kellene menni a megfigyelőállásba.

— Épp oda ment — mondta Levasov. — Mindjárt visszajön értünk a kocsi.

Fél pohárkával töltött a konyakból először magának, majd Kovtunnak, és koccintott.

— Mutatkozzunk be egymásnak, Levasov Fjodor Vasziljevics, ezred politikai tiszt, pillanatnyilag az önre bízott 95. lövészezred politikai tisztje. Fogadja jó szívvel, vegye pártfogásba, és ne bántsa.

Be se várva Kovtunt, egyszerre felhajtotta a vodkát, és evett a sózott paradicsomból. Már három hónapja ismerték egymást, de szavaival azt akarta hangsúlyozni, hogy most lett igazán közös a sorsuk, és igazi ismeretségük csak most kezdődik.

Kovtun közömbösen, akár a vizet, itta ki féldecijét, ő is evett a paradicsomból, és az elkövetkező hadműveletről kezdett beszélgetni. De Levasov most nem kívánta szóba hozni az elkövetkező hadműveletet, és ezt nem is titkolta el Kovtun előtt.

— Minek beszéljünk róla — mondta —, egyik hadművelet olyan, mint a másik. Magatok hagytátok jóvá a törzsnél, mit tehetnék én itt még hozzá?! Hát majd kimegyünk a megfigyelőállásba, onnan a századokhoz, ott majd elmondok mindent, tájékoztatlak mindenkiről, ki mit ér. De most gyerünk, pihenjünk egy félórát, istenemre mondom, hogy elfáradtam, mintha . . . — és ismét káromkodott egyet.

Kovtun, mint mindenki a hadosztálytörzsben, tudta, hogy sok minden van Levasov rovásán — heveskedő, időnként a pohár fenekére néz, és mértéktelenül káromkodik. Azt beszélik, hogy Basztrjukov szerette volna ezért eltávolítani az ezredtől, és el is távolította volna, ha nem ellenkezik annyira Jefimov, akinek az volt a meggyőződése, hogy minden hebehurgyasága ellenére Levasov ízig-vérig jó pártmunkás.

— Eh, nekem nem politikai tisztnek kellene lennem — mondta egyszer Levasov Jefimovnak egy csata után, melyben háromszor vezette támadásra harcosait.

— Hát minek?

— Arra kérem, tábornok elvtárs, hogy nevezzenek ki a hadosztály felderítő parancsnokává. Én amolyan horgász természetű ember vagyok. Zsákmány nélkül nem térnék vissza a felderítésből. Jobb volnék, mint a

maga Gyatlovja, erről kezeskedem. Vegyen fel, nem fog csalódni!

De Jefimov nem vette fel, és a kilencvenötödik ezred politikai tisztje most ott ült Kovtunnal szemben, sózott paradicsomot evett, és kenyeret falt hozzá.

— Megéheztél? — kérdezte Kovtun.

— Hidd el, két napig nem tudtam enni — szólalt meg Levasov. — Három nappal ezelőtt támadásban vettem részt, megcsúsztam, és beleestem egy régi román tüzelőállásba, bomló hullákra. Amúgy sem szabadulhatunk a hullaszagtól, a kukoricás tele van velük, akárhová is lép az ember. Hónapszámra nem eszem húst, akkor is csak a sózottat tudom megenni, itt meg szerencsétlenségemre belepottyantam! Iszol még egy fél pohárral?

Kovtunnak nem tetszett ez az ajánlat. Persze, nem kellene már az első alkalommal vitatkozni, de kapcsolatukat illetően jobb szeretett teljesen tiszta vizet önteni a pohárba.

— Nem iszom, és neked sem ajánlom ilyen nehéz nap előtt — mondta keményen, holott jól tudta, hogy Levasov bírja az italt.

Levasov vállat vont.

— Szőlőből készült. Muradov sokra tartotta — megkoppintotta ujjával az üveget, és érintetlenül hagyva a poharat, megszólalt: — Nem tudom elviselni, hogy már nem Muradovval fogok harcolni. Ugye, nem haragszol?

— Miért haragudnék? — vont vállat a lehető leg-

közömbösebb arccal Kovtun, bár kellemetlenül érintette a beszélgetés.

— Kutyának való szolgálat ez az enyém — mondta Levasov. — Mindössze két óra a kórházig. Mégis milyen messze van, ha ugyan egyáltalában sor kerül rá.

— Kérj eltávozást holnap a csata után.

— Már elkértem magam Jefimovtól.

— Elengedett?

— El. Szörnyem utálom, ha visszautasítanak. Egyszerűen belebetegszem.

A szoba sarkában valaki felhorkant.

— Ki az? — kérdezte Kovtun, átnézve az asztalon.

A sarokban álló priccsen, fejére húzott köpeny alatt aludt egy ember. Levasov, mielőtt felelt volna Kovtun kérdésére, odalépett az alvóhoz.

— Alszik, mint a mormota — mondta, ahogy visszament az asztalhoz. — Rám akaszkodott. Alig öt perccel azután, hogy elvitték Muradovot, megjelent itt nálunk. Tudósító! Krímből érkezett. Azt mondja, hogy a fasiszták már elfoglalták az Arabati földnyelvet. Igaz, hogy első alkalommal kiverték őket... A feleségem Kercsben van — tette hozzá Levasov, anélkül hogy szünetet tartott volna.

— Szóval, ezért nyugtalanít ennyire a Krím!

— Hát mit gondoltál — vette át a szót ismét Levasov. — Áprilisban nősültem, júniusban elmentem a háborúba — nem sok örömöm volt. Én nem két hónapra számítottam, amikor megnősültem. Megremegek, ha eszembe jut.

— Reszketsz ugye, hogy megszöktetik? — tréfált esetlenül Kovtun.

— Hagyd el ezt a fruskáknak való tréfát, ha vén fejeddel meguntad a feleségedet — mondta haragosan Levasov. — Én nem tréfából házasodtam, és erről nem is óhajtok tréfálkozni.

— Bocsánatot kérek.

— Isten majd megbocsát — felelte Levasov. — Krím és a németek . . . Sehogy se fér a fejembe.

Fogta a konyakosüveget, öntött magának egy keveset a pohár aljába, és erősen Kovtun szemébe nézett.

— Egészségedre, ezredparancsnok! A politikai munkáról mi a véleményed?

— Pozitív.

— Én komolyan kérdezem. Vagy talán te is azt hiszed, akárcsak Basztrjukov, hogy a politikai munka kétszer kettő — négy? Ha így tekinted a politikai munkát, akkor nem tudunk majd egy nótát fújni, erre előre figyelmeztetlek.

— Mit támadsz itt nekem már előre? — kérdezte Kovtun. — A háború nem nótázásból áll, ha megparancsolják, együtt nótázunk majd.

— Ejnye, ezredparancsnok, ezredparancsnok! Vannak nálunk olyan fafejek, akik állnak, és azt gondolják magukban, hogy az egész szolgálat annyiból áll, hogy naponta százszor elismétlik: kétszer kettő — négy. Ez természetesen nem nehéz, de megtanítani valakit, hogy menjen, és tudatosan haljon meg a hazáért — ez már nehéz, ez nem a fafejűek feladata,

hanem a politikai munkásé. Ha őszinte akarok lenni, akkor meg kell mondanom, hogy amikor Jefimovnál a hadosztály felderítő csoportjába kértem magam, ez gyengeség volt tőlem. Beleláradtam a politikai munkába, ezért tettem. De Jefimov, ez a ravasz ördög, mindjárt rájött. És, ha tudni akarod, melyik a politikai munkás kettejük közül, akkor Jefimov az, nem pedig Basztrjukov. Annak alapján ítélek, hogy rám milyen hatással voltak. Egyetértesz velem?

— Tehát szerinted Jefimov legyen a politikai tiszt, Basztrjukov pedig a hadosztályparancsnok? Akkor jobb volna?

— No lám — húzta a szót csalódottan Levasov. Bánkódott, hogy nem értették meg. — Hát erről beszéltem én?

Az ablak előtt gépkocsi pöfögött.

— Visszajött a „Gazik" — szólalt meg Levasov. — Bár beosztás szerint nem járt neki, de Muradov ügyes szervező volt, amit nem adtak meg neki, azt megszerezte ő maga. Például az ütegnél szerzett a németektől egy rádióvevő készüléket — és Levasov ugyanarra a vitorlavászonba csomagolt ládára mutatott, melyre napközben Lopatin figyelmét is felhívta —, megszerezte, és nem adta át a zsákmánybegyűjtőknek, elkergette őket. Egyébként válaszolj egy kérdésemre, Kovtun! Miért van ez így minálunk? Itt vagyunk például mi ketten: az ezred parancsnoka és az ezred politikai tisztje, és ezt a rádiót mi mégsem hallgathatjuk. Le kell adnunk. De Muradov megsértődött, és nem adta le.

— Ha egyszer ez a parancs, le kell adni — mondta Kovtun.

— Rendben van, leadjuk, vigye el az ördög — legyintett Levasov. — De mégis, miért? Vagy talán azt hiszi valaki, hogy ha a fasiszták nem is bírhatnak megadásra bennünket, ez a rádió igen? Mire való ez a sértés?

— És ha én kérdezem meg tőled ugyanezt? — tört ki Kovtunból; dühös lett, mert bár szerette a rendet, lelke szerint nem tudott választ adni erre a kérdésre.

— Nem tudom.

— Hát én sem tudom.

Levasov az asztalhoz lépett, becsomagolta újságpapírba a maradék juhsajtot, és zsebre vágta a csomagot.

— Szlepov zászlóaljában éheztünk eleget. Ő csak egyetlen dolgot ismer — a háborút, de ahhoz nem ért, hogy akár saját magát, akár az embereit jóllakassa.

Kovtun is felállt, odament a priccshez, melyen a haditudósító aludt.

— Psssssssszt — szólt rá Levasov. — Felébreszted, és akkor nem tudjuk levakarni.

Fejébe nyomta a tányérsapkáját, szemével a köpenyét kereste, és csak most jutott eszébe, hogy ő maga takarta be vele az alvó újságírót. Odament a priccshez, állt egy pillanatig, nem tudta, mitévő legyen — éjszaka volt, hideg idő, köpeny nélkül fagyoskodhat reggelig —, de aztán legyintett egyet, és kiment Kovtun után.

Amikor Lopatin felébredt, nem volt senki a szobában; az órájára pillantott, és rájött, hogy elaludta a támadás kezdetét. Háromnegyed tízet mutatott az óra. Csend volt, csak nagy néha lövöldöztek alig hallhatóan.

Felugrott, ledobta a két köpenyt, amit magán talált — a sajátját meg egy idegent —, és sietve felhúzta a csizmáját.

Az ügyeletes vöröskatona lépett a szobába, egy kócsög tejjel és finomlisztből sütött fél cipóval a kezében.

— Köszönöm — mondta Lopatin. — Bár korábban jött volna, hol lehet itt megmosakodni?

A vöröskatona dadogott.

— Rosszul állunk vízzel, őrnagy elvtárs, Beljajevka a németek kezében . . .

Lopatin nem tudta, mi az a Beljajevka, melyről a vöröskatona beszélt, de eszébe jutott, amit még a Krímben hallott, hogy Odesszában nincs elég víz, és ekkor zavarba jött.

— Rendben van, ha nincs, hát nincs.

Tábori táskájából kivett egy piszkos törülközőt, ráöntötte maradék kölnijét, letörölte az arcát és a kezét, átabotában megfésülte ritkás haját, és leült az asztal mellé.

— Baj van a vízzel — szólalt meg a katona, jóleső tekintettel figyelve, hogyan falja a kenyeret a kiéhezett Lopatin. — De hát mit tegyünk — folytatta —, még

sincs víz. Este kiviszünk egy hordót a tűzvonalba, a fritzek úgy rávetik magukat, ágyúval lövik, mintha tank volna. A sebesült-gyűjtőhelyen moldvai borral telt hordó áll, a könnyebben sérültek fejenként fél litert kapnak belőle víz helyett. A hadosztálykomisszár odament, káromkodott, egyre mondogatta: micsoda rendetlenség, de a mi komisszárunk azt mondja neki: „jelentem — az ember nem ló, az orvos nem tiltja."

— És a politikai tiszt hol van? — kérdezte Lopatin, amikor felkelt az asztaltól. Most is, mint az előbb, csak ritka, távoli lövések hallatszottak, és arra gondolt, nem halasztották-e el a támadást?

— Még az éjszaka elmentek — mondta a katona. — Az új ezredparancsnokkal Szlepovhoz mentek, a zászlóaljba.

— Az ezredtörzs, úgy tudom, három házzal odább van?

— Igen, de aligha talál ott valakit a hadműveleti ügyeletesen kívül. Előrement mindenki. Kísérjem el?

— Igen, legyen olyan szíves — mondta Lopatin, és felöltötte a köpenyét. — Hát ez a köpeny vajon kié? — kérdezte.

— A politikai tiszté. Úgy látszik, nem akarta magát felkelteni.

Nyirkos idő volt kint az utcán, szemerkélt az eső. Az ügyeletes azt állította, hogy valamennyien kimentek Szlepovhoz, a zászlóaljba, ott van az ezred megfigyelőállása is, közvetlen mellette.

— És a támadást talán elhalasztották? Miért ilyen nagy a csend? — kérdezte Lopatin.

— Miért halasztották volna el? — kérdezte sértődötten az ügyeletes. — Két löveget zsákmányoltak, hat aknavetőt, vagy kilencven foglyot ejtettek, egy német tüzérhadnagyot beszállítottak a hadosztálytörzshöz. Megy itt minden, mint a karikacsapás.

— De mitől ilyen csendes minden? — kérdezte Lopatin.

— Magam is csodálkozom rajta — válaszolta az ügyeletes, és a felhőtlen, fiatal arcára kiült a töprengés. — Rendszerint, ha valamit elfoglalnak tőlük, késő estig a legkülönbözőbb féle és fajta fegyverekkel lövöldöznek, vigasztalják magukat, ma pedig csend van. Lám, így él az ember, és fogalma sincs róla, mit tartogat számára a holnap . . .

— Messze van-e az ezred megfigyelőállása? És egyébként hány kilométerre van innét az első vonal? — kérdezte Lopatin. — Tegnap kint jártam a politikai tiszttel, de a sötétben nem tudtam tájékozódni.

— Egyenest két kilométer, a megfigyelőállásig öt. Ott van az oldalszárnyon — az ügyeletes kihívta az összekötőt, hogy megkérdezze, tudja-e, melyik Szlepov parancsnoki állása.

— Jártam ott — válaszolta közömbösen a vöröskatona.

— Nem tévednek el?

— Már hogy tévednénk el? Jártam ott.

Lopatin elköszönt az ügyeletestől, és a vöröskatona, vállára vetve puskáját, a hátát meghajtva az apró

szemű, szitáló esőben, elindult Lopatin mellett, a latyakos utcán.

Ahogy elhaladtak a házikó előtt, ahol Lopatin az éjszakát töltötte, eszébe jutott Levasov köpenye, melyett miatta hagyott ott, és most agyonázik egy szál gimnasztyorkában. Bement a házikóba, magához vette Levasov köpenyét, és továbbindult. Sáros, csúszós volt az utca. Nem messze a tanya mögött emelkedni kezdett az út, mindkét oldalát lábon álló kukoricaföldek szegélyezték. Az eső ellenére fojtó bűz szállt a levegőben.

— Nem temetnek, ugye? — kérdezte Lopatin az összekötőtől.

Az csak legyintett, mintha ezzel az egyetlen mozdulattal bármilyen kérdésre válaszolhatna. Felkapaszkodtak a dombra, a tetejéről most már az egész mezőt láthatták. Fekete volt és agyonturkált, mintha a gulya taposott volna végig rajta, és ezen az egész óriás, sáros mezőn, melynek sarából kiálltak a megsárgult kukoricaszárak, végig, amerre a szem ellát, hullák hevertek.

Lopatin néhány lépést ment előre, hogy letérjen az útról.

— Állj! Ne menjen tovább! — kiáltott rá az összekötő.

— Miért? — érdeklődött Lopatin.

— Ez itt aknamező — magyarázta az összekötő. — Amikor a románok támadtak, visszavonultak a második vonalból a harmadikba, és a saját aknamezejükön robbantak fel. Az út mentén megtisztítottunk

egy csíkot, de arrébb nem szedtük fel az aknákat. Ketten továbbkeresgéltek és felrobbantak.

Lopatin megállt, és néhány percig ott állt mozdulatlanul. Hullák hevertek mindenfelé. Valószínűleg itt egy egész zászlóalj, több száz ember pusztult el egyszerre.

— Őrnagy elvtárs — szólalt meg az összekötő, amikor látta, hogy Lopatin egyre csak áll, letérve az útról. — Ez nem alkalmas időpont... inkább jöjjön vissza, lépjen a lábnyomokba, mint hogy oda bemenjen.

Lopatin engedelmeskedett, megfordult, és sorra egymás után belelépett a már vízzel telt, mély, fekete lábnyomokba, visszament az útra.

Tehettek még vagy száz lépést, amikor hátulról felnyerített egy ló, és odahallatszott, ahogy cuppogott a sár a kerekek nyomán. Egy bricska érte utol őket, apró termetű lovacskával. Az elülső ülésen, erősen szorítva a gyeplőt, egy lány ült, ügyesen összehúzott köpenyben, lábán formás csizmában. Amikor Lopatin és az összekötő mellé ért a kocsi, a lány visszafogta a lovát.

— Vigyem el, őrnagy elvtárs?

— Attól függ, hová megy? — mondta Lopatin.

A lány megmondta, hogy a második zászlóalj kötözőhelyére igyekszik.

— Messze van innen az ezred megfigyelőállása?

— Vagy hétszáz méternyire — felelte hadarva az összekötő, megelőzve a lányt. Remélte, hogy az őrnagy a bricska mellett dönt, és őt visszaengedi.

— Rendben van, én is megyek — szólalt meg Lopatin. — Maga pedig induljon vissza. Köszönöm szépen — intett az összekötőnek, lábát feltette a törött vas-lábtartóra, és beszállt a bricskába.

— Csak vigyázzon, meg ne üsse magát. Ott géppuskák vannak — mondta a lány.

Valóban, a bricska fenekére szórt széna közül két géppuska emelkedett ki. Lopatin arrébbtolta a fegyvereket, leült, a lány meglegyintette a lovat a gyeplővel, és a bricska továbbgördült az úton.

— Maga tábori felcser? — érdeklődött Lopatin, amikor meglátta az egészségügyi táskát a lány mellett az ülésen.

— Igenis — mondta a lány, anélkül hogy Lopatin felé fordult volna.

— És hogy hívják? — kérdezte Lopatin, aki nem szokta meg, hogy katonai rangjelzése szerint szólítson meg egy nőt.

— Tájának hívnak, Taiszjának.

— És miért szállít géppuskákat?

— Odesszába mentem gyógyszerekért, és a politikai tiszt meghagyta, hogy a Januári Műhelyekből hozzak el két géppuskát, javítani voltak.

A lány most sem fordult meg. Szép lány volt, tudta is, és megszokta, hogy mindenki igyekezett szóba elegyedni vele. Lopatin elhallgatott.

— Maga a hadosztálytörzstől jött? — érdeklődött a lány, elsőnek szakítva meg a csöndet, és most megfordult.

— Nem — volt a kurta válasz.

— A hadseregtől?

— Nem.

— Honnan?

— Moszkvából.

— Moszkvából? — A lány kíváncsian pillantott rá. — Régen?

— Másfél hónapja.

— Azt beszélik, hogy Moszkvát alaposan szétbombázták.

— Hazudnak.

— És maga ott volt a bombázások alatt?

— Ott voltam.

— Félelmetes lehetett, ugye? — kérdezte a lány.

— Ott borzasztó, ahol nem mi vagyunk — mondta Lopatin rövid hallgatás után.

— Lehet, hogy igaza van. Eleinte az egészségügyi zászlóaljból semmiképp nem akartam átmenni a harcoló zászlóaljba, szinte sírtam, de most már megszoktam.

Mindketten hallgattak egy darabig.

— Ide figyeljen, Tája — szólalt meg Lopatin.

— Tessék?

— Maga önként ment ki a frontra?

— Nem, mozgósítottak.

— És ha nem mozgósították volna, akkor is kimegy?

— Nem tudom.

— Talán szerelmes valakibe? — kérdezte, miután vagy száz lépésnyit haladtak előre szótlanul.

— Akit én szeretek, az nem itt van — mondta a lány, és haragosan rácsapott a lóra.

Elkanyarodott az út, és a bricska egy akácültetvényhez közeledett.

— Mondja csak . . . — kezdte Lopatin.

És abban a pillanatban végleg kiment a fejéből, amit akart kérdezni a lánytól.

Egy lövedék süvített el a fejük fölött, és a bricska mögött, a távoli mezőn felrobbant. A lány leugrott a bricskáról, az öklére csavarta a gyeplőt, egész a ló pofájáig, úgy tartotta a megrémült állatot. Amikor a második lövedék robbant, Lopatin még mindig fent ült a kocsiban.

— Szálljon le, mit csinál! — kiáltott rá a lány.

Mászott lefelé, beleakadt a törött lábtartóba, és beleesett a sárba. Levasov köpenyét a kezében tartotta. A fejük fölött ismét elsüvített valami; a lány eldobta a gyeplőt, és lehasalt a földre. A ló nekilendült és eliramodott. Lopatin arca egy vonalba került a lány csizmájával.

A negyedik lövedék az úton robbant fel, a ló a hátára zuhant, ide-oda forgolódott, lábával kalimpált.

— Jaj! — kiáltott fel a lány.

— Nem sebesült meg? — kérdezte Lopatin.

A lány nem válaszolt, csak a fejét rázta és szipogott. Félt, és nagyon sajnálta a lovat. Közben felrobbant még egy lövedék, és Lopatin lehunyta a szemét. Eltelt egy perc, több robbanás nem hallatszott. Lopatin rúgást érzett a hátán. Felnyitotta a szemét. A lány felkönyökölve, enyhén a hátába bökött a csizmájával.

— Jaj, azt hittem, megölték — mondta, amikor felemelte a fejét. — Bocsásson meg.

Néhány percig még fekve maradtak.

— Menjünk tovább az akácoson át — mondta a lány, amikor Lopatin felemelte a fejét —, arra vannak óvóárkok.

Lopatin felállt, és körülkémlelve, mintha előre észrevehetnék a feléjük szálló lövedéket, odamentek a felborult bricskához. A lónak fel volt szakadva a hasa, és levált az egyik lába, bár először, amikor a ló elesett, Lopatin úgy látta, mintha mind a négy lábával rúgkapálna. A lány a kimúlt állatra pillantva, felsóhajtott, felvette az útról egészségügyi táskáját, letörölte a köpenye szélével, és gondterhelten kutatni kezdett benne.

— Nem törött el — mondta örvendezve; egy kis üvegcsét vett elő a táskából, és megrázta. — Jaj de féltem, hogy eltörik.

— Mi ez? — kérdezte Lopatin.

— Hajszesz. Odesszában szereztem a gyógyszertárban. A hajamnak, különben sosem tudnám megmosni.

— Gyerünk — szólalt meg Lopatin.

— A géppuskákat vigyük magunkkal — figyelmeztette a lány.

Lopatin megfeledkezett róla, de a lánynak eszébe jutott.

A bricskából kiesett géppuskák ott hevertek az útra szóródott széna között.

A lány felhajította az egyiket a vállára. Lopatin

fel akarta venni a másikat, de zavarta Levasov köpenye.

— Vegye fel a másik köpenyt is — tanácsolta a lány.

Lopatin engedelmesen magára öltötte Levasov köpenyét, felvette a géppuskát, és ügyetlenül a melléhez szorítva, cipelte.

Az akácosig volt még vagy száz méter.

— A mi zászlóaljunkat lövik — szólalt meg a lány, és abba az irányba nézett.

Lopatinnak ismerős fájás állt a gyomrába — a robbanások füstje épp ott szállt felfelé, ahová néhány perc múlva mindkettőjüknek meg kellett volna érkezniük.

6

Mielőtt az egész arcvonalon megdördültek volna a német tüzérségi ágyúk, Kovtun és Levasov a megfigyelőállás melletti csalitban üldögéltek, lábukat a lövészárokba lógatva, reggeliztek, megették, amit isten adott: száraz kenyeret, keménytojást és a magukkal hozott juhsajtot. Ennél többet, ahogy ezt Levasov feltételezte, itt Szlepovnál még az isten sem küldhetett.

Az ezred parancsnoka és politikai tisztje meg volt elégedve egymással és az első, közösen végigharcolt csatával. A támadás jól sikerült, a román „nyelvet" valamivel több mint egy óra alatt levágták, a veszteség pedig, minden várakozás ellenére, nem volt nagy. Levasov személyesen részt vett a támadásban, és most

kellemes fáradtságot érzett. A körültekintő Kovtun nyomban a csata után megparancsolta a tüzéreknek, hogy készítsék elő a lőelemeket a zárótűzhöz az elülső peremsáv új vonala előtt, és a törzsparancsnokot elküldte a szomszédokhoz, a tengerészezredhez, hogy személyesen ellenőrizze az összeköttetést. Csak ezután ült le reggelizni; de azért nagy gyönyörűséggel falatozott, hangosan csámcsogva pusztította a fehérlisztből sütött kenyér serclijét.

— Különös dolog ez a támadás — szólalt meg Levasov, belemártva a tojást a sóba, mely kis halomban állt az újságpapíron. — Alig teszel meg egy fél versztát, aztán meg visszafelé járod meg ugyanazt az utat, és a lábad húz, akár az ólom, mintha körbejártad volna a világot. Veled is így szokott ez lenni?

— Én még nem vettem részt támadásban — vallotta be becsületesen Kovtun.

— Vajon mit csinál most Muradov? — kérdezte Levasov, miután felfalta a tojást, és lesöpörte a héját a térdéről. — Él-e vajon, mit gondolsz?

— Él — mondta határozottan Kovtun, nem azért, mintha biztos lett volna ebben, hanem azért, mert ma általában jól mentek a dolgok. — Él — ismételte még egyszer —, nem kell mindenkinek meghalni. Olyanok is lesznek, akik elkezdték és be is fejezik a háborút.

— Ebben az évben aligha verjük szét őket — mondta Levasov. — Még akkor se, ha már a holnapi naptól fogva megkezdhetnénk az ellentámadást, olyan erővel, ahogy ők jöttek ellenünk, még akkor is eltartana három hónapig, míg a határhoz érnének.

Kovtun nem válaszolt egy szót sem, és rövid hallgatás után rámutatott a Levasov mellett álló üvegre.
— Maradt benne víz?

— Egy kevés. Igyál.

Kovtun kihúzta a dugót, három aprót kortyintott, és ismét visszadugta.

— Muradov így mondta — tért vissza gondolatban a volt ezredparancsnokhoz Levasov. — Ami a vizet illeti, nálunk Odesszában csak az állványos géppuskáknak megy jól a soruk, csak ők ihatnak kedvük szerint.

— A saját üvegemet ottfelejtettem — mentegetőzött Kovtun.

— Most megint van min nyugtalankodnod!

— De én nem nyugtalankodom emiatt — mondta Kovtun. — Azért nyugtalankodom, miért van csend?

— Nesze neked, csend — kiáltott fel élénken, sőt vidáman Levasov, amikor egy perc múlva elsüvített az első lövedék a fejük fölött.

De aztán elmúlt még néhány perc, és a vidám hangulatnak, mellyel Levasov az első lövedékek süvítését fogadta, vége lett. A tüzérségi tűzhöz aknavetők csatlakoztak, a tüzelés egyre fokozódott, már ott voltak az első halottak és sebesültek.

— Figyeljenek, nem hallok! — kiáltotta a kagylóba a telefonos, tehetetlenül pillantva Kovtunra.

Kovtun maga vette át a hallgatót, de a lövedékek megállás nélkül tovább robbantak. A rövid szünetben meghallotta Jefimov hangját, aki arról érdeklődött, elég jól biztosították-e a románoktól megszerzett ál-

lásokat, és mi a helyzet a jobbszárnyon levő hadosztállyal, melyet a tüzérség különös erővel csépel.

— Innen látom az egészet! — kiáltotta a kagylóba Jefimov, aki nyilván már nem a hadosztálytörzsben tartózkodott, hanem a szomszédoknál.

— Mindjárt odamegyek magam is! — kiáltotta Kovtun, de a választ már nem hallotta, megszakadt az összeköttetés.

— Várj az indulással! — kiáltotta túl a robbanások hangját Levasov, és a vállánál fogva megrántotta. — Semmi baj se lesz a harmadik hadosztálynál! Ott van Malcev, aki megfelelő ember.

— Megfelelő vagy nem megfelelő, de ha egyszer azt mondtam a hadosztályparancsnoknak, hogy megyek, akkor mennem kell — mondta Kovtun, megigazította a sapkáját, és elindult a lövészárokban.

Kovtun elment. Eltelt tizenöt, húsz, harminc perc, de a tűz csak nem csökkent. Az elülső peremsáv sárga dombocskái mögött teljes erővel működött néhány tucat löveg és aknavető.

„Valahonnan idevontatták" — gondolta magában Levasov, és miután a telefon ismét működött, és összekötötték Szlepovval, megkérdezte tőle, felkészült-e a románok ellentámadására.

— Mi mindig készen állunk — felelte a telefonba Szlepov tömör, nyugodt basszusán. — A hadosztályparancsnok az ezredparancsnokot keresi telefonon. Nincs ott maguknál?

— Elment a harmadik zászlóaljhoz — mondta Levasov.

— Csak ezt akartam — mondta Szlepov. — Ja igen, komisszár elvtárs!

— Tessék? — kérdezte Levasov, aki már éppen le akarta tenni a kagylót.

— Az újságíró elindult magukhoz az összekötővel együtt. Nem ért még oda?

— Mi az ördögöt csinálok itt vele? Nem tudta magánál tartani, amíg tart ez a lövöldözés?

— A maga parancsára hivatkozott, hogy magához kell mennie.

— Hazudik — jelentette ki Levasov.

— Én meg hittem neki. Nincs több mondanivalóm.

— Ha nincs több, akkor nincs több — mérgelődött Levasov, és letette a hallgatót. — Aggyisten — fordult Lopatinhoz, aki épp abban a pillanatban zsákként zuhant be a lövészárokba. — Már csak maga hiányzott innét!

Lopatin sárral befröcskölve, két köpenyben, rendkívül esetlenül nézett ki.

— Hirtelen nem is tudom, hogy tituláljam magát — nevetett Levasov, amikor meglátta a köpenyeken a kétféle rangjelzést és a különböző paszományokat. Csak amikor ezt kimondta, jutott eszébe, hogy a második, a felső, az ő saját köpenye volt.

— Tessék, elhoztam — mondta Lopatin, az átélt rémülettől remegő kezével lehúzta magáról a köpenyt.

— Csak ezért mászkált ide? — kérdezte Levasov, átvéve köpenyét Lopatin kezéből, és maga mellé fektette a lövészárokban. — Maga meg húzódzkodjék lejjebb, mert lelövik a sapkáját, és ezután fedetlen

fővel tiszteleghet. Ülj le, ülj már le! — szólt rá éles hangon, és ahogy tegnap tette, megint áttért a tegezésre. Megbökte Lopatin vállát. — Tehát kijöttél megnézni, hogyan élünk itt ma? De a legjelentősebb emberekhez ma úgysem juthatsz el — fejével előttük gomolygó füstfalra mutatott. — Azok most ott fekszenek az első vonalban. És minden egyéb — egész Vladivosztokig — arra való, hogy nekik segítsen, magunkat is beleértve.

Rokonszenvesnek találta Lopatint, aki mégiscsak eljutott hozzá. — Van két románom a számodra — mondta vendégszeretően. — Akarsz beszélgetni velük? Elintézem.

— Miféle románok?

— Lövedéket hordanak a német ütegről, amit reggel zsákmányoltunk. Maguktól megadták magukat, és engedélyt kértek, hogy ágyúikkal egy másik német üteget lőhessenek. Azt mondták, ismerik az elhelyezését, jártak benne.

— Na, és mi lett?

— Kilőtték az egész lőszer tartalékukat! A többi foglyot beküldtem a hadosztályhoz, de ezeket itt tartottam. Éjszaka beszélni akarok velük. Bánt, hogy kevesen jönnek át hozzánk fegyveresen. Hol van hát a proletárszolidaritás, melyben annyi éven át hittünk, és ami engem illet, ez a hitem még ma sem hagyott el. Vagy rózsaszín megvilágításban néztük az életet, vagy jelenleg túlságosan nehéz a helyzetünk, és az embereknek nincs merszük átjönni a mi oldalunkra, vagy mit

tudom én! Egyre csak erre gondolok, és nem megy ki a fejemből. És neked mi a véleményed?

— Nekem? — Lopatin zavartan arra gondolt, hogy ha egyedül volt, még akkor is magába fojtotta ezt a súlyos kérdést, amely Levasovot gyötörte. De Levasov nem félt fennhangon beszélni róla.

— Hogy megörültem ennek a két románnak — folytatta Levasov, válaszra sem várva —, istenemre, jobban örültem nekik, mint az ágyúknak! Mert mi az ágyú? Vas meg vas. Pusztán brosúrákból nem élhet meg a politikai munkás! A politikai munkára a harcmezőn is fel kell készülni: láttál valamit, vond le belőle a következtetést! Mit gondolsz, így van-e?

— Szerintem így van — mondta Lopatin.

— Bizony, hogy így van — csettintett egyet Levasov, valakinek adresszálva a szavakat, akinek a véleménye szerint ez egyáltalán nincs így. — Harapnál valamit? Maradt még néhány tojás.

— Köszönöm, nem kérek — szabadkozott Lopatin —, ha csak a te kedvedért nem.

— Én egész éjszaka nem érek rá. Félek, hogy ellentámadást kapunk.

Jobbfelé figyelt, ahol különösen erős volt a tüzérségi tűz, és összeráncolta a homlokát.

— Az ezredparancsnok odament. Nyugtalan vagyok miatta.

— Az új? — kérdezte Lopatin.

— Az új. Akkor érkezett, amikor te aludtál.

— Rendes?

— Majd harc közben meglátjuk — vont vállat Le-

vasov, és elvette a telefonkagylót, melyet a telefonos nyújtott át neki.

— Visszajött? — kiáltotta a telefonba. — De minek engedted el? Tőled az út végig sík területen vezet! Innen látom, hogy lövöldöznek rá. — A kagylót a fülén tartva, ismét jobbra pillantott. — Mondhattad volna neki, hogy várjon! Ha így tesztek, megint ezredparancsnok nélkül maradhattok! — Levasov ingerülten a combját csapkodta.

Lopatin Levasov mellett állva a lövészárokban, az eget kémlelte. Köd volt, esett az eső, a felhők leértek egész a földig. A felhők közül, óriás halhoz hasonlóan, egyesével bukkantak elő a Junkersek; a pilóták nyilván féltek ilyen alacsonyan saját bombáik robbanásától, kinézték maguknak a célpontokat, és visszaszálltak a felhők közé, hogy néhány másodperc múlva, ugyancsak a felhők közül, most már láthatatlan gépekről a földre zúdítsák bombáikat.

— Már volt részed bombázásban? — kérdezte Levasov, letéve a telefonkagylót, először az égre, majd Lopatinra tekintve.

— Volt — mondta Lopatin, a Nyugati Frontra gondolva és arra, hogy több bombázásban volt része, mint Levasovnak.

— Nem félsz?

— Félek. És nagyok a veszteségeitek az ezredben?

— Még nem közölték az egészet. A harmadik hadosztályt telitalálat érte a lövészárokban. Egyszerre haraptak a fűbe tizenegyen! — mondta keserűen Le-

vasov, és elismételte, hogy nyugtalanítja az ezredparancsnok sorsa.

— Hiszen itt vagyok — szólalt meg Kovtun. Épp akkor mászott be a lövészárokba.

Köpenye csupa agyag volt, tányérsapkájának esés közben levált a sildje, arca telefröcskölődött sárral.

— Megjött . . . — Levasov káromkodott, ahogy csak tudott, de hangja tele volt kedvességgel, sőt gyöngédséggel; elővette piszkos zsebkendőjét, beleköpött, és letörölte vele Kovtun arcát. — Épp most hordtam le Malcevot, miért nem tartott vissza. Megszorongattak útközben?

— Kicsit megszorongattak — ismerte el Kovtun, erőltetetten mosolygott, és ránézett az ismeretlen, hosszú orrú, sovány férfira, akinek sötétzöld paroliján őrnagyi rangjelzést látott.

Levasov megmondta, hogy Lopatin az, a Krasznaja Zvezda tudósítója.

— Jó napot kívánok, Lopatin elvtárs — szólalt meg Kovtun a legtermészetesebb hangon. — Ne haragudjon, nem tudom az apai és a keresztnevét.

— Vaszilij Nyikolájevics.

— Próbálja meg felhívni a hadosztályparancsnokot, ott van a szomszédoknál — szólt Kovtun a telefonoshoz, majd ismét udvariasan Lopatinhoz fordult:

— Hogy tetszik erre mifelénk, Vaszilij Nyikolájevics?

Lopatin azt hitte, hogy az ezredparancsnok tréfálkozik, de Kovtunnak eszébe se jutott a tréfa. Még soha életében nem volt dolga újságíróval, és csak azért

tette fel az adott körülmények között oly furcsán hangzó kérdést, hogy mondjon valamit. Gondolatai egész másutt jártak ebben a pillanatban. Azon töprengett, hogy a románok ellentámadása ellenállhatatlanul közeledik, és e pillanatban képtelen lett volna másra gondolni.

— Százados elvtárs, kapcsolom — kiáltotta a telefonos, és Kovtun felkapta a hallgatót, közömbös arca feszültté vált.

— Itt Kovtun beszél, jelentést teszek. Az én arcvonalam előtt a románok támadásra készen gyülekeznek a terepszakaszon.

— Hadd gyülekezzenek — mondta Jefimov. — Nálunk is itt gyülekeznek, várunk. Előkészítették a zárótüzet?

— Igenis.

— Akkor hát várjanak. Most még egyszer-kétszer bombázni fognak, és aztán kezdik meg az általános támadást. Fogságba ejtettünk egy tisztet. Azt hajtogatja, hogy ma reggel megkavartuk valamennyi kártyájukat. Kilenckor akartak támadni, és át kellett tenniük tizenhárom órára. Ha nem halasztják el még egyszer, akkor tíz perc múlva megindulnak. Minden jel arra mutat, hogy nem maguknál támadnak, hanem itt, ahol én vagyok. Úgyhogy ne idegeskedjenek különösképp.

— Nem idegeskedünk — felelte Kovtun.

— Tegyük fel, igazat mond, de a hangjából mást hallok — vágott vissza Jefimov. — Ismétlem, nincs különös okuk az idegeskedésre. Amint felmértem itt

a helyzetet, átmegyek magukhoz. Sok szerencsét. Végeztem.

Kovtun a helyére tette a kagylót, és tenyerével megtörölte az arcát.

— Valahogy aludni volna kedvem — mondta. — A hadosztályparancsnok azt mondta . . .

— Mindent hallottam — vágott közbe Levasov, aki a beszélgetés alatt ott állt mellette, és közel hajolt a hallgatóhoz.

— Akkor hát várni fogunk — mondta Kovtun, még egyszer letörölte az arcát a kezével, és ásítva Lopatinhoz fordult:

— Sokáig marad itt az ezredünknél? — Kovtun arca ismét unott volt. Idegei megfeszültek a támadás előtt; és egyre erősebben úrrá lett rajta az ásítás.

— Maradok. A hadosztályparancsnokuk itt adott nekem találkát. Idejön?

— Azt mondta, hogy idejön — mondta Kovtun, és Levasovhoz fordult. — Tegnap azt reméltem, hogy az egész első napot itt tölti majd nálunk.

— Mi az, talán dajkára van szükséged? — gúnyolódott Levasov.

— Szükségem nincs rá, de mégis nyugodtabb volnék.

— Ezt aztán nem vártam volna tőled — mondta csalódottan Levasov.

— Hát mit vártál tőlem, talán azt, hogy hazudok neked?

A ködből kivált egy Junkers, leadott egy géppuskasorozatot, alacsonyan elhaladt a föld felett, majd meredeken felszállt, és eltűnt a ködben.

— Bennünket szemelt ki — mondta Levasov. — Mindjárt a fejünkre zúdít egy zsák nyavalyát! Egykettő, gyorsan! — kiáltotta el magát. Megragadta Lopatint a vállánál fogva, és lefelé nyomta.

Az egyik bomba olyan közel robbant, hogy Lopatin szinte nem is hallotta a süvítését, csupán a légnyomást érezte, mely a lövészárok fenekére lökte. Feltápászkodott, felült, és hirtelen megfájdult arcához emelve kezét, ujjai először egy szemüvegdarabkát érintettek, majd valami puha és nedves dolgot.

— Szerintem megsebesültem — mondta, nem merte kezét elvenni az arcáról, nehogy újabb fájdalmat okozzon magának, és csak a jobb szemével pillantotta meg közvetlen közelről Kovtun sápadt, szögletes arcát.

Kovtun a tettek embere volt.

— Vegye el onnét a kezét! — mondta nyugodtan, megszorította Lopatin csuklóját, és erővel elhúzta a kezét az arcától.

— Üljön nyugodtan!

És Lopatin a jobb szemét forgatva, meglátta, ahogy Kovtun hosszú ujjai az ő arcához közeledtek. Kovtun levette Lopatinról bevéresedett törött szemüvegét, és bal kezében tartva a szemüveget, ujjaival ismét Lopatin arcához közeledett, és kirántotta az alsó szemhéjába fúródott üvegszilánkot.

— Tessék, kellett neked az ezrednél maradnod — szólalt meg bosszúsan Kovtun mögül Levasov. Most, hogy Kovtun már elengedte Lopatin csuklóját, az újságíró ismét az arcához és szeméhez szorította a kezét.

Maga sem tudta, miért tesz így, de szerette volna letakarni a sebesült részt.

— Felületi sérülés... karcolás. A szeme pedig ép, csak a légnyomástól bedagadt — nyugtatta Kovtun. — Nem lát vele semmit?

— Semmit.

— Csupán bedagadt — ismételte meg Kovtun. — Jó volna egy felcser, ugye?

— Már elküldtem érte — mondta Levasov.

Ugyanaz a Taiszja mászott le nagy sietve a lövészárokba, akivel Lopatin az ezred törzsből együtt érkezett. Kényelmesen leültette Lopatint, aki fájdalmában a fogát vicsorgatta, amikor a géz az arcához ért, és hallotta a hidrogénhiperoxid sistergését.

— Nincs semmi baj, őrnagy elvtárs! Mindjárt, mindjárt! Egy perc, egy percecske az egész — nyugtatta a lány, kétszer mondva ki minden szót, közben ügyesen és gyorsan felrakta az ideiglenes kötést.

A bombázás után nyomasztó csönd ült a frontra. Már jónéhány perce tartott ez a csend.

— Gyerünk! — kiáltott fel izgatottan, szinte idegen hangon Kovtun, és ugyanezen a hangon adta ki a telefonparancsot: — Nyiss tüzet!

A lövészárok fölött elsüvítettek a lövedékek, és elöl lecsapódott az első sorozat, füsttel árasztva el a támadó román láncokat.

Lopatin felállt a lövészárokban, és fájdalmát leküzdve, jobb szemével hunyorgatva, előrefigyelt.

— Belkina! — kiáltotta rekedten Levasov; az ő hangja is idegen volt és elváltozott. — Kísérje el az

őrnagyot a csalitos területen az én tankomig. És vigyék egyenest az egészségügyi zászlóaljba!

— Itt maradok! — jelentette ki Lopatin, akinek hirtelen elszállt minden kedve, hogy kimozduljon a lövészárokból.

— Akkor hát menjen a... — mondta Levasov harag nélkül, de szigorúan. — Belkina, teljesítse a parancsot! Szállítsa el a sebesültet, és jöjjön vissza.

— Hallgasson meg, Levasov elvtárs... — kezdte Lopatin.

— Elég volt a beszédből! — szakította félbe Levasov. — Nincs időm magával foglalkozni. Nem látja, hogy támadás van?! — Kihajolt a lövészárok mellvédjén, szeméhez emelte a távcsövet, és arról is megfeledkezett, hogy Lopatin a világon van.

7

Mialatt Lopatin Levasov „tankján" az egészségügyi zászlóaljhoz hajtott, sorozatos román támadások követték egymást. A maximokban felforrt a víz, néhányszor a gránáthoz is folyamodtak. Először Levasov, majd később Kovtun két ellentámadást is indított, több tucat emberrel — bevetették a tartalékot. A második ellentámadás során Kovtun vállát keresztüllőtték, de összeszedte utolsó erejét, és átkúszott a megfigyelőállásig. Sápadt volt, és verejtékezett, ahogy ráborult a nehéz test súlya alatt botladozó harcos vállára.

Levasov úgy fogadta, mintha ő volna az oka a történteknek.

— Küldjétek ide Taiszját! — kiáltotta Levasov, ahogy leültette Kovtunt. — Kovtun, Kovtun, hát mi történt veled?

Kovtun elsimította homlokából ázott fürtjeit — harc közben lerepült a sapkája —, ajkával levegő után kapkodott, szaporán és szaggatottan lélegzett. Mit is felelhetett volna? A harc elcsendesedett, a támadásokat visszaverték, úgy látszik, teljesítette, amiért küldték. Erősen érintette a politikai tiszt izgalma, de nem olyan természetű ember volt, aki ezt kimutatja. Aznap többször is úgy érezte, hogy megölik, és a szokottnál gyakrabban gondolt a Kaukázusba evakuált családjára, mely nagy volt, és a levelek alapján ítélve, rossz körülmények között élt. Most is ők jutottak az eszébe, és megkönnyebbült szívvel gondolt arra, hogy csak megsebesült, és mégse ölték meg.

A lövészárokban ült, derékig meztelenül, és most meglátszott rajta, hogy eljárt felette az idő, a fején egyetlen szál ősz haj se volt, de a melle csupa ősz.

Taiszja szorosan átkötözte a törzsét körös-körül, a hóna alatt, a vállán keresztül és ismét körül a törzsén, de akárhányszor csavarta is át a kötszert, minden alkalommal átvérződött, és úgy tetszett, hogy feltekerhet egy egész fehér kötéshegyet is, a vér mégiscsak átüt rajta.

Kovtun úgy érezte, mintha nem is kötöznék, csak egy nagy, fehér valamibe forgatnák bele, amely alól egyre kevésbé látszik ki. Lehunyta a szemét, és mi-

vel érezte, hogy mindjárt elájul, összeszedte hát minden erejét, és elmosolyodott.

— Nem kell annyi kötszert elpazarolni — mondta. — Úgyse tudsz elálcázni — és mélyen belenézett a lány fáradtságtól verejtékező, szép arcába. „Milyen szép" — gondolta, és értelmetlenül azon sajnálkozott, hogy nem marad itt, beszállítják a kórházba, onnan talán végleg elviszik Odesszából, és már soha többé nem látja ezt a szép lányt, aki most a kötést rakja rá.

— Az én parancsnokságomnak aztán befellegzett — sóhajtotta, és ismét lehunyta a szemét.

Levasov a kötést figyelte és káromkodott.

— Egy nap alatt a második parancsnokomat viszik el, a paraziták!

— A csatát megnyertük, és ez a lényeg — mondta Kovtun, felnyitotta a szemét, és elsőnek pillantotta meg a lövészárokba érkező Jefimovot.

Jefimov most is olyan volt, mint máskor. Esetlen gimnasztyorkája, gallérján ferdén felvarrt, zöld csillagokkal, rátapadt a hátára, karja fekete kendővel volt felkötve, lovaglópálcájával csizmáját csapkodta. Odaérve, szótlanul megszorította Kovtun bal kezét, és felemelte a telefonkagylót.

— Adja a huszonhármason keresztül a kettest!

A huszonhármas volt a hadosztálytörzs, a kettes a hadseregtörzs.

— Itt Jefimov beszél — szólalt meg, türelmetlenül tartva vagy fél percig a telefonkagylót. Izgalmában nem használta a fedőnevét. — Visszavertük őket. Nagy veszteségeink vannak. — Egy pillanatra Kovtun felé

fordult. — Két ezredparancsnok, a kilencvennegyedik parancsnoka légnyomást kapott, a másik, a kilencvenötödiké megsebesült. De visszavertük őket! Letaroltuk az ellenséget, akkora vesztesége van, amilyent még magunk se láttunk. Köszönöm! — mondta és még vagy egy percig hallgatta, amit a telefonban mondanak neki. — Köszönöm! — ismételte. — Tizennyolckor nem tudok, de tizenkilenckor ott leszek. Szedje össze. Rendben van. Én is befejeztem.

— Reménytelen ez a toldozgatás-foldozgatás! — sóhajtotta, és nemcsak a sorból kidőlt Kovtunra gondolt, hanem a Haditanács tagjával folytatott előbbi telefonbeszélgetésre is. A Főparancsnokság jóváhagyta az ő parancsnoki kinevezését, de döntenie kellett, kinek adja át a hadosztályt. Sóhajtott még egyet, és szólt a telefonosnak, hogy kapcsolja össze Szlepovval, a második zászlóalj parancsnokával.

— Te pedig, Levasov — fordult a komisszárhoz, miközben a telefonos a kért számot hívta — küldj valakit, hogy előkészítse a kis teherkocsimat.

— Csak tűz alá ne vegyék — mondta Levasov.

— Azt nem veszik — bizakodott Jefimov, és megint Kovtunhoz fordult: — Nagyon fáj?

— Nem tudom, vezérőrnagy elvtárs, még ilyesmiben nem volt részem.

— Nincs értelme, hogy az ápolónőre várakozzál, beülsz a kocsim vezetőfülkéjébe, és mehetsz egyenest az első városi kórházba. A városé volt, aztán a miénk lett. A fél hadosztályt már ott állították talpra.

— Hát magával mi lesz? — sürgette a telefonost. — Hol van Szlepov?

— Azt jelentették, hogy kiment a századhoz. Mindjárt kapcsolják.

— Úgy gondolom, hogy egyelőre Szlepovot tesszük a maga helyére az ezredben — fordult Kovtunhoz Jefimov. — Mi a véleménye róla?

— Még nem volt időm rá, hogy véleményt alkossak, vezérőrnagy elvtárs.

— Különben ez igaz — helyeselt Jefimov. — Nem baj, ha visszajön a kórházból, majd megteszi!

— Vigasztaljon meg, vezérőrnagy elvtárs.

— Hát persze, a sebesültet illik vigasztalni — mosolygott Jefimov.

— Az bánt, hogy aligha kerülök vissza a hadosztályhoz — tört ki keserűen Kovtunból.

— Miért? Vezényléskor jelenteni fogja: szeretnék régi alakulatomnál továbbszolgálni!

— A válasz az lesz, hogy nem vagyok hivatásos tiszt. Szolgált három hónapot az egyik csapatnál, szolgál majd tovább a másiknál. Meg aztán háború is van, miféle igényei lehetnek az embernek . . .

— Szerintem az ilyen igényeket háborús időkben sokkal inkább tekintetbe kell venni, mint békében. És az, akinek lehetősége volt arra, hogy figyelembe vegyen egy ilyen kérelmet, és nem tette meg, az ostoba! — jelentette ki haragosan Jefimov.

Kivette a telefonos kezéből a kagylót, megkérdezte Szlepovtól, hány perc múlva tud odaérni, megparan-

csolta, hogy adja át a zászlóaljat a helyettesének, és jelentkezzen nála.

Jefimov kis teherautója, maga alá taposva a bokrokat, odaért a futóárokhoz. Levasov és Jefimov segített Kovtunnak felmászni a lövészárokból. Bár a csalitban majdnem teljesen száraz volt a talaj, Kovtun a nagy vérveszteségtől mégis úgy érezte, hogy minden lépésnél valahonnan mélyről, a föld alól húzza fel a lábát.

Miután odavezette a teherkocsihoz, Levasov átkerült a kocsi túlsó oldalára, és onnan, a kormányon áthajolva segítette beszállni Kovtunt a vezetőfülkébe.

Kovtun arca elfehéredett a megerőltetéstől, mivel mégiscsak a saját lábán vergődött el a kocsiig.

— Gyógyulj meg — búcsúzott Levasov, és megcsókolta Kovtunt. — Az ezred miatt ne nyugtalankodj, vigyázunk. — Bármily rövid ideig is tartott az ezredben szövődött barátságuk, Levasov szerette volna hangsúlyozni, hogy mégiscsak barátság volt, és hogy megőrzi emlékei között.

— Köszönöm a jó szolgálatát, Kovtun százados! — mondta Jefimov, Kovtun sápadt arcába tekintve. — Maga pedig hajtson nagyon óvatosan, Timcsenko! — kiáltott hirtelen a gépkocsivezetőre. — Tudja, mit jelent óvatosan hajtani?

— Igenis! — volt a friss válasz, noha a három nap alatt, amióta Jefimovval járt, tökéletesen elfelejtette, milyen is az óvatos hajtás.

— Most megint kezdődik minden elölről, vezérőrnagy elvtárs — szólalt meg elszomorodva Levasov,

amikor a gépkocsi elment. — Nincs szerencséjük a kilencvenötösöknek.

— Hogy vélekedik Szlepovról? — kérdezte válasz helyett Jefimov.

— Ahogy parancsolja — mondta Levasov.

— Nekem te ne feleselj — szólt rá Jefimov. — Ismerem én a te természetedet. És amiért nem tanácskoztam meg veled előre a dolgot, azért nem fogok bocsánatot kérni, annál kevésbé, mert te is csak Szlepovot ajánlottad volna. Igaz vagy nem igaz?

— Igaz — mosolyodott el Levasov.

— Mit mosolyogsz?

— Természetesen volna még egy jelölt — mondta Levasov, és még mindig mosolygott.

— A régi nóta — mondta Jefimov tettetett haraggal a hangjában. — Csupán egy dolgot nem értek: mit akarsz tulajdonképpen kierőszakolni, dicséretet vagy dorgálást?

— Dorgálást, vezérőrnagy elvtárs. Bár, természetesen olyan esetek is előfordulnak az életben...

Levasov szavaiban célzás rejlett Jefimov múltjára vonatkozóan, aki abban az időben, mikor még a legnagyobb hévvel folyt a polgárháború, otthagyta a politikai munkát, és csapatszolgálatba ment át.

— A múltat ne idézzük — gúnyolódott Jefimov.

— Azt tudom, hogy egész ezredet úgyse bíz rám, de egy zászlóaljjal tisztességesen elboldogulnék — mondta Levasov.

— De nekem nem az kell, hogy egy zászlóaljjal elboldoguljon — tért át ismét magázódásra Jefimov. —

Szeretném azt hinni, hogy eljön az az idő, amikor egy egész hadosztály politikai tisztjeként is elboldogul. De ehhez ne igyon és ne káromkodjon annyit, kevesebbet bizonygasson, és jól jegyezze meg, a bátorságot nem nyilvánítani, hanem bizonyítani kell, és ami a legfontosabb, tanuljon meg háromig számolni magában, mielőtt kimond vagy megparancsol valamit.

— Miért háromig? — nem értette mindjárt Levasov.

— Azért, hogy közben ráérjen gondolkodni egy kicsit, betartva a normális folyamatot: először gondolkodjon, és aztán beszéljen, nem pedig fordítva. Itt van például Szlepov — messziről bólintva a futóárokban megjelenő, öles termetű, nyakigláb századosra, aki fején sisakkal, vállára vetett, terepszínű esőköpenyben közeledett — ő viszont ellenkezőleg, időnként túl sokáig gondolkozik. Azt tanácsolom, hogy kölcsönösen cseréljék ki tapasztalataikat. Jó napot, Szlepov!

Szlepov magas homlokú, hatalmas fejéhez emelte a kezét, és lassú, figyelmes tekintettel nézett Jefimovra. Mint a katonazenekar növendéke került tizenkilencben ugyanehhez az ezredhez. Huszonkét éve ennél szolgált, és mindig nagy nehézségek árán, de azért egyenletesen, fokról fokra jutott előre. Nem most találkozott először Szlepovval, és Jefimov hitte, hogy ez a kissé nehézkes, megfontolt ember az okos, de hirtelenkedő Levasovval közösen kitűnően elvezeti az ezredet.

— Vegye át az ezredet, Szlepov — mondta Jefimov, és alulról felnézett rá. Szlepov századosra kivétel nél-

kül mindenki felfelé nézett, mozdulatlan, szögletes, bárddal faragott arcába.

— Értettem — mondta Szlepov, kezét sisakjához emelte, és bár ez volt élete legboldogabb pillanata, egyetlen izom sem rándult meg az arcán.

8

Jefimov még egy teljes órát töltött a tűzvonalban. Egész nap, mialatt folyt a harc, ugyanúgy hadosztályparancsnoknak érezte magát, mint előzőleg, de most, hogy megtudta, hogy a hadsereg élére való kinevezése már megtörtént, percről percre inkább az elkövetkezők felé fordultak gondolatai.

Már a visszaúton, a megfigyelőállás közelében, a németek kilőtték szokásos vacsora előtti aknasorozatukat, majdnem eltalálták Jefimovot és mindenkit, aki vele volt. Jefimov alig tudott leugrani a „tank"-ról. Amikor felállt, megpillantotta Levasovot, aki a jobb kezével a bal karját tartotta.

— Mi az, megsérült? — kérdezte Jefimov.

Levasov felhajtotta gimnasztyorkája ujját, megtapogatta a bőre alá fúródott, apró szilánkokat.

— Semmi az egész, olyan, mint az elefántnak a bolhacsípés, a felcser majd kiszedegeti.

— Tudja mit — szólalt meg Jefimov —, már nagyon meguntam a magával való vesződséget. A legutóbbi alkalommal is megparancsoltam, hogy sebesülés után menjen be az egészségügyi zászlóaljba; akkor kisik-

lott a kezem közül, de most mennie kell! Azt hiszi magáról, hogy pótolhatatlan!

— Ugyan, ez is sebesülés? Röhej az egész, szalonkasörét! — tiltakozott Levasov, és újból megtapogatta a karját. — Maga befeküdt a kórházba a kezével? Tulajdonképpen inkább magát kellene beszállítani!

— Azt ugyan lesheted — mondta Jefimov.

Ismét beszálltak a „tank"-ba, és továbbindultak.

— Ide figyeljen — szólalt meg Jefimov néhány percnyi utazás után, már az ezredtörzs felé közeledtek. — Én most Odesszába megyek, és magát is elviszem magammal! Menjen a kórházba, látogassa meg Muradovot és Kovtunt, egyúttal szedesse ki a szilánkjait. Éjszakára jár az idő, az ezredben maga nélkül úgysem történik semmi. Így van, Szlepov?

— Igenis — hagyta helyben Szlepov.

Levasov nem szólt egy szót sem. Őszintén szólva, örült.

Az ezredtörzshöz értek, és Levasov szobájába lépve, Jefimov az órájára pillantott. Ahhoz, hogy tizenegyre Odesszába érjenek, tíz perc múlva ismét útra kellett kelniük. Leült az asztalhoz, kinyújtózott, és kért egy csésze teát.

Az ablak előtt megállt egy gépkocsi, és szélesre tárva az ajtót, Basztrjukov lépett a szobába, új derékszíjjal övezett köpenyben és sisakban.

— A győzelemre, Ivan Petrovics! — köszönt Basztrjukov, és le akarta venni a sisakját. Az álla alatt behúzott keskeny szíj azonban nem engedett, a sisak nem jött le, és Basztrjukov kénytelen-kelletlen hosz-

szasan húzgálta, lassanként tolva előre a kupájáról a homlokára.

— Jó napot! Jó napot! — felelt vissza Jefimov, figyelve ezt a műveletet, közben a teáját hörpintgette. — Mi újság nálatok a hadosztályban? — A hadosztálytörzsre gondolt. — Remélem, minden rendben van, veszteségük nincs?

— Minden rendben van — mondta Basztrjukov, végre levéve szerencsétlen sisakját. — Egész nap a patronálókkal veszkődtem. Reggel érkeztek, és mind rohant volna a tűzvonalba. Tudod, már-már erőszakkal kellett visszatartanom őket.

— Visszatartottad?

— Idehoztam. Mindjárt itt lesznek a teherkocsival — alig maradtak le tőlem. Azt mondják: addig nem megyünk vissza Odesszába, amíg nem voltunk a tűzvonalban! Úgy határoztam, hogy estefelé legalább ide, az ezredtörzsbe elhozom őket. Szerencsére most csend van — mondta Basztrjukov. — Ide hívhatjuk az embereket az első vonalból, hadd beszélgessenek!

Már kiheverte a sisakkal kapcsolatos balsikert, és most kényelmesen elterült a székén, az asztalra meg feldobta maga elé degeszre tömött tábori táskáját.

Belépett a szobába Levasov, aki az előbb elment valahová. Jefimov észrevette, hogy az elsősegélyhelyen beköttette a karját; gimnasztyorkájának a kézelője alól kilátszott a kötés.

— Ide figyelj, Levasov — szólalt meg hivatalos hangon, félig megfordulva, de köszönés nélkül Basztrjukov. — Mindjárt itt lesznek a patronálók. Én szándé-

kosan jöttem előre, hogy kellő időben figyelmeztesselek. Hívasd ide a legjobb embereidet az első vonalból. Mondjuk például... Meghúzta tábori táskája szíját, és nagy erőfeszítéssel kifelé ráncigált belőle egy vastag kockás füzetet.

— Ne fáradjon, hadosztály politikai tiszt elvtárs — szólt oda Levasov. — A legjobb embereimet én úgyis ismerem. Mindjárt idehívatom őket.

— Nos, mondjuk — kezdte Basztrjukov, mit sem törődve Levasov előbbi szavaival, és végre kihúzta a füzetet. — Nos, mondjuk — ismételte el megint, feltéve a szemüvegét —, a második zászlóaljból Korobkov.

— Korobkovot megölték — közölte az eddig szótlan Szlepov. — Ma reggel ölték meg.

— Megölték? — Basztrjukov a szemüvege fölött olyan szigorúan nézett Szlepovra, mintha az tehetne róla, hogy Korobkovot megölték, és ezért nem valósíthatja meg tervét, hogy oda hívatja. — Vagy Goroskin.

— Goroskin él, meglehet — mondta Szlepov.

— Gyerünk — fordult most Basztrjukov Levasovhoz —, állítsunk össze egy listát.

— Minek ide lista, hadosztály politikai tiszt elvtárs? — ellenkezett Levasov. — Egyszerűen felhívom innen a zászlóaljakat, és megmondom, kik jöjjenek.

— Neked mindig minden egyszerű, Levasov — mondta Basztrjukov. — Túlságosan is egyszerű neked mindig minden, de meg kell gondolnunk, kiket jelöljünk ki! Az odesszai proletariátus jön ide, arra van

szükség, hogy valóban az ezred legderekabb embereivel találkozzanak.

— A mi ezredünkben nincsenek mihasznák — makacskodott Levasov. — Még én is megteszem valahogy mások előtt, csak a maga szemében vagyok rossz.

Ez már nyílt pimaszság volt. Basztrjukov felállt, és idegen hangon felkiáltott:

— Vigyázz!

Levasov eltorzult arccal „vigyázz"-ba állt.

— No lám — szólt közbe Jefimov, és szintén felállt. — Levasov, menjen ki. És maga is, Szlepov. Majd hívatjuk magukat a hadosztály politikai tiszttel.

Levasov és Szlepov kiment a szobából.

— Te rontottad így el, Ivan Petrovics, a kedvencedet.

— Nem az én kedvencem, hanem az ezredé. Ez a dolog lényege. És téged egyáltalán nem érdekel, mitől van ez így? — vetette ellen nyugodt hangon Jefimov.

— Mindegy, ha rajtam múlna, már rég leváltottam volna a komisszári tisztségéből — mondta ingerülten Basztrjukov. — Levasov nem politikai tiszt, hanem huligán.

— Megállj csak, Sztyepan Avdejics — mondta az előbbi nyugodt hangján és határozottan Jefimov, kezét Basztrjukov vállára fektetve. — Természetesen, én nem akarom Levasovot mentegetni. Persze, nem helyes, ahogy most beszélt veled. De ez az ember egész nap harcolt, két parancsnokát vesztette el, ő maga is megsebesült...

— Ha megsebesült, menjen az egészségügyi zászlóaljba — mondta Basztrjukov.

Béketűrő ember volt a feljebbvalókkal szemben, de azt nem volt hajlandó elviselni, ha beosztottjai a lábára léptek.

— Éppen erről van szó — folytatta ugyanolyan csendesen és határozottan Jefimov. — Nem is a kötözőhelyre megy, hanem a kórházba. Én most indulok Odesszába, és engedelmeddel éjszakára magammal viszem, hogy bekötözzék a sérülését.

— És ki mutatja be a patronálóknak az embereket? Talán én? — pattant fel nyersen Basztrjukov. Bárhogy is haragudott Levasovra, mégse akarta, hogy elmenjen, és egyedül hagyja a patronálókkal.

— Engedd el — ismételte meg Jefimov. — Eljön velem, addig te majd helyettesíted itt. Töltsd el az estét a patronálókkal, éjszakára maradjatok az ezrednél. Úgyse jársz itt olyan gyakran. — Jefimov hangjából fagyos keménység csengett.

— De hát miről van szó? — engedte lejjebb a hangját Basztrjukov. — Kihoztam az ezredbe a patronálókat, és az ezred politikai tisztje nincs itt. Tönkreteszszük a találkozást!

Igazat mondott, és Jefimov ezt megértette. Ha Levasov elmegy, egyedül Basztrjukov vezetésével valóban nem alakul ki emberi kapcsolat a patronálókkal való találkozás során.

— Rendben van — egyezett bele Jefimov, némi gondolkodás után. — Maradjon itt. Csak arra kérlek,

amint elkísérted a patronálókat, küldd be azonnal a kórházba. Rendben van?

— Utána már miért is volna rá szükségem? — kérdezte teljes nyíltsággal Basztrjukov. — Természetesen elengedem. De te már indulsz is? — kérdezte, amikor meglátta, hogy Jefimov felteszi a sapkáját. — Nem várod be a patronálókat?

— Sajnálom, de nem tehetem — mondta Jefimov. — Tizenkilenc órára a hadseregtörzshöz hívattak — és gyorsan kiment a szobából.

Basztrjukov is kilépett Jefimov után, és már a nyelvén volt, hogy megkérdezze, amit napközben hallott telefonon a politikai osztály egyik munkatársától, Jefimov hadseregparancsnokká való kinevezéséről.

Basztrjukov személykocsija és Jefimov kis teherkocsija mellett egy teherautó állt, ezen érkeztek meg éppen a patronálók — a Januári Műhelyek munkásai —, hét férfi és egy nő — a teherautó körül álldogáltak, és régi ismerősként beszélgettek Levasovval — néhányan már régebben is jártak kint az ezrednél.

— Üdvözlöm önöket, drága patronáló elvtársak — köszöntötte őket Jefimov, és sorra kezet fogott valamennyivel. — Nagyon szerettem volna én magam fogadni önöket az ezredben, sajnos képtelen vagyok rá. De az elvtársak szívvel-lélekkel várják magukat — és Levasov felé intett a fejével. — Most pedig van szerencsém bejelenteni — s kezét a sapkája sildjéhez emelte —, hogy kineveztek a Tengermelléki hadsereg-

csoport parancsnokának, és késedelem nélkül Odesszában kell lennem.

Kezet szorított Levasovval, Szlepovval és Basztrjukovval — tulajdonképpen neki szánta ezt az utolsó mondatát, nem tudta megfosztani magát ettől a gyönyörűségtől; a kis teherkocsijához lépett, beszállt a vezetőfülkébe, és még egyszer szalutált.

Mire Odesszába ért, már sötétedett. Kocsija a Deribaszovszkaján haladt, szemben vele, a kanyarokból sorra fordultak be a front irányából száguldó teherautók, melyeket zsúfolásig megtöltöttek a rajta álló matrózok. A matrózok, akik ugyanazon a szénszállító hajón érkeztek Odesszába, mint Lopatin, már valamennyien terepszínű egyenruhát öltöttek, és csak a vállukon átvetett, koszorúba kötött, fekete tengerészköpeny és gimnasztyorkájuk alól kilátszó tengerésztrikó emlékeztetett még határozottan tengerészvoltukra.

A járdákon tolongott a nép. Az emberek integettek és kiáltoztak, örültek, hogy Odesszába hosszú szünet után új tengerészegységek érkeztek, tehát a szállongó hírek dacára nem szándékoznak feladni a várost. Jefimov végigjártatta tekintetét a járdákon álldogáló embereken, és arra gondolt, hogy ott áll köztük egy ember, akinek az adókészülékét már kétszer bemérték, és mégse fogták el az illetőt, aki még ma éjszaka rejtjeles üzenetet továbbít a rádiókészülékén a román hadsereg parancsnokságának, hogy Odesszába utánpótlásként matrózok érkeztek. Az adott esetben éppen erre volt szükség, erről beszéltek

már tegnap is a Haditanács ülésén. Éppen ezért szerelték fel világos nappal, mindenki szeme láttára a matrózokat, éppen ezért száguldoztak velük a teherautók oly zajosan és nyíltan keresztül-kasul a városon. És mindez együttvéve csupán egy volt a sok intézkedés közül, melyet azért hoztak, hogy megtévesszék a románokat, és ha kiürítésre kerül a sor, biztosítsák annak váratlan jellegét.

De a frontra menő háromszáz tengerész erről mit sem tudott. Az utcákon tolongó embertömeg előtt elhaladva, integettek, kiáltoztak, az utolsó teherautó hátsó rakterén pedig társai vállán ülve, lábát lógatva egy matróz ült, matrózkalap helyett sild nélküli sapkában, szélesre húzva hangszerét, harmonikázott. Így száguldottak a frontra, Dalnik vidékén — harcolni és meghalni, elhaladtak Jefimov előtt, aki szembejött velük, és a hadseregtörzsbe tartott, hogy magára vállalja a felelősséget a jövőért, azaz előbb vagy utóbb — Odessza kiürítéséért.

Nem akart erre gondolni, de lehetetlen volt nem erre gondolni.

9

Jefimov távozása után Basztrjukov szemmel láthatóan elkomorodott. Jefimov lett a hadseregparancsnok — bekövetkezett tehát éppen az, amitől Basztrjukov félt. Annak ellenére, hogy mindig betartották a parancsnok és a politikai tiszt érintkezésére vonatkozó külső normákat, Basztrjukov tévedés nélkül,

pontosan le tudta mérni, milyen az igazi kapcsolat közte és Jefimov között. Igaz, hogy a hadosztály politikai tisztjének értékelésében az utolsó szó a Haditanács tagjáé, de mibe kerül Jefimovnak már holnap odaállni a Haditanács tagja elé, és egyszerűen szemtől szembe kijelenteni:

— De hát tudod, Nyikoláj Nyikandrovics, hiszen Basztrjukov igazán nem oda való . . .

Ezeknek az aggályoknak volt alapjuk. Csak mostanáig Basztrjukov szempontjából rendkívül szerencsésen alakultak a körülmények, és ez kényszerítette Jefimovot, hogy akarva-akaratlanul magába fojtsa Basztrjukovról alkotott véleményét. Jefimov közvetlenül a háború kitörése előtt került a hadosztályhoz, alacsonyabb beosztásba helyezték, és összeférhetetlen ember hírében állott. Előző helyén nem jött ki a helyettesével, és amikor a dolog megvitatására került a sor, gorombáskodott a feletteseivel. Utólag maga Jefimov is belátta, hogy nem mindig volt igaza ebben az ügyben. És lám, az új hadosztálynál a sors, mintha csak bosszantani akarná, összehozta Basztrjukovval.

Egyébként eleinte, a békés időkben még azt érezte Basztrjukovról, hogy olyan ember, mint a többi: túlságosan szeretett fontoskodó képpel elcsépelt igazságokat elültetni beosztottjaiban; de ez derék emberekkel is előfordul . . .

Azt, hogy Basztrjukov papírember, ráadásul még gyáva lélek is — arra elég gyorsan, közvetlenül a háború kitörésekor már rájött Jefimov. De valami mást is látott Basztrjukovban, a legsimább szolgálati mi-

nősítést és azt a készséget, hogy szükség esetén minden eszközzel megvédje magát. Basztrjukovot nem érdekelte sem a munkája, nem érdekelték az emberek, közömbös volt önmagával szemben is; de ha önvédelemre kényszerült, energiavulkánná változott. Viszont itt van még Jefimov múltja, ami kétségkívül számításba jönne, ha Jefimov felvetné a kérdést, hogy Basztrjukov mint politikai tiszt nem felel meg az általa betöltött tisztségnek!

Jefimov figyelgette Basztrjukovot, gondolkodott, és ideiglenesen megbékélt vele. A lövészezredekben és a tüzéreknél is, mintha összeválogatták volna, kiváló politikai tisztek voltak; a politikai osztály instruktorait, mivel ő maga semmi áron se akart menni, Basztrjukov irgalmatlanul kiküldte a tűzvonalba; Jefimov valamennyivel megtalálta a közös hangot, ugyanakkor lassan megbarátkozott azzal a gondolattal, hogy az ő hadosztályánál nem úgy van, mint másutt: politikai tiszt helyett aktatologatót kapott. Sőt, mi több, tulajdonképpen megszokta Basztrjukovot, vagyis megvolt nélküle. Éppen ez volt a titka külsőleg elviselhető kapcsolatuknak. Jefimov, magára dühöngve, beismerte, hogy ez nem túlságosan elvszerű, de egyelőre nem érzett elegendő erőt magában ahhoz, hogy a hadosztályt megszabadítsa Basztrjukovtól, és nem óhajtott harcba szállni vele a válás alapos reménye nélkül.

Egész idő alatt egyetlenegyszer került sor köztük igazán nagy vitára, Levasov miatt. A véres szeptemberi harcok idején, amikor többször is előfordult, hogy

a foglyokat nem vezették el a gyűjtőhelyekre. Levasov gyűlést hívott össze, minden századból egy-egy küldöttet, és a helyszínen kihallgatott néhány román hadifoglyot. A foglyok — főleg parasztok és béresek — sötét dolgokat meséltek a román faluról, a hadseregről és arról, mi mindent kell eltűrniük tisztjeiktől. A gyűlés nagy hatással volt a küldöttekre, és Levasov ezredében többé nem fordult elő, hogy nem kísérték be a fogoly katonákat.

Basztrjukov tombolt, mégpedig azért, mert általában nem tetszett neki ez a kezdeményezés, és mert a küldöttgyűlést külön engedély nélkül rendezték; Levasovot vádolta valamennyi kivégzésért, ráadásul azért is, hogy szétzülleszti a katonákat, és követelte, hogy legalább váltsák le az ezredtől. Jefimov válaszul haragra gerjedt, és kijelentette, hogy véleménye szerint olyanokat, mint Levasov, nem leváltani, hanem magasabb beosztásba kellene helyezni, mert az érző ember százszor többet ér, mint egy paragrafusember, különösen háborús időben.

Basztrjukov elsápadt, és kijelentette, hogy nem ártana, ha Jefimov megtanulna pártszerűen tárgyalni, ha mással nem, legalább a politikai tisztjével.

— Maga engem ne tanítson pártosságra — mondta erre elvörösödve Jefimov. — Egyébként is idősebb vagyok magánál, és a pártban is több időt töltöttem ezerkilencszáztizenhat óta. Levasovot nem hagyom felfalni, és eszébe ne jusson, hogy összehordjon rám hetet-havat a Haditanácsnál. Nekem nincs arra időm, hogy magával harcoljak, nekem az ellenséggel kell

harcolnom, de ha mindenáron el akarja kezdeni, majd én is kerítek rá időt!

Ez nyílt fenyegetés volt. Basztrjukov nemcsak nem szerette Jefimovot, de félt is tőle, így aztán kijelentette, hogy az ügy érdekében nem élezi ki a kapcsolatot a hadosztályparancsnokkal, és megfontolatlan kijelentéseit következmények nélkül hagyja.

Ezzel véget is ért akkori szóváltásuk.

Most Jefimovot kinevezték hadseregparancsnoknak, Levasov pedig, aki miatt fellángolt a csetepaté, ez az ördögök partizánja és Jefimov kedvence, most ott ül a kisszobában Basztrjukov mellett, és beszélget a patronálókkal.

„A soron levő kinevezését meggyorsítja, és rövidesen hadosztály politikai tisztet is csinál belőle" — gondolta megrendülten Basztrjukov, félfüllel hallgatva, mit mesél Levasov a patronálóknak hol az egyik, hol a másik olyan harcosról, aki a Januári Műhelyekből került az ezredbe, és az utolsó két hét harcai közepette kidőlt a sorból. Az egyikről, aki meghalt, ezt mesélte: „Támadásba indult, és megölték, olyan közel volt hozzám, mint ahogy maga most itt ül" — a másikról azt mondta el, milyen körülmények között sebesült meg, a harmadikra nevetve emlékezett, ahogy erőszakkal kellett elhurcolni a harcálláspontról a kórházba...

A patronálók hallgatták, Basztrjukov is ott ült mellette, ő is hallgatta, és nem szólt egy szót sem — nem volt mit hozzátenni ahhoz, amit Levasov mondott. Amikor megkísérelte, hogy ő is hozzászóljon, és a részletekről az általános politikai vonalra terelje

a beszélgetést, a patronálók figyelmesen meghallgatták, majd egyszerre, egymás szavába vágva faggatták Levasovot, mintha a hadosztály politikai tiszt nem is volna jelen.

Az élvonalból érkezett harcosok egyike, a Januári Műhelyek fiatal lakatosa, beszéd közben kedvesen „bátyuskánk"-nak mondta Levasovot. „Nem bátya ez, hanem Mahno bátyó" — gondolta Basztrjukov Levasovra pillantva, aki tűzbe jött, meghatódott, és az egészséges kezével összeborzolta égnek álló üstökét.

Basztrjukov most betegesen irigyelte Levasovot, bár önmagának sohasem vallotta be ezt az érzést. Ő elítélően gondolt arra, hogy Levasov az ezredben olcsó népszerűségre törekszik, tréfálkozik, úgy viselkedik a harcosokkal, mint valami kenyerespajtás, és általában semmit sem tesz úgy, ahogy kell, ahogy ő, Basztrjukov tenné, ha ő volna Levasov helyén.

De hogyan tenné mindezt, ha ő volna Levasov helyén, Basztrjukov tulajdonképpen nem tudta, nem is tudhatta. Mert olyan ember, amilyen ő volt, nem lehetett Levasov helyén, nem láthatta a saját szemével, hogyan halt meg az a harcos támadás közben, nem ismerhette azokat az embereket, akiket Levasov ismert, nem emlékezhetett a vezeték- és keresztnevükre. Egészséges, jóllakott kinézése, magabiztos hangja és megszokott szókincse ellenére, Basztrjukov hadosztály politikai tiszt belülről nem volt más, mint egy romhalmaz. Környezete nem hallotta és nem vette észre, hogyan omlik össze és törik szét darabkákra már a háború első napjaiban, amikor egyszerre semmi

sem úgy történt, ahogy előre megmondták és leírták, ahogy őt tanították, és ahogy ő tanította a többieket. Most ezt nem vallotta be saját magának és természetesen másnak sem, de a lelke mélyén azt hitte, hogy nem leszünk képesek legyőzni a németeket. Önmaga megmentése — ez az érzés már a háború előtt sem volt idegen tőle, és most minél jobban telt-múlt az idő, minden más érzésnél erősebben úrrá lett rajta. A rengeteg munkával és gonddal mentegetőzött önmaga előtt is, melyek mintha akarata ellenére kötnék a hadosztálytörzshöz, egyre szégyentelenebbül utasította vissza a frontvonalba való kimeneteleket, és csak akkor hajtatott ki az élvonalba, ha ez már teljesen elkerülhetetlen volt.

A szobában üldögélő patronálók persze nem tudhatták, miféle ember ez a Basztrjukov, de mint látni lehetett, a szívük megsúgta nekik, és a fáradt, agyongyötört, álmosságtól egész megfeketedett arcú Levasov, bekötött karjával, agyonfázott, rekedt hangjával már külsőre is alaposan elütött a pihent külsejű hadosztály politikai tiszttől. A Januári Műhelyek patronálói csendes munkásösztönnel figyelték az embereket, és ezt érezte Levasov is; az egyik hálát érzett, a másik ingerültséget.

Amikor a patronálók felálltak, hogy távozzanak, Basztrjukov, akit végleg elgyötört az irigység, mégis erőt vett önmagán. Túlságosan nyilvánvaló volt, milyen benyomást tett Levasov a patronálókra, és túlságosan világos volt, hogy Jefimov, az új hadsereg-

parancsnok, nemcsak hogy nem engedi bántani Levasovot, hanem igyekszik előbbre vinni.

„Jó lenne másik hadosztályba kerülni" — gondolta Basztrjukov. Ahogy felállt, hogy elbúcsúzzon a patronálóktól, Levasov vállára tette a kezét.

— Lám, elvtársak, a mi hadosztályunknál ilyen politikai tisztek vannak. Azt akarjuk, hogy maguk is tudják, olyanok, mint Levasov, akik Odesszát nem adják!

Basztrjukov szavai nagy tetszést arattak, és az utolsó percben jó irányba vitték a róla alkotott véleményt.

Levasov is megörült; a hadosztály politikai tiszt váratlan nagylelkű hangulata megkönnyítette, helyzetét, hogy elkéredzkedjék Odesszába.

— Hadosztály politikai tiszt elvtárs — kezdte, amikor kikísérte a patronálókat és visszament a szobába —, engedélyt kérek a kórházba való eltávozásra, beköttetem a karom, és megnézem Muradovot és Kovtunt. — Még hozzá akarta tenni, hogy Jefimov már engedélyt adott rá, de nem akarta elrontani a dolgot, ezért diplomatáskodott és hallgatott.

Basztrjukov szeme sokáig megállt rajta.

— Hát jól van. Elmehetsz. Vacsoráztál már?

— Nem — kapott a szón Levasov. — Most akartam hozzákészülni.

— Nem kell — legyintett Basztrjukov. — Mielőtt hozzákészülsz . . . megoldjuk rövidebb úton. Most beülünk az én kocsimba. Eljössz velem Dalnikba, nálam

falatozunk egyet, és aztán megkapod a kocsimat a kórházig.

Ez aztán igazán váratlan, sőt egész furcsa javaslat volt Basztrjukov szájából.

— Értettem, hadosztály politikai tiszt elvtárs! Csak megmondom az ezredparancsnoknak, hogy távozom — mondta Levasov, és a csodálkozástól még mindig nem tudott magához térni. Aztán gyors léptekkel kiment.

Magát Basztrjukovot is meglepte hirtelen elhatározása. Amikor a patronálók előtt megdicsérte Levasovot, és az elégedettség lángocskáját fedezte fel annak szemében, öntelten arra gondolt, hogy nemcsak Jefimov képes megtalálni a kulcsot ilyen Levasovszerű emberekhez; aztán maga elé képzelte a sztyeppét éjszaka, melyen keresztül nem volt kedve egyedül átutazni, és akkor hirtelen meghívta Levasovot, a szó nem madár, repül, de nem tudod elfogni!

Öt perc múlva már egymás mellett ülve Basztrjukov személykocsijában, együtt mentek Dalnikba az éjszakai sötét sztyeppén át.

Eleinte egyikük sem szólt egy szót sem.

Levasov arra gondolt, hogy nem akarja ugyan megbántani a politikai tiszt hiúságát, de gyorsan kell végeznie ezzel a váratlanul felbukkant vacsorával, hogy minél előbb Muradovnál lehessen.

Basztrjukov meg azon törte a fejét, adjon-e vagy ne adjon vodkát a vacsorához.

A hadosztálynál olyan embernek ismerték, aki nem szereti az italt, pedig a valóságban az utóbbi időben

szinte minden alkalommal ivott, amikor a bombázások, lövöldözések, vagy az arcvonalba való kiutazás miatt a halálfélelem leküzdhetetlenül úrrá lett rajta. Mielőtt lefeküdt volna, elővette kofferjából a vodkát, ivott egy teáscsészényit, és a holnap iránti közöny kellemes, gondtalan érzésével tért nyugovóra. Amikor reggel felkelt, száraz teát rágcsált, és mintha büntetni akarná önmagát, különösen sokáig, míg ki nem fáradt, reggeli tornát végzett.

Nem is döntötte el, mi legyen a vodkával, csak odafordult Levasovhoz, és megkérdezte tőle, milyen figyelemre méltó anyagot gyűjtött össze az ezredben a holnapi politikai beszámolóra.

Levasovnak eszébe jutott a két román fogoly, akikről Lopatinnak már beszélt.

— Nagyszerű! Tehát saját csapataiknak akarják ellátni a baját? Bizonyára inukba szállt a bátorság! — szűrte le Basztrjukov, miután végighallgatta Levasovot.

— Nem is annyira elgyávultak, mint inkább megszólalt bennük az osztályöntudat — felelte Levasov.

— Hogy te miket képzelsz! Rémületükben tele lett a nadrágjuk, ennyi az egész! Egyszerű, mint a pofon! Akkor éppen emiatt léptem fel ellened, a küldöttgyűlés miatt, idézte fel kegyesen, rövid hallgatás után Basztrjukov, mert az embernek ne essen meg a szíve rajtuk: szegény foglyok, erőszakkal mozgósították őket, osztályelnyomás... Az ellenség — ellenség! És kész!

— Harc közben én vad vagyok — mondta Levasov

—, ezzel a kezemmel itt több embert öltem meg, mint ahány ujj van rajta. — Szinte Basztrjukov orra alá dugta jódszagot árasztó, bekötözött kezét. — De ha osztályöntudatról van szó, képtelen vagyok a bőrömből kibújni, annyira beoltották már!

— A végén még kiderül, hogy igazi formalista vagy! — mondta elégedetten Basztrjukov. — Nem én vagyok az, ahogy a hátam mögött gondolod rólam, hanem éppenséggel, te! Amire valamikor megtanítottak az iskolában, azt darálod, anélkül hogy figyelembe vennéd a helyzet változását. A helyzet pedig százhetvenolcvan fokos szögben megváltozott. Én ezt számításba veszem, te pedig nem.

Levasov nem válaszolt semmit. „Bújjon beléd az ördög, vedd számításba" — gondolta, és unta, hogy nem kaphat hajba Basztrjukovval. Zavarta az elöl ülő gépkocsivezető és a Basztrjukovval való kölcsönös szolgálati viszonya.

Basztrjukov a maga módján értelmezte Levasov hallgatását. „Elhallgatott, mert nem tud semmit mondani" — gondolta magában, és saját fensőbbségének tudata annyira áthatotta, hogy elhatározta, előadja a vodkát a vacsorához.

Amikor a gépkocsi megállt Dalnikban, a politikai tiszt házánál, Basztrjukov meghagyta a gépkocsivezetőnek, hogy ne távozzon el, mert egy félóra múlva el kell vinnie Levasov ezred politikai tisztet Odesszába.

Ezek után felment a tornácra, Levasov a nyomában. A tornácon őrszem állt, a pitvarban pedig egy

rejtett sarokban a küldönc aludt, csak akkor ugrott fel, amikor Basztrjukov megrázta a vállát.

— Feltálaltad a vacsorát? — kérdezte.

— Minden készen van, hadosztály politikai tiszt elvtárs.

— Tégy fel még egy terítéket.

A küldönc a kék olajfestékkel díszített edényszekrényben turkált, aztán elővett onnan egy tányért, kést és villát, és mialatt Basztrjukov és Levasov levetették a pitvarban a köpenyüket, még előttük besiklott a szobába.

— Feküdjön le és aludjon — szólt oda Basztrjukov a visszatérő küldöncnek. — Gyere be — hívta magával Levasovot, aki szokás szerint a fején felejtette a sapkáját, és csak a szobában vette le.

Levasov többször is járt már itt Basztrjukov meghívására ebben a szobában, melyben mindig mintaszerű rend uralkodott, olyan, hogy még a négyrétbe hajtott újságok, Basztrjukov piros ceruzás aláhúzásaival is elválaszthatatlan részei voltak ennek a rendnek. Basztrjukov nagy, hivatali íróasztalát, melyet Odesszából hozatott, fehér szalvéta takarta; rajta egy másik szalvétával letakart vacsora.

— Foglalj helyet, úgy sincs sok időd — intett a fejével Basztrjukov, levette a szalvétát, mely alatt két tányér állt, az egyiken francia saláta, a másikon néhány sült túrósgombóc, aztán valamiért az ajtóra pillantott — Levasov nem értette, miért —, még erősebben becsukta, majd krákogva lehajolt, és egy bőröndöt

húzott elő az ágy alól. Amikor visszatolta a bőröndöt a helyére, már egy üveg vodka volt a kezében.

Levasov nem is palástolta meglepetését.

— Általában én nem iszom — mentegetőzött Basztrjukov —, ebben igazad van, egyébként én is ihatok, attól függ, hogy mennyit, mikor és kivel.

Töltött a poharakba a vodkából, és azt ajánlotta, hogy igyanak Jefimov egészségére és új megbízatására.

— Örülök Jefimov dolgának — mondta. — Bár sajnálom, hogy el kell válnunk. Téged most szolgálaton kívül hívtalak meg, s beszélgessünk egész őszintén egymással! Ma arra kényszerültem, hogy téged, a politikai tisztet „vigyázz"-ba állítsalak. De miért kötekedtél velem? Ezért tettem. Én nem lehetek tekintettel a te idegeidre! Különben is, én a béke híve vagyok. A béke híve! — ismételte jelentőségteljesen Basztrjukov.

— Ejnye, Sztyepán Avdejics, miféle békéről lehet itt szó, ha körös-körül csupa háború minden — ütötte el tréfával Levasov. Nem óhajtott sem magyarázkodni, sem vitába szállni, egyetlen dolgot óhajtott csupán, minél gyorsabban felfalni Basztrjukov sült gombócait, és indulni Muradovhoz.

— Tréfálj, csak tréfálj, jól van — mondta Basztrjukov. — Csak egyet nem szabad elfelejteni, én nem első éve szolgálok, és mindig szót értettem az emberekkel. Persze, ha ők maguk is úgy akarták.

A továbbiakban minden bizonnyal nem történik semmi különös, és a legnagyobb békességben válnak el egymástól. — Basztrjukov azzal a szent meggyőző-

déssel, hogy ha úgy adódik, szót ért ő a kilencvenötösök politikai tisztjével is, Levasov pedig aligha változtatva eddigi véleményét Basztrjukovról; de minden másképp alakult, mert Basztrjukovnak egykettőre fejébe szállt az ital, és hirtelen el akart mondani mindent Levasovnak, arról, amiről már a gépkocsiban beszélni kezdett — a száznyolcvan fokos fordulatról.

A háború előtt a legnagyobb hidegvérrel lerontotta volna bárki szolgálati minősítését, aki hangos szóval csak egy jottányit is kételkedni mert volna a könnyű és gyors győzelemben. De a történtek most annyira megrendítették, hogy őszintén képes lett volna az egész felelősséget a mi háború előtti helytelen nevelésünkre hárítani; ha valahogy mégis meg lehetne menekülni a fenyegető veszedelemtől, akkor minél előbb, és mindörökre ki kell söpörni a fejekből legalább a felét mindannak, amiben azelőtt hittek. Mindezt olyan vitathatatlannak tartotta, hogy nem is kételkedett szavainak Levasovra tett hatásában. És éppen ez a szilárd meggyőződés vitte rá arra, hogy ilyen nyíltan beszéljen.

— Tulajdonképpen a polgárháborúban természetesen még zsengén zöldellt minden a fejekben... Arra számítottak, hogy majd csak kitör a világforradalom! — Magyarok is, osztrákok is voltak a nemzetközi hadosztályokban és finnek is... Nálunk a tartalékezredben Mikkelainen volt a törzsparancsnok, aztán hűvösre tették, kiderült róla, hogy kém. Azt hittük, hogy sírig internacionalisták maradnak, és most hol vannak ezek az osztrákok, magyarok, finnek? Mind ellenünk

harcol! Nesze neked, világforradalom! Nagyon helyes, hogy levették az újságokról a „Világ proletárjai, egyesüljetek"-et. „Halál a német megszállókra!" — ennyi az egész, és kész, több nem is kell. Világos és érthető: Örültem, amikor olvastam!

Levasov Basztrjukovval ellentétben nem örült, amikor észrevette, hogy a hadsereg-újság fejléce mellől eltűntek a gyerekkora óta megszokott szavak: „Világ proletárjai, egyesüljetek!" A „Halál a német megszállókra" komor szavai szíve szerint valók voltak, de mindjárt az jutott eszébe, nem lehetne-e a lap egyik felére rakni, a másikon pedig meghagyni a „Világ proletárjai, egyesüljetek!" feliratot, ahogy eddig is volt. Úgy érezte, hogy ezt mindenképpen meg lehetne csinálni. Már akkor is heveskedve közölte gondolatait Muradovval, de az ezredparancsnok komoran félbeszakította, mondván, lehet, hogy igaza van, de a katonának az a feladata, hogy harcoljon, és ne a katonaújság fő- és alcímein törje a fejét.

De épp erről beszélt most Basztrjukov, szavaiból Levasov megértette: igen, vannak olyan emberek, akik azt gondolják, hogy ha az újságokra nem írják rá: „Világ proletárjai", akkor most minden pofonegyszerű lett! Örülnek, hogy nem kell azon törni a fejüket, ami miatt ő, Levasov annyit vergődött: mint például azon, hogy volt Thälmann, a Jungsturm, a Rothfront — a Vörös Frontharcosok Szövetsége, a Német Kommunista Párt — és aztán hirtelen százhetven fasiszta hadosztály! És az az ember, aki egyáltalán nem akart

erre gondolni, most ott ült előtte, és az ő hadosztályának a politikai tisztje volt!

— És most milyen elképzelése van a világforradalomról, hadosztály politikai tiszt elvtárs? — kérdezte Levasov saját gondolataitól rendkívül felindultan.

— Én arra nem gondolok — vágta el a szót Basztrjukov. — Miért harcolnak olyan erővel a fasiszták? Nem törik a fejüket, egyet tudnak csupán — üsdverd — ennyi az egész! És nálunk hogy nevelték az embereket? Ezt szabad! azt nem szabad! Hogy történhetett meg mindez? És Németország munkásosztálya miért nem akadályozta meg? ... Mi meg addig tátottuk a szánkat, amíg Oroszországnak majdnem az egyharmadát odaadtuk! Szerintem inkább lett volna előbb kevesebb abból az internacionalizmusból, és most keményebben harcolnánk! Annál is inkább, mert az idő maga is bebizonyította, hogy az idegen — az elsőtől az utolsó szálig, még ha párttagsági könyv is van a zsebében — mind kém!

Levasov torka szinte összeszorult ezektől a szavaktól. Nem múlt el, és valószínűleg nem is fog elmúlni megdöbbenése — hogyan történhetett meg, hogy Németország fasiszta lett? De ő sohasem félt a fasisztáktól, és most sem fél tőlük. Megölte őket, és ezután is ezt teszi, amíg csak él, és a tűzvonalból nem megy sehová. De azt is egész biztosra vette, hogy Basztrjukov, akit nem kínoztak ilyesféle gondolatok, és akinek a véleménye szerint ilyen gondolatok nélkül keményebben fogunk harcolni, ez a Basztrjukov félt a fasisztáktól, most is és a jövőben is, és előveszi minden

leleményességét, hogy az egész háború alatt minél távolabb tartsa magát a tűzvonaltól.

„Nem igaz, hazudsz! — gondolta magában Levasov, akit legszentebb érzéseiben bántottak meg, ezekért az érzésekért lett kommunista, és valóban az is volt. — Hazudsz, engem igenis helyesen neveltek, még ha azt mondod is, hogy odaadtam Oroszország egyharmadát, de téged . . ."

— Szóval akkor hogy leszünk a világforradalommal, hadosztály politikai tiszt elvtárs? — kérdezte vészterhes nyugalommal, még mindig küszködve önmagában. — A maga véleménye szerint lesz-e valamikor vagy nem lesz?

— Bújjon belé az ördög, majd később kiokoskodjuk . . . — felelte részeg nyakassággal Basztrjukov, anélkül hogy észrevette volna, milyen lelkiállapotban van Levasov.

És most mindent, amit eddig oly nehezen tudott magába fojtani útközben is és itt is, egyszuszra kitálalt Levasov.

— Ezek után miféle politikai tisztje maga a hadosztálynak? — sziszegte vad haraggal Basztrjukov arcába.

— Ugyan már, ugyan már — hátrált meg Basztrjukov a félelmetes arc láttán —, berúgtál, elment az eszed . . .

— Nem az enyém, a magáé . . . Egy kupicától még nem rúgok be. De maga . . . Érdekes lenne megnézni magát, ha a fasiszták fogságába esne, vajon ott mit beszélne? Talán még abba is belemenne, hogy Orosz-

országban ne legyenek bolsevikok, maga szerint bújjon bele az ördög a világforradalomba?

— Jól vigyázz, miket beszélsz! — állt fel Basztrjukov. — Felállni!

De Levasov már talpon volt.

— Maga engem szolgálaton kívül hívott meg őszinte beszélgetésre, igaz-e? — folytatta az előbbihez hasonló, fojtott hangon Levasov. — Hát akkor tudja meg, mi az őszinte beszéd: maga pánikkeltő és szemétember, de nem politikai tiszt. És egyszer majd a minősítési lapjára is ezt fogják feljegyezni: elbocsátandó, szemétember!

Levasov a homlokára húzta a katonasapkáját, és kirepült a szobából, mielőtt a végleg elképedt Basztrjukov válaszolhatott volna.

A pitvarban aludt a küldönc, mintha mi sem történt volna. Levasov lekapta a szögről a köpenyét, és kint termett az utcán. Az első percben úgy rohant ki a házból, hogy fogalma sem volt arról, mi lesz ezután, de amikor megpillantotta a tornác előtt a személygépkocsit és benne a szunyókáló vezetőt, egy pillanat alatt döntött: lesz, ami lesz!

— Gyerünk! — erőt vett magán, és nyugodt hangon mondta ki: — A hadosztály politikai tiszt elvtárs megparancsolta, hogy vigyen el Odesszába.

Amikor Levasov kirohant a szobából, Basztrjukov kiáltani akart, vissza akarta tartani, általában tenni valamit, még ő maga sem tudta, hogy mit, de hangja is, ereje is felmondta a szolgálatot. Az ablak előtt fel-

bőgött a motor, Basztrjukov hallotta, hogy a kocsi elindult.

— Szidorin! . . . — ordította, ebben a pillanatban engedett fel dermedtsége. — Szidorin!

Az ajtóban megjelent a küldönc. Rémülten nézett Basztrjukov gyűrött arcába.

— Hol volt idáig?

— Itt a másik szobában szundítottam egyet, hadosztály politikai tiszt elvtárs.

Basztrjukov végigmérte a küldöncöt, látta a piros csíkot az orcáján, és ebből tudta, hogy igazat beszél, aludt és nem hallott semmit. Az asztalra pillantva, látta az üres vodkásüveget és a vacsora maradványait. Aztán megint a küldöncre nézett, és arra jött rá, anélkül hogy önmagának ártana, teljes képtelenség jelentést tenni a történtekről. Súlyos, kérlelhetetlen gyűlölettel gondolt Levasovra. Zsebéből kihúzta zsebkendőjét, és letörölte arcáról a hideg verítéket.

10

Amíg csak a kórházhoz nem értek, Levasov egész úton siettette a gépkocsivezetőt. Az a jó érzés, hogy alaposan megmondta a magáét Basztrjukovnak, kitálalt mindent, amit gondolt róla, most bosszusággá változott: kinek mondja el az egészet, és ki fog hinni neki? Hiszen ezt még a saját fülednek sem hinnéd el! Ha ki mered nyitni a szádat, Basztrjukov körmeszakadtáig tagadni fog, és mindent a visszájára fordít, még téged

cipel majd különböző bizottságok elé. Nem, nem szerzi meg Basztrjukovnak ezt a gyönyörűséget.

És Basztrjukov? Levasov arra gondolt, hogy ha Basztrjukov most azonnal, első dühében nem tesz panaszt a főnökségnek, ha lehiggad, már nem csinál semmit. Az igazat nem mondja meg — nem is mondhatja —, de ha összevissza hazudozik, tücsköt, bogarat összehord, akkor is kellemetlen lesz számára a kétértelmű helyzet: meghívta vendégségbe, ittak, botrányt csinált a beosztottjával, mégpedig szolgálaton kívül, négyszemközt... Más dolog, hogy Basztrjukov már másnap megkezdi a bosszúállást és a bosszantást. De hát annyi baj legyen, maga is tudta, mire megy a játék; erre fel kell készülnie, az élet most amúgy is kegyetlen lesz. Különben is a háború egy perc alatt áthúzhat mindent, volt Levasov, és nincs többé! A szokás ellenére, ahogy most hirtelen saját halálának lehetőségére gondolt, fokozott elkeseredéssel gondolt Basztrjukovra: „hogyhogy — én nem leszek, ő pedig megmarad? És háború után is lesz?"

— Nem, hazudsz, nem fogok meghalni! — suttogta vadul, mintha Basztrjukov akarta és várta volna az ő halálát.

Üresen és feketén tátongtak a város utcái. A kikötő égett, az égen néha-néha légvédelmi lövedékek robbantak. Odesszában nyugtalanító volt a légkör, mint minden éjszakai városban, amely fölött idegen repülőgépek keringtek.

A kórház vaskapujához érve, Levasov kiszállt a ko-

csiból, és megfeledkezve a bőre alá fúródott két repeszdarabról, öklével megdöngette a kaput.

Az elsősegély-helyen mindenki aludt. Aludt az ügyeletes nővér, egyik kezét az orcája alá csúsztatva, a másikat pedig a telefonon tartva, mintha a kagyló levétele közben lepte volna meg az álom. A piszkos, szakadt viaszosvászonnal letakart heverőn az ügyeletes orvos aludt. A fél csizmája a földön hevert, a másik fél pedig a lábán maradt még. „Úgy látszik, szegénynek nem volt ereje" — gondolta részvéttel Levasov, de azért odament az orvoshoz, és felrázta.

— Mit akar? — kérdezte álmosan az orvos, fejét a falnak támasztotta, és duzzadt szemével a politikai tisztre pillantott, aki tarkójára tolt, piszkos tányérsapkában állt előtte.

— Két kis repeszdarabot kellene kiszedni — mondta Levasov, és gimnasztyorkája kézelője alól kibukkanó kötéséhez nyúlt. — De ez másodrangú kérdés. Az első az, hogy adjon nekem felvilágosítást arról, melyik kórteremben találom meg Muradov ezredest, Kovtun századost és talán Lopatint, noha könnyű, de mégis az arcán ért sérülésével szintén ide küldhették az egészségügyi zászlóaljtól... Meg akarom látogatni őket.

— Ez nem alkalmas idő a látogatásra, ezred politikai tiszt elvtárs. A kórház alszik.

— Nekem pedig reggelenként nincs időm az utazgatásra, orvos százados elvtárs. Nekem reggelenként harcolnom kell. Így, legyen olyan jó, és vezessen oda hozzájuk.

— Az meglehet, hogy én leszek olyan jó — állt fel

végre az orvos —, csakhogy másról van itt szó: nem vitték-e ki őket a torpedórombolóra. Ma háromszáz főt hajóztunk be. Láthatja, majd leesek a lábamról, még szolgálat közben is elalszunk. Marja Petrovna, hé, Marja Petrovna! — Az orvos levette a nővér kezét a telefonról, és a tekerőkar megnyikordult. A nővér nem az orvos hangjától és érintésétől ébredt fel, hanem pont ettől a nyikorgástól. — Hol van az iktatókönyv? Gyorsabban, gyorsabban, ébredjen már. Látja, várnak.

A nővér felsóhajtott, megdörzsölte a szemét, kihúzta az asztalfiókot, abban feküdt a nagy iktatókönyv.

— Majd mindjárt megnézzük, hol vannak a maga emberei — mondta jóindulatúan az orvos, és áthajolva a nővér válla fölött, lapozgatni kezdte a könyvet: — A, b, c, d, e . . .

— Először Kovtunt nézze meg — mondta Levasov. — A „K"-nál van, Kovtun.

A katonaorvos tovább lapozgatta a könyvet.

— Karpov, Kavtaradze . . . — mormogta az orra alatt. — Kolokolov, Kornyienko . . . Tessék, Kovtun! Eltávozott, hajóra rakták. Kovtun — vállsérülés, golyó által. A maguk embere?

— A miénk — mondta Levasov.

— Behajózták — mondta az orvos. — Ki a másik? Muratov?

— Muradov — javította ki Levasov.

— Ugyanis az „M"-nél van, mindegy — mondta az

orvos, és tovább lapozott a könyvben: — Muradov ezredes. Haslövés. A maguk embere?

— Az enyém — mondta Levasov.

— Őt is elszállították. Rá már emlékszem. Nagyon súlyos. Ki van még?

— Egy oldalt lapozzon vissza — mondta Levasov —, az „L" betűnél nézze meg Lopatint.

De Lopatin neve nem szerepelt a könyvben.

— Mikor indul a torpedóromboló?

— Ezt már nem tudjuk — mondta az orvos. — Mi berakodtunk, és kész! Hogy mikor lesz az indulás? — Felrántotta a vállát. — Nem ajánlatos erről még beszélni sem. Ez a németeket érdekli!

— És az biztos, hogy mind a kettőt elszállították? — kérdezte szigorúan Levasov.

— Mi az, kételkedik? — kérdezte sértődötten az orvos. — Felkelt itt mindenkit, emberségesen felvilágosítást adnak magának, maga meg bolondozik az emberrel! Talán túl sokat ivott?

— Én nem ittam — kiáltotta hirtelen sértődötten Levasov, az ezrednél ezekben a súlyos napokban egy korty ital se volt a szájában, és a Basztrjukovnál lehajtott kupica italról teljesen meg is feledkezett, mintha nem is ivott volna. — Én nem ittam. Én harcoltam. És nagyon elfáradtam. Nem forog a fejem. Hogy merészeli azt mondani, hogy sokat ittam?

— Na jól van, ne lármázzon — mondta az orvos békítő, de határozott hangon. — Maguknak is vannak idegeik, nekünk is. Maguk a németekre és a románokra pazarolják, de rám már nem jut belőle! Ha egy-

szer azt mondtam, hogy elszállítottuk a társait, akkor elszállítottuk.

— Elnézést kérek — mondta Levasov, és az ablakpárkányon álló korsóra mutatott. — Víz?

— Igen.

Levasov töltött egy pohárral a zavaros, meleg vízből és mohón felhajtotta.

— Köszönöm — mondta, és megtörölte a száját a kezével. — Most megyek.

— És mi lesz a repeszekkel? — kiáltott utána a katonaorvos, amikor Levasov immár az ajtóban volt.

— A repeszekkel? — kérdezte vissza Levasov. Tökéletesen megfeledkezett repeszdarabjairól. — A kikötőből visszajövet még benézek.

A kikötőmólónál álló torpedórombolón gyorsan befejeződtek az indulás előkészületei. Hogy a bombázógépek ne veszélyeztessék a naszád útját, még virradat előtt meg kellett kerülniük a Tenderov-földnyelvet, és eljutni a saját vadászgépeik védte zónába. A sebesülteket már behajózták, de egyre újabb meg újabb ládákkal megrakott teherautók érkeztek a mólóra: a Haditanács parancsára elszállították Odessza műkincseit.

A két feljárati hídon fegyveres tengerészek álltak. Egy lelket sem engedtek fel a torpedórombolóra. Katonák és civilek lerakták a teherautóról a ládákat, a feljárati hídhoz hordták, de a legénység szállította fel a torpedónaszádra.

A hajóhíd két oldalán őrködő, szigorú arcú, felfegyverzett tengerészekre pillantva, Levasov megér-

tette, hogy itt nem tud átsiklani, és körülnézett, hátha talál valakit a tengerészek parancsnokai közül.

— Kaljuzsnij, Kaljuzsnij, ne lazsálj! Ezt a ládát daruval kell beemelni. Irányítsd ide azt a darut! — kiáltotta vagy húsz lépésnyire, hátat fordítva Levasovnak egy rövid lábú, köpcös kis tengerésztiszt, kurta tengerészzubbonyban, hosszú derékszíján pisztollyal, amely minden mozdulatnál vastag combjához verődött.

— Ide figyeljen, tengeri-isten elvtárs — szólította meg Levasov a háta mögül. — Hogy lehetne feljutni a hajócskájukra?

Az aprócska tengerész megfordult, fejét felszegte, és hatalmas sasorrát Levasov felé lendítette. Nyilván valami káromkodásra készült éppen, de hirtelen mosolyra derült az arca, kurta kis kezét Levasovnak nyújtva, felkiáltott: — Fegya! — és olyan képet vágott hozzá, mintha éppen a Levasovval való találkozásra várt volna, éppen most és éppen itt, az odesszai kikötőben, a torpedórombolója mellett. Griska Kariofili volt, egy kercsi görög, Levasov földije, majd később kenyerespajtása a katonai politikai iskolában. Hét éve nem látták egymást.

— Mit csinálsz itt, Griska? — érdeklődött Levasov.

— Politikai tiszt vagyok ezen a szépségen — mondta Kariofili. — Hát te?

— Reggel még ezred politikai tiszt voltam.

— Reggel? Hát most mi vagy?

— Most pedig veled együtt el akarok iszkolni Odesszából. Magaddal viszel?

— És ha komolyan megmondanád, mit keresel itt?

— Búcsúzkodni jöttem, ugyanis ezzel az egy szállítmánnyal két volt ezredparancsnokomat viszed el magaddal.

— Kettőt egyszerre? — kérdezte Kariofili. — Hallottam, hogy nagyon meleg a helyzet nálatok, de nem gondoltam, hogy ennyire.

— Menj ki a tűzvonalba, nézd meg. A vízről nem látni mindent! — mondta Levasov.

— Szaharov! — kiáltott oda Kariofili a feljárati hídnál álló egyik tengerésznek. Úgy látszik, berakodás alatt elszokott a rendes beszédtől, csak kiáltozott. — Vezesse az ezred politikai tiszt elvtársat a társalgóba. Arra ügyelj, hogy tíz perc múlva indulunk! — kiáltott még Levasov után, mikor az már fent volt a hídon. — Különben dezertőr lesz még belőled!

A torpedóromboló társalgójában díványokon, a földre rakott matracokon, sőt a hosszú asztalon is sebesült tisztek feküdtek. Amikor Levasov belépett, a tengerészegyenruhás orvos, közvetlenül az ajtó melletti matracon fekvő beteg fölé hajolt, és valamit befecskendezett élettelen, mozdulatlan karjába. Az éteremben kámfor és éter szaga érződött.

Levasov óvatosan járt-kelt a matracok között, végül rátalált Kovtunra. A társalgó sarkában feküdt, és nem törődve azzal, mi történik körülötte, egyetlen pontra függesztette a tekintetét. Nem vette észre mindjárt Levasovot, és amikor felismerte, örült ugyan neki, de már az olyan ember távoli, fáradt örömével, akit egy

másik, tőle hosszú időre elzárt világból jönnek meglátogatni.

— Hogy vagy? — érdeklődött Levasov. — Még élsz?

— Teljes egészében — mondta Kovtun. — Csak mi a fenének kell átúszni ezen a nyavalyás vízen. Értsd meg — vallotta be Levasovnak —, nem tudok úszni, és most itt fekszem, és állandóan azon jár a fejem: bombatámadást kapunk a vízben, és alámerülök, mint az órasúly. Egyszerűen ostobaság, félek, ennyi az egész. Ha legalább fájdalmak gyötörnének, szaggatnának, mint a többieket, hát egy tűszúrás, és aludnék Szevasztopolig.

— Hát hazudj — tanácsolta Levasov, de Kovtun csak rándított egyet a vállán, negyvenöt éves élete során úgyse tanult meg hazudni.

— Hát Muradov hol van? — kérdezte Levasov.

— Nem láttam. Olyanok vagyunk valamennyien, mint egy darab fa, ahova tesznek bennünket, ott fekszünk.

— Még visszajövök hozzád — mondta Levasov. — Megyek, megkeresem.

Levasov végigment a többi sebesült mellett, és amikor meggyőződött róla, hogy Muradov nincs a társalgóban, visszament az ajtóhoz. A tengerészegyenruhás orvos éppen kivitette azt a sebesültet, akinek öt perccel előbb az injekciót adta. A sebesült nem tért magához, meghalt, két vöröstengerész felemelte a halottat, és a matraccal együtt kivitte.

— Nem mondaná meg, katonaorvos elvtárs, hol találhatom meg itt Muradov ezredest? Súlyos a sebesü-

lése a hasán — tette hozzá Levasov; rájött, hogy éppen ez lett most Muradov ezredes legfőbb ismertető jele.

— A két legsúlyosabb sebesültünk az első tiszt kabinjában fekszik. Balra az első.

„Baj van" — gondolta Levasov.

A szűk kajütben egy priccsen és a díványon feküdtek a sebesültek. Az asztal mellett, egy forgós karosszékben, arcát a fal felé fordítva aludt az ápoló, egyenruhája fölé húzott, fehér köpenyben.

„Valószínűleg ide-oda utazik, ő kíséri őket" — gondolta róla Levasov, és felismerte a priccsen fekvő Muradovot.

Magas lázban, eszméletlenül feküdt. Csontos, baskírarca megfogyott, vonásai kiélesedtek, szemét lehunyta, és szájából szaggatott, érthetetlen szavak bugyborékoltak elő. Muradov, akit Levasov soha nem hallott az anyanyelvén beszélni, most eszméletlenségében baskírul beszélt.

Különös érzés vette elő Levasovot, ahogy ott állt a félrebeszélő Muradov mellett. Otthagyta az ezredet, felriasztotta a kórházat, rohant a kikötőbe, bejutott a torpedónaszádra, és most ott állt annak az embernek az ágya fölött, aki miatt mindezt megtette, és egy szót sem szólhatott hozzá, egy szót sem kérdezhetett tőle.

Egy-két percig állt így szótlanul Muradov ágya fölött, és a végén nem tudta, hogyan tegye meg azt, ami miatt ide jött, hogyan búcsúzzék el tőle; bizonytalan mozdulattal kezét beletette Muradov hatalmas, verejtékes, forró tenyerébe, mely élettelenül hevert a taka-

rón. És Muradov ujjai hirtelen megremegtek, és mintha görcs állt volna belé, olyan emberfeletti erővel szorította meg Levasov kezét, hogy az majdnem felkiáltott, és csak egy perc múlva, amikor Muradov ujjai elernyedtek, húzta ki nagyon nehezen Muradovéból.

Ilyen volt utolsó kézszorításuk, melyet Levasov soha életében nem felejtett el többé, Muradov viszont nem tért többé magához, meghalt a „Sztremitelnij" torpedóromboló fedélzetén, Odessza és Szevasztopol között, és sohasem szerzett tudomást erről a kézszorításról.

Kovtun türelmesen várakozott Levasov visszatértére, és azon törte a fejét, hogy aligha helyeznek el most sok kórházat a Krímben. Valószínűleg Szevasztopolban a torpedórombolóról teherhajókra rakják a sebesülteket, és vízi úton továbbszállítják őket Novoszibirszkbe vagy Tuapszéba. A felesége, akit a kiürítés során Anapába vittek, azt írta neki, hogy valamennyi szanatóriumban most kórházak működnek.

„Talán ott még találkozunk is egymással" — reménykedett izgatottan Kovtun.

Levasov csendesen, leverten lépett a terembe, nem lehetett ráismerni.

— Hát megtaláltad Muradovot? — érdeklődött Kovtun.

— Meg — mondta Levasov, és reménytelenül ingatta a fejét. A szemében könnyek ültek. — Na, jól van — szólalt meg ismét, és megrázta Kovtun ép kezét. Minden jót, ezredparancsnok.

A fedélzeten, a feljárati hídnál állt Griska Kariofili. Mérgesen nézegette a zsebóráját.

— Indultok? — kérdezte a feléje tartó Levasov.

— Azonnal kifutunk — mondta Griska. — Ezekkel a hadseregbeliekkel nehéz zöldágra vergődni. Beraktunk mindent, de nem, telefonálnak a mólóra, hogy két hadifoglyot — egy román ezredest és egy német tüzért — át kell vinnünk Szevasztopolba.

— A német a miénk — mondta Levasov. — Ezt a németet ma fogtuk el.

— A flottatörzs érdeklődik utánuk — mondta Kariofili. — Szerintem a francba kellene vinni őket! Víz alá nyomni a fejüket, és kész! Ha nem érjük el a Tenderov-földnyelvet, amíg még sötét van, akkor kezdődik a zsolozsma! — A fejével az ég felé bökött, majd ismét az órájára pillantott. — Ide figyelj csak — mondta halkan, és félrevonta a feljárótól Levasovot. — Csapnivalóan rossz hírek. A német rádió már második napja ugatja, hogy Vjazmához értek.

— Vjazmához? — kérdezte vissza döbbenten Levasov. — Miféle Vjazmához?

— Vjazma csak egy van, Moszkva alatt.

— Hazudnak — mondta Levasov, noha megdermedt a szíve.

Négy matróz a feljáróhoz hurcolt két férfit. Fejük zsákba bújtatva, vaksin, bizonytalanul tapogatták a deszkákat, és Levasov látta, hogy mind a kettőnek remeg a lába.

— Kész — szólalt meg Kariofili, amikor a hadifog-

lyok elmentek mellettük. — Eloldjuk a köteleket. Indulj te is. Különben ki kell ugranod!

A matrózok már fogták a feljárati hidat, Levasov lerohant, és visszafordulva, megállt a mólón. A torpedóromboló naszád elúszott mellette.

Minden gondolata, amely eddig foglalkoztatta, hogy most indul a torpedóromboló, és örökre elmegy rajta Odesszából két volt ezredparancsnoka, hogy Kovtun életben marad, de Muradov igen rövid időn belül meg fog halni, hogy Jefimov elmegy a hadsereg élére, de Basztrjukov még mindig a hadosztálynál marad, és hogy ezek az utolsó napok túlságosan is küzdelmesek voltak Levasov számára, mindezek a gondolatok most háttérbe szorultak, szétfolytak, eltűntek, és helyükbe egy hatalmas, félelmetes szó került: „Vjazma!"

— Hazudnak — mondta ki még egyszer fennhangon Levasov, és minél előbb visszavágyott az ezredébe, amelyik még megvan és meg is lesz, és harcolni fog, itt Odessza körül, pedig a románok és a németek már egy hónappal ezelőtt ugyanúgy, mint most valószínűleg Vjazmáról, azt hazudták, hogy Odesszának vége.

Egy óra múlva, miután nem ment vissza a kórházba, és kényszerítette Basztrjukov tápászkodó gépkocsivezetőjét, hogy vigye egész az ezredtörzsig, Levasov kiszállt a gépkocsiból a szállása előtt.

— Ki az? — kérdezte az őrszem.

— Az ezred politikai tiszt — felelte hangosan Levasov, és bement a házikóba.

Muradov priccsén, hosszú, csizmás lábát újságpapír-

ral letakart zsámolyon nyugtatva, Szlepov aludt, az asztal mellett Lopatin ült, és bekötött fejét oldalt fordítva, az asztal fölé hajolva, írt valamit.

— Miféle bűvészmutatványokat csinálsz itt? — kérdezte csodálkozva Levasov, amiközben ledobta magáról köpenyét. — Végigkutatom utána a kórházat, ő meg itt van!

Lopatin mosolygott átkötött orcájával, és elmagyarázta, hogy amint a későbbiek során kiderült, a sérülése egészen enyhe, a szemét sértette meg, és emiatt kell még sokáig kötéssel járnia. Ezért úgy határozott, hogy az egészségügyi zászlóaljból még egy napra kijön az ezredhez, itt befejezi, és a már kész cikkel együtt igyekszik vissza Moszkvába.

— Nálunk az történt, hogy utánad még Kovtun is megsebesült — mondta Levasov.

— Tudom, mondták — és fejével az alvó Szlepov felé bökött.

— A cikkednek meg ezt a címet add: „Három ezredparancsnok" — mondta Levasov, és Szlepovra pillantott. — Igaz, hogy Muradovot nem találtad itt, de én majd mesélek róla. Csak ne ma. Őszintén szólva, ma alaposan elfáradtam.

Lehúzta a csizmáját, eloldotta a derékszíját, a forgópisztollyal, kigombolta a gimnasztyorkája nyakát, és leült a széles faágy szélére.

— Most gyere, feküdj le aludni. De te feküdj belül a fal mellé, mert engem éjszaka felcsengethetnek.

— Még elüldögélek egy darabig, egyet-mást leírok, különben holnapra elfelejtem.

— Amit elfelejtesz, az fabatkát sem ér, nyilván nem fontos. — Levasov lefeküdt a faágyra a fal mellé, és nyakig betakarózott a köpenyével.

Csend lett. Lopatin tovább írt. Bekötözött fejének nagy girbe-görbe árnyéka ott mocorgott a falon.

— Tudod, én azt hiszem, neked sincs könnyű helyzeted ebben a háborúban — szólalt meg Levasov. — Ma itt szállsz meg, holnap amott. Nincs időd, hogy megszokd az embereket, vagy ők téged. Állandóan egy alakulatnál szolgálni könnyebb. Igaz?

— Nem tudom — felelte Lopatin, nem tudott egyetérteni azzal, hogy Levasov élete a háborúban könnyebb lett volna az övénél.

— Különös dolog ez a háború — szólalt meg ismét némi hallgatás után Levasov. — Azt hittem volna, hogy a háborúban az embereknek kevesebbet kellene beszélniük, mint békés időkben, pedig épp az ellenkezője igaz. Törtem a fejem ezen. Általában szoktam néhanapján gondolkodni — nem vetted észre?

— Észrevettem.

— Gondolkodtam, gondolkodtam, és rájöttem, a háborúban előfordul, hogy éjszaka azért is beszél az ember, mert érzi: ha ma nem mondod végig, holnap már nem kerül rá sor, vagy nem tudod végigmondani, vagy nem lesz, aki meghallgasson. Különben is, ha az életem különböző időszakaiban nem tálaltam volna ki teljesen őszintén néhány gondolatomat különböző embereknek, már réges-rég három stráfot viselnék. Nem voltak azok se ostoba, se káros gondolatok, még ma is vállalom őket. Aztán előfordul, hogy fekszem és gon-

dolkodom: hogy s mint vannak a dolgok? A gondolatok jók, de zavarják az életemet. Nem mindig, néha. No de mindegy, vajon ér ez valamit? Hiszen a gondolataimat katona módra bármely pillanatban, nappal vagy éjszaka készen vagyok harcban próbára tenni. Nem vagyok én húsvéti tojás, amelynek le lehetne fejteni a cifra héját! Figyelsz rám?

— Figyellek . . .

— Észrevettem, hogy figyelsz, azért is beszélek. Csak azért, nehogy azt gondold, hogy okos vagyok, előfordul, hogy megbolondulok.

Levasov megfordult az ágyon, a matracok megnyikordultak, kezét a feje alá tette, és lehunyta a szemét.

Az asztalon megzörrent a telefon, és ahogy megcsörrent, Levasov rájött, hogy csak feküdt és nem aludt, mert várta ezt a csengetést.

Felvette a kagylót, és ahogy a füléhez emelte, meghallotta Jefimov távoli, és ahogy ő észrevette, dühös hangját:

— Levasovot kérem!

„Úgy látszik, mégis panaszt emelt — gondolta Basztrjukovról váratlan és hirtelen rátörő megkönnyebbüléssel: — Jól van, bújjon belé az ördög, ha már így van, hát ez a legjobb! Kipakolok mindent, és lesz, ami lesz!"

— Itt Levasov beszél, parancsnok elvtárs!

— Voltál Muradovnál? — kérdezte Jefimov, és Levasov már tudta, hogy tévedett.

— Voltam.

— Na és?

— Rosszul van . . . szerintem nem éli túl.

— Én meg, ahogy véget ért a Haditanács, odamentem, de elkéstem, a torpedóromboló már elindult a parttól — mondta Jefimov, és belesóhajtott a telefonba.

— Mindegy, úgyse volt eszméleténél — vigasztalta Levasov, mert keserűséget érzett Jefimov hangjában.

— Neki mindegy, de nekem nem — mondta Jefimov. — Azonnal! — szólt oda valakinek, nyilván egy másik vonalon keresték . . . — Akkor hát pihenjetek, üdvözlöm Szlepovot. Aludtatok?

— Még nem.

— Aludjatok mindketten, amennyit csak lehet. Holnap újabb támadásra számíthatunk. Erőt, egészséget!

— Hány óra? — kérdezte a kagylót letéve Levasov. Még napközben ripityára tört az órája a támadás alatt.

— Pontosan tizenkettő.

Levasov a falon függő ingaórához lépett, tizenkettőre állította a mutatókat, és felhúzta az ingát.

— No lám, elmúlt még egy nap — mondta, és szinte recsegtek a csontjai, ahogy fáradt testével elnyújtózott.

1956—1961

INOZEMCEV ÉS RINDIN

A TÖRTÉNTEKRŐL a következőket jegyezte fel Lopatin a naplójába, utólag, a vonaton, amikor visszatérőben volt Murmanszkból Moszkvába:

Ritkán gondolkoztam oly sokat az életemről, mint azon az éjszakán. Már túl voltunk az előkészületeken, a kikötőmólón felsorakozó felderítők még utoljára megvizsgálták a felszerelésüket, a rádiós ellenőrizte a leadókészülék hallhatóságát. A fagyos ködben erőtlenül pityegtek a hívójelek. Azután a fehér álcázóköpenyek, mintha a pokolba szállnának alá, egymás után eltűntek a móló faláról. Hajónk, a Tengeri Vadász, csöndesen ringott odalent a sekély vízen. Inozemcevvel és Rindinnel utolsóként mentem le a hajópallón. A hajó elindult, és ment a Kola-öböl kijárata felé. A hullámzás valamelyest erősödött. Inozemcev a felderítőkkel lement a fedélközbe. Rindin meg én a fedélzeten maradtunk.

— Ugye, milyen különös érzés, amikor az ember hadivállalkozás előtt leadja megőrzésre a párttagsági könyvét? — kérdezte hirtelen Rindin, azzal a határozott meggyőződéssel, hogy én is kommunista vagyok, mint ő, úgyhogy csaknem elhallgattam az igazságot. Erőt kellett vennem magamon, hogy bevalljam, én pártonkívüli vagyok.

Nagyon elcsodálkozott.

— Hát az hogy lehet? — kottyantotta ki a maga szokott, nyers őszinteségével. — Csak nem a származása miatt?

Azt feleltem, hogy nem a származásom miatt, hanem csak valahogy így alakult: fiatal koromban nem léptem be a pártba, azután az évek során megszoktam, hogy pártonkívüli vagyok.

— Bizonyára az irodalmi környezet hatása — mondta, és elhallgatott. — De most közénk tartozik, katona, szolgál a hajón egy darabig, aztán a fiúktól kaphat ajánlást. Kár, hogy elmegyek. — Feltehetően hazudott; egyáltalán nem sajnálta, hogy elmegy. Ellenkezőleg, ma reggel már fűnek-fának elmondta, hogy kérését teljesítették, holnapután elrepül, Moszkva alatt fog harcolni egy tengerész-gyalogos dandárban.

Nem egyedül ő kérte átvezénylését Moszkva környékére. De egyelőre csupán ő kapott igenlő választ, talán, amiért született moszkvai, s ezt hangsúlyozta is kérelmében, vagy talán azért, mert mint mindig, szerencséje volt.

— Az idő, úgy nézem, ma még rosszabb, mint tegnap — szóltam, miután elengedtem a korlátot, hogy megtöröljem nedves arcomat, és hajszál híján a tengerbe pottyantam. Szerettem volna tudni, mi volt az oka, hogy négy napon át minden este az utolsó pillanatban visszatartottak minket az időjárás miatt, de ma egyszerre csak kiengedtek. Reggelenként beadtam a páncélszekrénybe az okmányaimat, este visszavettem, és ezek a naponként ismétlődő előkészületek bizony jól megviselték az idegeimet.

— Azt hiszi, hogy az időjárás volt az oka? — nevetett Rindin. — Ezt csak bemaszlagolták magának, a rend kedvéért. Nem az időjárás miatt nem engedtek

ki, hanem mert a hírszerző nem erősítette meg a helyőrség felváltását. Ma azonban megerősítette. Ott, a fokon, védő ütegük és századuk van. A hírszerző közölte, hogy tegnap a járőrök kivételével mindent kivontak. Most kihasználjuk az időt, amíg a váltás megérkezik. Mert nagy különbség, hogy száz embert találunk ott, vagy tizenötöt!

„A fene esne belétek — gondoltam —, vagy ne hoztatok volna el, vagy mondtátok volna meg az elején, mi a helyzet!"

Rindin elhallgatott, de megérezte bosszankodásomat. Általában furcsa ember volt, egyszer olyan, mint a tuskó, másszor meg akár a túlérzékeny membrán.

— Én már megmondtam magával kapcsolatban a véleményemet a parancsnoknak — szólalt meg, kövér, nedves arcát hozzám közelítve, s kerek kézmozdulattal, mint macska a mancsával, törölgetve róla a vízcseppeket. — Miért bolondítanak valakit az időjárással, beszéljenek nyíltan. De hát, hallgat is ő a szóra!

A tengeri felderítés vezetőjéről beszélt, Szidorin elsősosztályú kapitányról, aki olyan nyugodt és udvarias ember volt, s oly szorosan begombolkozott a tengerészeti szabályzatba, hogy a jelenlétében hangos szót ejteni szinte úgy hatott, mint a templomban kiabálni. Előtte még Rindin is mérsékelte nyers modorát, és fele hangerővel beszélt, azaz úgy, mint más emberek.

— Ő még saját magát is lepecsételi éjszakára — kiáltotta a fülembe Rindin, túlharsogva az erősödő szelet. — Maga meg azt kívánja, hogy idő előtt kiteregesse legrejtettebb titkait! Méghogy bizony egy pártonkívüli

előtt. — Nem akart megbántani, csak ingerelt. — De miért is pártonkívüli? Meg tudná mondani nekem, de ne olyan nyakatekerten, ahogy az értelmiségiek szokták? Mégiscsak diverziós vállalkozásra megyünk!

— Minek köt belém? — mérgeskedtem. — Ha majd ír nekem ajánlást, elmondom.

Nagyot nevetett. Szerette, ha visszavágnak neki.

— Látom, jókedvében van. Mégpedig azért, mert Moszkva alá megy. Eltaláltam?! — kiáltottam.

— Remek kedvem van! — ordította vidáman, és még rá is próbált zendíteni egyik kedvelt, hamis nótájára, de egy hullám idejében félliternyi, sós vizet zúdított a szájába, és elnémította. Sokáig köpködött, kacagva és szitkozódva.

Aztán hirtelen kétrét görnyedt a korlát fölött, és rekedten, úgyhogy alig hallottam, így szólt:

— Menjen a fedélközbe. Csúf látvány következik most!

Nem értettem meg mindjárt, és tétováztam.

— Menjen innen a pokolba! Hát van lelke magának?! — kiáltotta, és újra összegörnyedt a korláton; hányt.

Lementem a fedélközbe, mely telistele volt emberrel. A Tengeri Vadász szűk kis hajó, és ha a rendes létszámon felül még húsz embert bezsúfolnak, akárhová dugják is őket, lépni sincs hely.

Inozemcev az asztal végén ült, és önmagával sakkozott egy kis tábori sakktáblán, rögzíthető figurákkal. Bármennyiszer is néztem Inozemcevre, sehogy se tudtam megszokni az arcát. Egy hónapja közelharcban

átlőtték az orrát. A golyó oldalt hatolt be, és orra mindkét felén egy-egy fekete, kerek, heges folt maradt.

A felderítők összébb húzódtak, helyet szorítottak a másodkapitány mellett.

— No, hogy van a partszolgálatos őrnagy? — kérdezte Inozemcev, s rám vetette mély, komor tekintetű szemét. — Üklendezik már, vagy megúszta eddig? — Hangjában nem volt együttérzés. Általában nem szívlelte Rindint, ma pedig ráadásul meg is dühödött rá, amiért az — immár félállással Moszkvában — kierőszakolta a hadműveletben való részvételt.

Rindin, noha szerette mondogatni, hogy ő tengerész, sohasem tartozott a hajózó állományhoz, s roppant feldühödött, ha Inozemcev, az előírásnak megfelelően, így szólította őt: „Partszolgálatos őrnagy elvtárs."

Inozemcev viszont egész életét a tengeren töltötte, és csupán három hónapja helyezték a felderítő szolgálathoz. Búvárnaszádját a háború első napjaiban mélyvízi bombákkal árasztották el, és az egész személyzetből ő volt az egyetlen, aki a túlvilágról visszatért. Úgy hallottam, egy hónapig feküdt a kórházban, elkékülve, mint egy halott, azután meggyógyult, és visszament a flottába. Új naszádot nem kapott, nem volt. Tengeri felderítő lett belőle, diverziós szakember, egyik vállalkozást a másik után hajtotta végre, a felderítők közt is ritka kíméletlenséggel. Éppen ezen a téren jutott összeütközésbe Rindinnel az egyik hadművelet alkalmával, ejtsenek-e foglyokat vagy sem.

Inozemcev, a diverziós csoport vezetője, Rindin pedig a helyettes felderítőparancsnok volt, tehát az övé lett az utolsó szó, de attól kezdve Inozemcev nem szívesen ment vele vállalkozásra. Legalábbis nekem így mondták, és valóban ez lehetett az igazság.

— Játsszunk? — kérdeztem.

— Nincs kedvem. Unom — felelte. — Úgyis maga nyer (ismeretségünk első napján több ízben megvertem).

— Adok előnyt.

— Előnyt magától az úristentől sem fogadok el — felelte, majd érdeklődött, nincs-e hányingerem.

— Egyelőre nincs.

Hozzá akartam tenni, hogy sokat jártam már tengeren, egyebek közt Északon is, de meggondoltam magam.

— Pedig Rindin, valahányszor hármas erősségűnél nagyobb szél van, úgy kikészül, akár egy kisasszony — mondta. — Én az ő helyében nem bírnám, rég átmentem volna a gyalogsághoz.

— Talán éppen emiatt... — kezdtem, s most először gondoltam ilyen szempontból Rindin átvezénylési kérelmére.

Ám Inozemcev szavamba vágott:

— Nem, nem emiatt.

Úgy érzem, igazságos volt. Az igazságosság azoknak az értékelésével kezdődik, akiket nem szeretünk.

— Magának hogy jutott eszébe velünk jönni? — kérdezte, miután egy újabb hullám akkorát lódított a Tengeri Vadászon, hogy kétszer oda-vissza egymásra

estünk. Rindint mulattatta, hogy egy haditudósítóval megy vállalkozásra, Inozemcevet azonban bosszantotta.

— A szerkesztőm így rendelkezett.

— Az más — felelte, és én tudtam, hogy ettől a perctől más szemmel néz rám.

— Mennyi ideig megyünk?

— Ilyen hullámverésnél úgy három és fél óra a helyszínig — szólt rövid gondolkodás után. — Csakhogy mi a célnál tizenöt kilométerrel távolabb szállunk partra, közvetlenül az orruk előtt nem lehet. Számíthat nyugodtan négy órát.

Bizonyára arra gondolt, hogyan viselem el ezt a tizenöt kilométert, nem leszek-e a terhükre. Érdeklődött, hány éves vagyok.

Megmondtam, hogy negyvenöt. Erre azt felelte, hogy szeptemberben egy nagyon fiatal százados ment velük vállalkozásra a laptól.

Ezt a megjegyzést is úgy érthettem, hogy találhattak volna nálam fiatalabbat is.

Azt feleltem, hogy a százados egy másik újság küldte ki, a mi lapunktól itt én vagyok egyedül, és ez megint megnyugtatta.

— Tud fegyverrel bánni? — kérdezte.

Mondtam, hogy ha szükséges, tudok lőni.

— És kézigránáttal?

Indulás előtt Rindin rám tukmált két tojásgránátot.

Bevallottam, hogy a gránátkezelési szabályokat csak elméletileg ismerem.

— Elméletileg, az kevés! — mondta Inozemcev gúny

nélkül, és megrázta a vállát a padlón szundikáló őrmesternek, egy szőke legénynek, aki rózsás, gyermeki ajkával álomittasan szuszogott.

— Csehonyin! Vegye át a haditudósító elvtárstól a két gránátot.

Elmosolyodtam. „Igen, ez mindenről tud — gondoltam Inozemcevről —, azt is, hogy pártonkívüli vagyok, ennek következtében nem zászlóaljkomisszár, csak hadtápos tudósító őrnagy és azt is, hogy örülök, ha megszabadulhatok a gránátjaimtól, nyilván fölöslegesnek véli kikérni a beleegyezésemet."

Csehonyin fel sem állt, átvette kezemből a gránátokat, és zsineggel hozzákötötte derékszíjához, a már ott csüngő másik négy mellé. Utána kényelmesebb helyet fészkelt ki magának, fejét a térdemnek támasztotta, és rögtön újra elszunnyadt. A sapka lecsúszott a fejéről, és önkéntelenül elgyönyörködtem aranyló Jeszenyin-fürtjeiben. A kékszemű legény hasonlított a költőre, nem arra, amilyen közvetlenül a vég előtt volt, hanem arra, akit én ismertem, mikor kilencszázhúszban először mentem Moszkvába.

A háborúban eddig valahogy nem gondoltam az életkoromra, de most egyszerre eltűnődtem rajta. A térdemhez támaszkodó legény legfeljebb huszonkét éves lehetett, álmában még fiatalabbnak látszott. Ha korábban és másképp nősülök, lehetne már ekkora fiam. Egyébként már nem vagyok fiatal, és külsőm ellenére, mely nem sok bizalmat keltett Inozemcev másodosztályú kapitányban, éveim számához képest irigylésre

méltó az egészségem, akár egy szívós, vén kakasé. Ezért is nem gondolok rendszerint a koromra.

— Hány éves maga, harminchárom? — kérdeztem Inozemcevet.

Bólintott.

— És két gyereke van, ugye? — Néha szeretek így, állító módon kérdezni, és gyakran el is találom az igazságot.

— Kettő — felelte a fogát vicsorítva. — Mit akar, az egész kérdőívet kitöltsem, vagy megelégszik a családi állapottal?

— Én nem töltöttem ki magának?

— Mondjuk — szólt, és felállt. — Megyek, megnézem, milyen az idő. Csehonyin, engedjen át!

Átlépegetett az alvókon, a lépcsőhöz ment és eltűnt. Csehonyin pedig, miután felállt és utat nyitott, engedélyt kért, és mellém ült, a helyére.

— Maga meg, őrnagy elvtárs, ne beszéljen többet a másodkapitány elvtársnak a gyerekeiről.

— Mi történt velük, elpusztultak? — kérdeztem tőle, s arra gondoltam, hogy, lám, milyen fölöslegesen, puszta szeszélyből, egy másik ember sebében vájkáltam.

— Dehogy, Szibériában vannak. Mikor ő kórházban feküdt, a felesége elküldte őket az anyjához, és mellette maradt; nővérnek jelentkezett a kórházba. Ő meg most egyre kergeti, unszolja, menjen vissza a gyerekekhez, de az asszony nem mozdul, itt akar lenni mellette. Akárhány vállalkozásból megjövünk, ott várja a mólón. Hozzálép. A férje meg: „Mi az, még mindig

nem utaztál el?" És otthagyja... Nem tudja megbocsátani neki, hogy nem utazik a gyerekeihez. Egyik is konok, másik is. Ha megjövünk a vállalkozásból, maga is megláthatja.

— Csinos nő?

— Nem tudom, nem meresztgettem rá a szememet — felelte szigorúan Csehonyin.

Egy óra múltán Rindin felhívott. Feljött a hold, a ringás érezhetően mérséklődött.

— Ki hívta, mi a fenének jött? — bökött a fejével Rindin a hold felé, mikor meglátott: a tréfa mögött az aggodalom érződött, a világos éj nem kedvez a vállalkozásnak.

Olyan világos volt, hogy mindkettőjük — Inozemcev és Rindin — arcát tisztán láttam. Rindin időközben alighanem mindent kiadott magából. Kövér arca olyan fehér volt, hogy sűrű, összenőtt szemöldöke szinte odarajzoltnak tetszett. Inozemcev komolyan szívta a pipáját, tenyerébe rejtve, nehogy a vízpermet ráhulljon.

Úgy vettem észre, feljövetelem előtt már mindent megbeszéltek.

— Furcsa egy ember — mondta Rindin, bajtársa felé intve. — Ragaszkodik hozzá, hogy amíg ő a hadműveletet vezeti, én a Vadásszal a tengeren lötyögjek, fedezzem őt.

— Ugyan, miféle fedezet vagyok én neked — fordult Inozemcevhez. — Csupán egyetlen ágyú van a naszádon, nincs másik a zsebemben!

Inozemcev makacsul hallgatott, láthatóan nem he-

lyeselte, hogy Rindin egy fölösleges harmadikat von bele a beszélgetésbe.

Ám Rindin nem hagyta abba:

— Hát van lelked azt ajánlani, hogy te harcolj, én meg csak nézzem?

— Kifejtettem magának a véleményemet — felelte Inozemcev, nem véve át a pajtáskodó hangot. — Parancsolni, a maga dolga!

— Mit parancsoljak még? Ahogy mondtam, úgy lesz! — szögezte le Rindin.

— Nemsokára odaérünk. Felkészíthetem az embereket? — kérdezte szárazon Inozemcev.

— Menjen.

Kettesben maradtam Rindinnel, s ő mindjárt kiöntötte a szívét.

— Látja, micsoda ember? Ha legalább megértené, hogy utolsó vállalkozásomra megyek, nem rontaná el a kedvemet!

Mérgében Rindin még bele is köpött a tengerbe, és úgy látszott, nem akar több szót vesztegetni a dologra, de mégsem állta meg.

— Vérbeli felderítőnek tartja magát, de ha én nevetve és harsányan dalolva, nem pedig fancsali képpel harcolok, akkor én már nem is vagyok felderítő, csak a szerencsének köszönhetem, hogy élek! Mellesleg kereken tizenkét vállalkozásban vettünk együtt részt. A mai neki is, nekem is a tizenharmadik.

Megszoktam már a kérkedést, de most összeszorult a szívem, s hogy eloszlassam ezt az érzést, azt mond-

tam: a babonás előítéletek ellenére is szerencsés számnak tartom a tizenhármat.

— Eszem ágában sincs erre gondolni — nevetett Rindin. — A szerencsés szám különben is butaság! A szerencsés ember, az már más... Maga például szerencsés ember. Ma itt van a Jeges-tengeren, alig három hete pedig a Fekete-tengeren volt, Odesszában!

Azt feleltem, hogy Odessza kiürítését látni semmiképpen se nevezhető szerencsének.

— De hiszen remekül sikerült a kitörés! Legalábbis a maga cikkecskéjéből ítélve. Vagy talán hazudott?

Kértem, válogassa meg a szavait. Elhallgatott. Szemem előtt pedig újra elvonult mindaz, amiről nem tettem említést, ahogy ő mondta, a cikkecskémben — úgyis kihúzták volna.

... Reggel öt óra, az utolsó félóra az utolsó motornaszádok elindulása előtt. A németek megkésve bombázzák az elhagyott kikötőt, égnek a raktárak, naszádok rakodnak a remegő, füstös tűzfénynél. A tengeri támaszpont parancsnoka, magas, nyugodt férfiú, aki Szidorinhoz hasonlít, kimérten kopogva sarkával a betonmólón, Jefimov tábornokhoz megy, aki gúnyosan figyeli az értelmetlen bombázást, s kezét hanyagul a sapkaellenzőhöz emeli.

— Parancsnok elvtárs, engedje meg, hogy reggelizni hívjam...

— Gyerünk! — Jefimov széles mozdulattal átkarol mindannyiunkat, akik a közelében vagyunk. Belépünk a kis házba, mindjárt a móló mellett, az elhagyott parancsnoki állásba. Belül úgyszólván semmi nincs, csu-

pán egy hófehér terítővel fedett asztal, rajta palackok és különféle harapnivaló. A terített asztal szinte kihívása a sorsnak és a németeknek. Állva felhajtunk egy-egy pohárral, falatozunk, és kinézünk a tűzfénytől pirosló ablakon. Jefimov és a támaszpont parancsnoka jól tudja, hogy ez az utolsó reggeli a mólón kihívás, sőt könnyelműség, de részükről egyúttal az utolsó néma pofon is az ellenségnek, amely csak most, huszonnégy órás késéssel mer óvatosan közeledni a kihalt város széléhez. Azután a lépcsőn lemegyünk a lábunk alatt táncoló motorcsónakba. Jefimov szeme nehéz, ólmos, kimerült. A pajkosság fénye kilobbant. Előttünk Szevasztopol, mögöttünk kéthónapos harc, térdig vérben, és a rengeteg vér ellenére az elhagyott Odessza...

— Így van ez, haditudósító elvtárs — szól Jefimov, ólmos szemével komoran nézve szemembe. Észreveszem, hogy az ólmon, egy pillanatig véresre festve, átsuhan a tűz vörös visszfénye...

Sokáig hallgathattam, mert Rindin — tán azt gondolva, hogy megnehezteltem — vállamra tette a kezét, és azt mondta, hogy ami a hazugságot illeti, csak tréfált, bár az ilyesmi mindenkivel megeshet, néha a felderítő is úgy hazudik, mintha könyvből olvasná, és az írók sem nélkülözhetik.

Bólintottam, és elmondtam, miért nem szóltam, és mire gondoltam.

Figyelmesen meghallgatott, súlyos kezét a vállamon fektetve, és amikor befejeztem, nagyot sóhajtott.

— Sajnálom a fiúkat! — Fiúnak hívott minden vé-

leménye szerint rendes embert, közlegénytől tábornokig. — Mi lehet velük most Szevasztopolban? Egyik ostrom a másik után! És mikor fogja még viszontlátni őket... Itt vagyok én — sóhajtott megint —, magam kéredzkedtem Moszkva alá, s ma egész úton csak állok itt, hányok a vízbe, s azt gondolom: ég veled, Sarkvidék, ég veletek, felderítő pajtások, ég veled, te marakodó búvár, Inozemcev másodosztályú kapitány. Mindenkit szidtam, de azért mindenkit sajnálok! És nincs olyan Tájékoztató Iroda, mely megmondhatná, mikor láthatlak újra benneteket... Mekkora front! Óriási! — kiáltott fel hirtelen, és végre eleresztette a vállamat, két karját szélesre tárta. — Innentől Szevasztopolig, és a harcolóknak se szeri, se száma, ezrével halnak meg naponta... Mi itten csak homokszemek vagyunk. Felderítésre mászkálunk holmi kis híd vagy két-három ágyúcska miatt, és úgy örülünk, mintha aranytojást tojnánk... S hogy ki hal meg holnap, és ki a legutolsó napon, nem rajtunk áll a választás. Aki pedig megéri a végét, az fizet egy pohárral! Igaz-e, Lopatin elvtárs? — S mint aki röstelkedik elérzékenyülése miatt, teli torokkal felordított a holdra:

— No, mit sütsz úgy az ember szemébe, akár egy fényszóró?

A tengernek és az égnek most, a holdfényben csaknem egyforma, egyenletes, szürke színe volt, és csak a látóhatáron, ahol a két szürkeség összehajolt, látszott alig észrevehető, foltos feketeség.

— Mi az ott? — kérdeztem Rindintől, arra mutatva.

— Az? Ahová megyünk, Norvégia.

A jelekből ítélve, közeledett a partraszállás ideje. A fedélzet megtelt a felderítők fehér alakjával.

„Most hamarosan ott leszünk!" — mondtam magamban, s a gondolatra, hogy tizenöt vagy húsz perc múlva olyan földre lépek, ahol a mieink közül senki sincsen, hanem csak németek, szokatlanságával egészen felkavart.

Inozemcev utolsónak jött fel a fedélzetre, és rögtön odament Rindinhez. Félrehúzódva, néhány szót váltottak, majd Rindin odahívott:

— Nem maradna a hajón? Túlságosan világos az éjszaka.

„Igen"-t akartam mondani, de „nem"-et mondtam, és mindjárt láttam, hogy Rindin nem is várt mást, csak Inozemcev kívánságára tette fel a kérdést.

— Nohát, mit mondtam? — suttogta odábbmenve Inozemcevnek olyan hangosan, hogy csak a süket nem hallotta meg.

A part köves volt, s a sekély vízben a hajó nem simulhatott egészen oda; a palló rövid volt, deszkákkal toldották meg; két vöröstengerész bemászott a jeges vízbe, és biztosította a deszkákon átfutó felderítőket, hogy szárazon érjenek a partra.

De én olyan ügyes voltam, hogy sikerült vízbe mártanom egyik nemezcsizmámat és az álcázóköpeny szélét. A köpeny széle gyorsan megfagyott, és úgy zörgött járkálás közben, mint a bádog.

Mindazt, ami később a parton lezajlott, megírtam a „Krasznaja Zvezdá"-nak küldött cikkemben. Igaz, meglehetősen sok részletet el kellett hagynom, megvál-

toztatnom a neveket, és még egy s más műtétet végeznem a cikket elolvasó tengerészek kívánságára, de lényegében mégis úgy volt, és lusta vagyok még egyszer megírni. Ez annyi volna, mint újra róni a már leírt betűket.

Elég annyi, hogy amikor visszatértünk, a fokon általunk felgyújtott rakéták tűzfénye, a lőszerrobbanások még egy óra hosszat kísértek minket. Azután minden elcsendesedett. Reggelre már a saját vizeinken jártunk, északról megkerültük a Halász-félszigetet. A ringás teljesen megszűnt. Rindin egészen tűrhető állapotban volt, már nem hányt, de a kedve megzápult, dühösködött, hogy utolsó diverziója ilyen békésen zajlott le, nem került sor harcra a németekkel.

— Látja — mondta hozzám lépve —, tréfálkoztunk a tizenháromról, és a valóságban mégis úgy lett, a fene ette volna meg!

És dühösen a tengerbe köpött.

— Hát erről álmodtam én, mialatt mentünk?

Most, amikor visszatérőben voltunk, már-már én is úgy éreztem, hogy a német őrjáratok meglógtak valahová a hegyek közé, még mielőtt odaértünk volna, meg se kísérelték felvenni a harcot, nekünk nem maradt más dolgunk, mint felgyújtani és elpusztítani mindazt, ami a németeké volt ott, a fokon. Utólag szerettem volna, ha mindaz, ami történt, veszélyesebb és kockázatosabb lett volna, mint ahogy a valóságban volt.

— Azelőtt sohase jártak így? — kérdeztem Rindintől.

— Egy ízben még rosszabbul sikerült — felelte. — Ahogy mondják, rossz koordinátákon szálltunk partra, két órán át hiába koptattuk a sziklákon a talpunkat, aztán szépen hazatértünk. De hát mikor volt az! A mostani azonban búcsúfellépés és micsoda kudarc!

— Miért gondolja, hogy kudarc? — kérdezte Inozemcev. Eddig is ott állt mellettünk, a korlátra könyökölve nézte a vizet, de olyan makacsul hallgatott, mint aki Poljarnojéig meg se akar szólalni.

— Utoljára nem harcoltam — felelte Rindin.

— A feladatot hibátlanul végrehajtottuk, méghozzá veszteség nélkül — mondta Inozemcev. — Én ezt a magam részéről, éppen ellenkezőleg, sikernek tartom.

— Neked siker, nekem kudarc — sóhajtott Rindin. Alighanem eszébe jutott, amiről már beszélt velem, amikor a vállalkozásra mentünk, s megkérdezte: — Sokáig marad még nálunk, a flottánál?

Azt feleltem, hogy ez a szerkesztőségtől függ.

— Ha velünk tart, nem maradunk adósok az ajánlással a pártba! — mondta, mint aki elfelejtette, hogy másnap elutazik.

Nem állhattam meg, hogy ne figyelmeztessem erre. De ez őt nem zavarta.

— Ha én nem leszek itt, Inozemcev majd megírja — mondta nagyvonalúan, és mint mindig, nem pazarolva az időt a fontolgatásra, megkérdezte: — Nos, Inozemcev elvtárs, adsz ajánlást a tudósítónak?

— Ha együtt leszolgáljuk az előírt időt, adok — felelte Inozemcev.

— És mennyi az előírt idő? — tudakolta Rindin.

— Hogyan, hát nem tudja? — felelt Inozemcev.

— Bizisten, nem tudom. Tudtam, de elfelejtettem. Egy hónap egy alakulatban, nem? Én most gyalogos vagyok, én most nem szolgálok veletek . . .

Fütyürészve odábbment.

— Maga nem kérte, hogy Moszkva alá mehessen? — kérdeztem Inozemcevet.

— Nem — felelte. — Én ott harcolok, ahol parancsolják.

— És nem gondol arra, hogy visszatérjen a tengeralattjáró flottába?

— Nem az én dolgom erre gondolni — mondta olyan komoran, hogy megértettem: állandóan erre gondol, kár is volt kérdeznem.

— No látja — szóltam —, ok nélkül óvott engem, nem akart leengedni a hajóról. Holott lövés nélkül is minden sikerült . . .

— Dehogyis óvtam magát — felelte —, csak féltem, hogy lemarad, és vagy időt vesztünk emiatt, vagy embereket kell otthagyni maga mellett. Nem tudtam, hogy ilyen jó hegymászó. Ami pedig azt illeti, hogy nem esett lövés, hát miért éppen magára kellene gondolnom? Miért képzel olyasmit magáról, noha ugyanolyan egyenruha van magán is, mint rajtam?

Nem feleltem, de hát mit is felelhettem volna? Arra gondoltam, hogy milyen rendes ember, és ha felvételemet kérem a pártba, ilyenektől kell ajánlást kérnem, mint ő, és nem olyantól, aki bárkinek hajlandó adni...

Hallgattam, és ő is hallgatott. Aztán, bizonyára úgy

gondolva, hogy már kellőképp megleckéztetett, békülékenyen így szólt:

— Hogy lövöldözéssel vagy anélkül?... Hát egyszer így, egyszer úgy. Rindin úgy véli, hogy ha már elment vele vállalkozásra, akkor ő szinte bűnt követett el maga ellen, amiért nem volt harc. Az emberek azonban örülnek, hogy lövés nélkül is teljesítették a feladatot. Ők élni akarnak, annyi minden vár még rájuk az életben...

Poljarnojéban elsőnek szálltam ki a Tengeri Vadászból, nem vártam meg Inozemcevet és Rindint; nekik még dolguk volt a hajón.

Rindintől elbúcsúztam.

— Talán még összeakadunk a nyugati fronton — mondta.

S búcsúzóul, az ő kezdeményezésére, háromszor megcsókoltuk egymást.

Inozemcevvel megállapodtam, hogy eljövök hozzá a tengeri felderítő osztagba, ha megírtam a cikket, hogy megnézze.

— Mikor jön? — kérdezte.

Azt mondtam, hogy három vagy négy nap múlva.

Hallgatott egy sort, valamit forgatott a fejében.

— Ha négy nap múlva, akkor itt talál.

Tőle nem búcsúztam el. Nála az ilyesmi nem volt szokásban. — Itt talál — mondta, kezét a fülessapkájához emelte, majd elfordult és odakiáltott Csehonyinnak:

— Csehonyin! Sorakoztassa az embereket.

Már a mólón mentem, amikor eszembe jutott, mit

mondott nekem Csehonyin a hajón Inozemcev feleségéről.

A mólón egy asszony jött szembe velem, lassú léptekkel, bőrcsizmában, bekecsben és kendőben. Keze a bekecse zsebében; arca szép volt, egykedvű és bánatos. Amolyan megfagyott arc, de ha felolvasztják, nem tudni, milyen lesz, talán könnyekben úszik.

Lassan, lassan jött szembe a mólón, mint aki fél, hogy túlságosan hamar ér a végére, ahol a hajónk áll.

Már mentem fel a hegyre a széles köralakú lépcsőn, amelyet mindenki jól ismer, aki Poljarnojéban járt, amikor valami arra késztetett, hogy visszanézzek.

Lent a mólón zárt sorokban vonultak fel a felderítők, s a mögöttük maradt, üres mólórészen ott állt egészen egyedül az asszony. Olyan egyedül állt, hogy egy teljes percig nem tudtam levenni róla a pillantásomat, csak néztem, mint egy tökkelütött, és eszembe jutott életem sok bánata és keserve. Azután Inozemcevet láttam felmenni a mólóra. Az asszony odalépett hozzá, kivette kezét a zsebéből — úgy tetszett —, várakozóan.

Ám a férfi nem ölelte meg, hanem megállt, két keze a nadrágvarráson, mintha zárt alakzat előtt állna, valamit szólt, és elment mellette a mólón. Az asszony néhány másodpercig úgy maradt, ahogy volt, mozdulatlanul, arccal a tenger felé, majd megfordult, kezét zsebre dugta, az ura után eredt, és együtt ment vele. Ott jöttek lent, éppen felém, háttérben a tengerrel, s jól láttam, hogy még a válluk sem ér össze . . .

A híradóközpontban távirat várt a szerkesztőmtől.

Azt kívánta, hogy elsősorban a vadászrepülőkről írjak, akik a berepülések ellen védik Murmanszkot. Nyilván sürgős szüksége volt az anyagra, tekintettel a Moszkva körüli helyzetre. Így a tengeri felderítőkről nem Poljarnojéban, hanem Murmanszkban kellett megírnom a cikket, a repülőkről szóló tudósítással egyidejűleg.

A Murmanszkot védő vadászrepülők nagyszerű fiúk voltak, de a gépbe mégse ülhet be az ember a hátuk mögé, s a mások szavai alapján írni mindig nagyon nehéz. Egy nap alatt megírtam róluk, amit tudtam, táviratban elküldtem, és csak azután, amikor a cikket megírtam, tértem vissza Poljarnojéba, a tengeri felderítőkhöz.

Benyitottam a szobába, ahol két ízben voltam Inozemcevnél, és meglepetésemre nem őt találtam ott, hanem Rindint. Nem az asztal mellett ült, hanem rajta, vastag combjával a sarokra telepedve, sodrott cigarettát szívott, és egy képes folyóiratot nézegetett, tenyerével lapozgatva a zizegő papirost. Alighanem amerikai magazin volt, a minap érkezett konvojról. Mahorkafüst terjengett a feje fölött, fel egészen a mennyezetig.

— Hát így állunk — mondta, amikor meglátott, és leszállt az asztalról. — Így állunk ... — ismételte, és nem szorította meg a kezemet, hanem csak megrántotta és elereszteti suttyomban szipogva, ami sehogy sem illett hozzá. Majd végigment a szobán, felmarkolta a folyóiratot az asztalról, és a kezembe nyomta.

— Nézze csak! Honnan vesznek ezek az ördögök

ennyi szép nőt, akik ráadásul hagyják is így lefényképezni magukat... — Ledobta a lapot, és ismét járkálni kezdett a szobában.

Láthatóan magánkívül volt. Mindaz, amiről ábrándozott, nyilván egyszerre összeomlott, a parancsnokság visszavonta jóváhagyását, hogy a Moszkva alatt küzdő tengerészgyalogsághoz helyezzék át, és most dühöng. Megsajnáltam, de nem kérdezősködtem; ha akarja, majd elmondja.

— Hát Inozemcev hol van? — kérdeztem.

Hatalmas testével oly hevesen fordult felém, hogy a padló megroppant.

— Mi az, maga semmiről se tud?

Arcomon látta, hogy semmiről se tudok.

— Inozemcevet agyonlőtték — világosított fel. — Imént jöttem meg a búcsúztatásról. Még nem aludtam és nem borotválkoztam...

S mintha bizonyítani kellene, hogy nem borotválkozott, vastag, szőrös kezével jobbról és balról arcához nyúlt.

— Látja...

Ismét felült az asztalra, és elmondta, hogyan történt.

Őt még három napra visszatartották, hogy utódját bevezesse a dolgokba, Inozemcev azalatt motornaszádon Norvégiába ment, hogy a megjelölt helyen fedélzetre vegye két emberünket, akik már egy hónapja ott voltak. Azok megállapított időre nem kerültek elő. Szabály szerint már vissza kellett volna indulniuk, de Inozemcev még várt. Eközben a sziklák között, egy

kilométerre a fjordtól lövöldözés kezdődött. Amikor Inozemcev ezt meghallotta, kockázatos dologra vállalkozott: néhány emberrel mélyen behatolt a partra, amerről a lövések hallatszottak. A part felé hátráló felderítőket megmentették, az őket átkaroló német járőrt megsemmisítették, de az összecsapásban Inozemcev az életét vesztette.

— Ide ment be a golyó — mondta Rindin, és ujjával a szemöldöke közé, az orrtövére bökött. — A holttestét persze nem hagyták ott, elhozták, annál is inkább, mert Csehonyin is ott volt... Andrejecsev másodosztályú őrmester szintén elesett. Az ő holttestét is elhozták. Ismeri őt, ugye — mondta hirtelen rám nézve.

Csak néztem rá, és igyekeztem visszaemlékezni erre a névre.

— Ismeri — mondta újra. — Amikor együtt mentünk, emlékszik, maga leesett, ott, ahol erősen átcsapott a víz, s egy vöröstengerész, aki maga mellett ment, segített újra felkapaszkodni. Emlékszik?

— Emlékszem.

— Hát az volt Andrejecsev. Inozemcev mindjárt az elején megbízta, hogy vigyázzon magára. Vigyázott is. Így van ez... — szólt Rindin rövid hallgatás után, és ismét leszállt az asztalról, fel-alá járkált a szobában. — Erősen beszívtunk, és szidtuk az elhunytat ivás közben.

— Miért? — kérdeztem.

— Azért, mert meghalt... Az utasítás szigorúan megmondja: ha egyszer a megjelölt időre az emberek

nem jönnek elő, indulás! De ő megszegte az utasítást, vállalta a kockázatot, és meghalt!

Erre azt mondtam neki, hogy Inozemcevet első látásra nem olyan embernek ismertem meg, aki az utasítás megszegése árán vállal kockázatot. Ő, Rindin igen, de Inozemcev nem. És csak később . . .

Rindin a szavamba vágott, nem hagyta, hogy végigmondjam.

— Ostobaság. Ha tudni akarja, ő gyakrabban kockáztatott, mint én. Csakhogy én szerettem erről fecsegni, ő soha. — Rám nézett, fáradt, vörös, még mámoros szemével, és így folytatta: — Csak ír rólunk . . . Megírja, ami éppen eszébe jut, de hogy melyikünk milyen, azt nem tudja . . .

Járkált még egy kicsit a szobában, és már nem is rám nézett, hanem a lába elé, úgy mondta:

— A felesége hogy megérezte . . . A világért sem akart elszakadni tőle. Szenvedélyesen szerette. Az ura háromszor szerzett neki utazási igazolványt, már szóba se állt vele. Mégis kitartott . . . A búcsúztatáskor egy könnyet sem ejtett. Megértem — a bánat. Nem hiszek az asszonyi könnyeknek . . .

— Most majd bizonyára elmegy a gyerekekhez — szóltam.

— Nem tudom, nem kérdeztem . . . — mondta Rindin, egyre a lába elé nézve.

— És maga mikor utazik? — kérdeztem.

— Nem utazom. Visszavontam a kérelmemet. Már elfoglaltam a beosztásomat . . . Az ő helyére osztottak

be . . . — fejével az asztal felé intett. — Maga miért jött?

Elmondtam, hogy megbeszéltem Inozemcevvel: megmutatom neki a cikkemet.

— Adja ide nekem — mondta Rindin kezét kinyújtva. De mikor kivettem térképtáskámból, és feléje nyújtottam a cikket, a fejét rázta:

— Én e tekintetben megbízhatatlan vagyok; ha jól írta meg, feltétlenül magával ragad, és benne találok felejteni valami haditikot. A „Krasznij Flot"-ban megjelent egyik cikkért már úgyis megdorgáltak. Gyerünk egyenest Szidorinhoz, az ő pápaszemét semmi el nem kerüli . . .

Dohányzacskóját bedugta a csizmájába gyűrt, fekete tengerésznadrág zsebébe, s felmentünk az emeletre, Szidorin elsőosztályú kapitányhoz.

TARTALOM

Pantyelejev (Wessely László) 13
Levasov (F. Kemény Márta) 117
Inozemcev és Rindin (Magos László) 227

A kiadásért felelős a Magvető Könyvkiadó igazgatója . Felelős szerkesztő: Lénárt Éva · Műszaki vezető: Beck Péter · Műszaki szerkesztő: Sebestyén Lajos · Kiadványszám: 406 · Terjedelem: 12,8 A5 ív · Példányszám: 10200 ·
MSZ 5601-59 és 5602-55
MA 309 — i — 6567
65-5617 Szegedi Nyomda Vállalat